

חוברת ד'

קָרְבָּן

הַלְּמָזָפָן

קָרְבָּנִים

בִּשְׂרָאֵל וּבִתְפֹצֹות

תל-אביב, ערב חנוכה תשכ"ט

15 בדצמבר 1968

תוכן העניינים

עמוד מס'

- 1 עם החוברת הרביעית - המערכת.
- 3 בגיא הריבגה ובבית העםין היישן
- 5 כינוס בן-ארצי של יוצאי קרמניץ (הצעה)
- 6 עכ' הגרמנים בקרמניץ לאחר ההשמדה
- (ספרה של גב) נינה וולצ'ר-דנציג) - מנוס גולדנברג
- 9 מאיר הר-ציוון (מתוך הסדרה "בנייהם של
- 13 אנשי קרמניץ במערכות ישראל")
- 14 חפוחי האדמה של הגראף טרנבסקי
והארבזים של ר' הרש-מנדל רוכל
- 16 סקירה ספריים: חעודה בישראל
- 20 הלכו לעולמים: דני וויצמן; נחום ווישניער; נבדחים
של מרים ונהמץ-ידסר, ניו-יורק;
יוסף טאפט; הדסה פרידמן - מ.ג.
פסיפס: האם הייתה התקוממות בגייטו קרמניץ ומיל שرف את הגיטו?
הاذמרה השנתית; בלה ברנטשיין-קובדלאש; בחו של שוניה ריש
בידים נאמנות בארא"ב; Literaria Judaica-Hebraica
מסיבת חנוכה תשכ"ט; תיקון טעות - י.ר.

* *

בעריכת החוברת לקחו חלק: מנוס גולדנברג, יצחק רוכל, מרכבי אות-יקר
אברהם ארגן, יהושע גולדברג, שמואל טיטלמן.

עיצוב גרפי - א. ארגן
תרגומים ליאידיש: רחל נדייר - אוטיקר ושמואל טיטלמן
הגהה ביאידיש: חנה גולדנברג

* *

מחיר החוברת - 2 ל"י. החברים מחבקשים להעביר את התשלומים עם קבלת החוברת

* *

כחות המערכות: ארגן יוצאי קרמניץ, רח' זכרון יעקב 8, תל-אביב.

* *

מעודדים ע"י התגבות החמות המגיימות אלינו מעברים, אנשי קרמניץ בחו"ל ובארץ, מגישים אנו בדעת לקרה חנוכה תשכ"ט חוברת נוספת, הרביעית במספר. יזכיר שחתגובה מהו"ל הנ הפעם לא רק תגבות רגשות, אלא גם התוויה דרך לחברות הבאות, כבוד: מה הם המדורים שיש להוטיף, מה הוא החומר הרצוי, נכדונה. מורגש הדבר שהכותבים רואים עצם מכון ואילך שותפים למפעל זה ומתחוננים להשפייע עליו ולהעלות את רמתו. ואכן זו הייתה מלכתחילה כוונתו של עלון זה, לשמש בטוי ליזאי קרמניץ בארץ ובחפותות. מקורים אנו שבמרוצת הזמן יצטרפו אחדים מאנשי קרמניץ בחו"ל גם למערכת הפעילה.

והרי קטעים אחדים מכתביהם של קוראים:

כותב לנו דוד רפופורט מניו-יורק, סופר ועתונאי, המוציא רביעון ביידיש, ומשמש בעת מזכיר ארנון יוזאי קרמניץ בניו-יורק, וביקר בארץ לפני חדש אחדים:
 "תודה על חוברת מס' 3 המאטיינת בחכנה העשיר. הייתה לי נחת-רוח לקרוא את מאמרו הלובי של מנדל מוזס ז"ל, העורך הראשי של איט"א לשעבר, על קרמניץ ויהדותה. מסתבר שלא רק אנחנו, יוזאי קרמניץ, רגושים כל כך לגביה, אלא גם עתונאי עתיר-נטzion כמנدل מוזס, שראה בחינוי הרבה ערים ועיירות, יוזא ב"ז ישיר" בזה על קרמניץ ויהדותה, בשיר תהילה שהוא ממש פניה ספרותית. רשםתו של פאק מעלה בזכרוןנו את הפדגוג המהונן והאידיאלייסט גולדפראב. החוברת בכלל מעוררת אצל ים של זכרו נות ורגשות..."

את 'קול יוזאי קרמניץ' צריך להפקיד בכתב עם קבוע, סיתובם על מינויים קבועים בארץ ובחו"ל, ושיפוריו ארבע פעמים בשנה, לפחות פעם ומועד. בכל חברה צריך לחזור גם שיר, מפרי עצמו של משוררים מבני עירנו, ויתננו בינינו ככל (מציר רק את ימימה אבידר, הדסה רובין, הלנה וינברג, ועוד הח"מ). יש לחזור לכך שייהיו לעלון זה אלף חותמים קבועים, שישלמו דמי חתימה לשנה מראש. אז תוכלו להוציאו בדפוס, שייהיה יותר נוח לקריאה. כן יש לחזור במדור מיוחד סקירות-ספרים, מלאה המצוינים בספרית ריב"ל, בכל חברה סקירות קצרות על 10 ספרים. זה יקרב את הקורא לספריה זו. ועוד: כל רשימה הנחינה בחוברת ואפילו הקצהה ביותר, צריכה לשאת את שם המחבר, אין להתביסש ואין להציג את שם דוכותב.

יש לחסוב גם על חוספהanganlıth ובספרדית, בשל הדור הצעיר שאיננו שומע עברית ולא אידיש, ואשר גם אותו חשוב לקרב ל"זכר קרמניץ".

והרי קטעים מכתבו של יידנדו מבואנוס-איירס מרדיי בץ, הידוע היטב לקוראים:

"חברת מס' 3 חזרה אף היא רגשות לבבים של אחיהם, דברים היוצאים מן הלב. 'קול יוצאי קרמניץ' צריך לשמוע בכל מקום ואטר, מקום שם יושב אפיילו קרמניצאי אחד. הרשימות על ד"ר זאב חסיד בклиינוניה ועל ד"ר מארק בץ בניו-יורק מלאות לבנו גואה. בכבב, אבל גם בסיפוק, קוראים אנו את אמרתו של מנדייל מוזס ואת זה של יוסף ברגמן מ"סאווייטישע היימלאנד" על עירנו ועל אחינו שם. ועוד: אנו זוכרים ומזכירים את עברנו המשותף בעיר קרמניץ, אך פנינו מופנות לעתיד. והנה בניכם ונכדיכם הם בין אלה העומדים על משמר הגבולות של מדינת ישראל, והיה זה חשוב בשביבנו מאי לו יכולתם לחתם ב-ק.י.ק. מי פעם רשימה על אחד מצאצאי בני עירנו המשרתים בתפקידים שונים באיה"ל. יسمעו אנשי קרמניץ שבחפותם על בנו או נכדו של פלוני, קצין באיה"ל, טייס או צנחן, יהיה זה בשビルם כאילו היו בניהם".

כפי שייעוכם הקורא קבלנו המלצות אלו לחשומת לבנו וכבר בחברת זומצא כמה רשימות שניחנו בעקבות המלצות דלעיל.

אנו מפנים תשומת לבו של הקורא להצעה על כינום בין ארצי של יוצאי קרמניץ. מי יתן ורעיון זה ימצא הד ראוי ונזכה להגשהתו בקרוב.

ה מ ע ר ב ת .

בגיא-ההריגה וביבית-העלמין הישן

(מחבר מקרמניץ)

שומר הקברים הנאמן, ישראל מאנדל, במתביו מיום 10.9.68 על שם מר ווקמן בארץות-הברית, מספר על הנעשה בגיא-ההריגה וגם בביית העלמין הישן

"את האנדרטה

תיקנתי, וכן עשתי

גדר מסביב ונטעתי

עצים, ואשתדל לשמור

כל זה בסדר טוב

גם להבא. הנני שולח

תצלומים של האנדרטה

ושל הגדר. אבקש

למסור כמה מהם למר

ברשפ ולרחל סנדרו ביז

(אתה נפגשתי בליבור

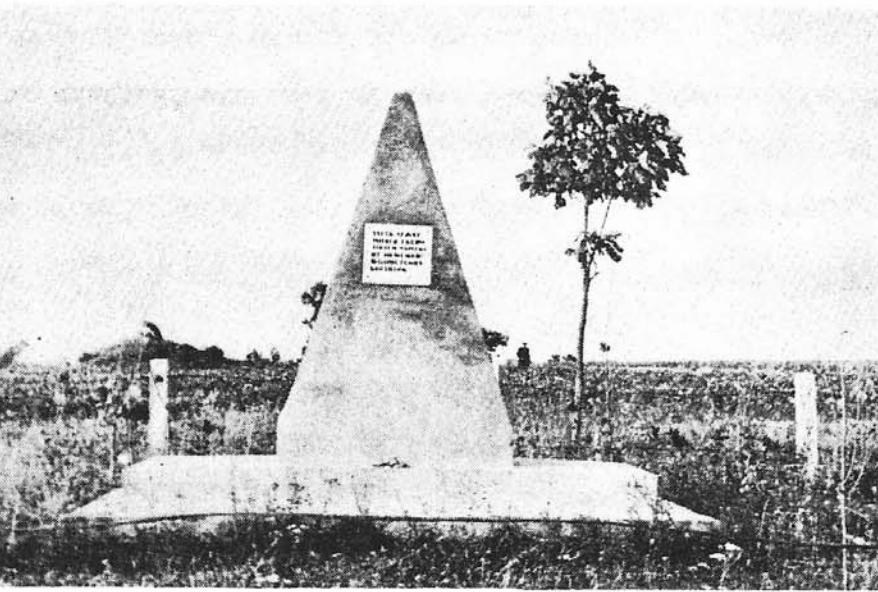
לפני כשנחים).

התפלתי بعد כל

אחינו שניספו, כמו

כך בקרתינו בבית-

העלמין הישן, שם

האנדרטה בגיא ההריגה
דער דענקמאָל אין דעם גיא ההריגה

התפלתי על קברו של הרב סנדרו ביז, וכן על קבר אמרה בביית העלמין הישן המצבות הן
במצב תקין. יתן נא אלהים שישור השalom בכל העולם. דרישת שלום מכל אנשי קרמניץ.
ותודתנו بعد עזرتכם להקמת האנדרטה והגדר".

- - - - -

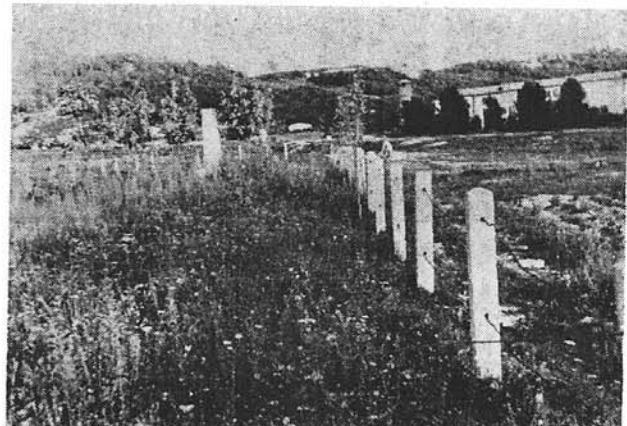
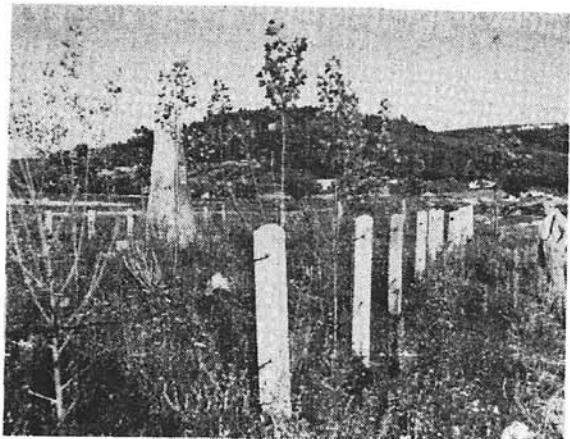
ידידנו ווקמן העביר את התצלומים אליו ונתנו מפרסמים אותם בחוברת זו. ומוסיף

מר ווקמן וכותב:

" - - - מוטל علينا החוב למסור את זכרם של הניספים לדורות הבאים. ישמור נא
כל אחד מאנשי קרמניץ חוננות אלו בビיתו, יראה אותן לבניו, מדור לדור, וכך יאמר

לهم: ראה נא, ילדי, כאן קברים אחים ו אחיוותינו, ארבעה עשר אלף קרבנות הנאצים, יmach שם, זקף וטף, בברוח אשר ברו במו ידיהם לעצם ולילדיהם הרבים, ראה וזכור, זכור ואל חשבה! החראה את האנדרטה? כתוב בה כי קברים שם אלפי אנשים חפים מפשע, אנשים סתם והשם "יהודים" לא יזכיר שם, הם מהזכיר, אם כי כל הקברים שם יהודים כשרים הם. זהו גורלנו בין הגוים, זכור ואל חשבה!"

ועם פרסום דברינו אלה שלוחה ברכתנו (אך התגייע אלינו הברכה?) ליהודי היקר ישראל מאנדל בקרמניץ, אשר הטיל על עצמו חוב קדוש, לשמר על כבודם של הניספים לבל יהולם. אנו מהалиים לו אריכות ימים ובכח לשאת במשימה קדושה זו. שליח-צבור הוא, שליחם של אנשי קרמניץ באשר הם שם, ו"שליחי מצוה אינם נזוקין". יוסיף נא ויעמוד על המשמר ותלווה אותו ברכתנו.

הגדר מסביב לקברם של 14,000 הקדושים בקרמניץ.

דעך פלוייט ארום דעתך קבר פון די 14,000 קדושים אין קראמעניץ.

כינוס בינוי-ארצى של יוצאי קרמניץ

(הצהה)

אל הארגונים של יוצאי קרמניץ בארגנטינה, בארצות-הברית ובקנדה - שלום!

באזכרה السنתית לזכר קדושי קרמניץ שנערכה בתל-אביב ביום 14.8.68, העלה על-ידי חברנו מרדי אות-יקיר (אוטיקער) הצעה לקיים בישראל באוגוסט 1969 כינוס בינוי-ארצى של יוצאי קרמניץ. הצעה נדונה דיון ראשון בישיבה של הוועד ביום 29.9.68, ועל דעת כל הנוכחים סוכם לאמצץ את הרעיון באופן עקרוני ולקחת דברים בעניין זה ללא דחווי עם שלושת הארגונים של יוצאי קרמניץ בחוץ (ארגנטינה, ארץ-הברית, קנדה), והיה אם נוטים הם לכך, ואם סבורים הם שחייבים לבוא מכם מספר ניכר של אנשי קרמניץ, - ניגש לטפל בדבר טפול מעשי ולהזכיר את הicinaos הכרואו".

המטרה של הicinaos היא - מפגש של אנשי קרמניץ מכל הארץ בהן הם נפוצים והידוק הקשרים ביניהם. אנו סבורים שהicinaos צריך להימשך ימים אחדים ויכיל כמה חלקיים: אזכרה לקדושים קרמניץ בתל-אביב, ביקור ב"יד ושם" בירושלים, פגישה עם בני העיר בחיפה, תערוכה של צילומים ותרשימים, ישיבה משותפת הגדולה של הוועדים מארבע הארץ, הרבה של זכרונות עם פרקי שירה ונגינה נסח קרמניץ, תערוכה של עתונות קרמניץ ועוד.

ציפינו כאן רק ראשי פרקים, או יותר נכון - מחשבות. תכנית מפורשת לא הוכנה עדין. בזה נטפל לאור התשובות שיגיעו מועדי הארגונים שבבחוץ. ועוד: אם הרעיון יתקבל על דעתם, הצורך גם לקח חלק בתוויה התכנית של הicinaos ובכנות לביצועו, היינו: לרכז תמונות, צילומים, הודעות וכל חומר אחר, לגאים את הכוונות האמנותיים המסוגלים לתרום למטרה זו וכן הבנות ארגוניות. הכוונה היא שהicinaos יהיה מפעל חברתי ותרבותי משותף טל אנשי קרמניץ מכל הארץ. אנו מתחשים לעצמנו שיורכב מיד ועד ביז ארצית בן 5 חברים, אחד אחד מכל מדינה וחמשה - יוושב ראש (מתהבר - מישראל, כאן הריבוץ הגדול ובאן מקום של הicinaos) והוא שיבין את הicinaos ויחאמ את הפעולה בין ארבעת הארגונים. מלאיו מובן, הדבר קשור גם בתקציב מסוים, ועל כך ידבר בבואה המועד.

עם קבלת מכתבנו זה הנכם מתחבקים לקיים ללא דחווי ישיבה של ועד הארגון שלכם ולהחליט:

א) אם ההצעה מתתקבלת על דעתכם באופן עקרוני. אם ההחלטה תהיה חיובית - אז ב) לבחור נציג לוועד-הכנות הבינוי-ארצى, ג) לברר תוך שבועות אחדים מה מספר האנשים העתידיים לבוא לכינוס.

- - - - -

חברים יקרים! לא גוסיף לנאמר לעיל שום דברי חעמולה, הרעיון ברור ואתם תשלמו ותקבעו את דעתכם. רבים מאנשיהם קרמניים שבחפוצות שוואפים לבקר בישראל, רבים מהם משתוקקים להיפגש עם קרוביהם וידידייהם שבארץ, תהיה זאת הזדמנות נאותה גם לך וגם לך. כדאי לצוין, שככל המפעלים של יוצאי קרמניין שנעשו עד כה לא הצביעו: פנקס קרמניין, מפעל הזיכרון, קרעמעניין יזכור בורך. לכן אנחנו מאמינים שגם מפעל-הכינוס יכול להתבצע בהצלחה, אם יירתמו להכנות חבר אנים בעלי יכולת ורצון טוב, שיישו את המלאה בלחת ובמרץ.

אננו מצפים לחשובתכם מוקדם ככל האפשר.

בברכת חברים

בשם יוצאי קרמניין בישראל
 ועוד הארגון

* עד למסירת החוברת לדפוס לא הגיע עדין תשובה שלושת הארגונים שבחו"ל.

מנום גולדנברג

עם הגרמנים בקרמניין לאחר ההשמדה
(סיפורה של גב' נינה וולצ"ר - דנציג)

היא יושבת מולנו, חברי הוועד, רוכונה על השולחן, בשיעניה שקוות בתחום האפליה של הימים ההם ומעלה ממש זכרונות מלאי אימה.

אננו מקשיבים לדבריה בדריכות, ברגש של אשמה בלבד, כי הנה בגלינו היא חיה מחדש את כל הפרשה הטראגית, אחת מאותן הפרשיות הנוראות, המזעיזות את שומעהן וಹמגלוות לנו כל פעם מחדש מה גדול ונורא הוא הפשע הנאצי לפני עמנו.

מפני המספרת שומעים אננו גם על גלוויי רגשות נאצים אצל פולנים ואוקראינים אחדים, שסיכנו את עצם למען הצלה יהודים. אמנם מקריםבודדים, אבל דים להזכיר לנו את האימון באדם. נינה וולצ"ר-דנציג, בוגרת האוניברסיטה בוורשה, גדלה בבית יהודי אמיד, שבו המסתורת וההשכלה הכללית היו במחיצאה אחת, מאותם הימים שהיוו את המסד של יהדות פולין בגודלה.

כפנית של נינה נשתרמו החן והברק של הנעורים, והבעתת מעידה על מרץ רב.

עם פלישת הגermנים לפולין, בורחת נינה עם בעלה והוריה לברסטליאטובסק וממש לטוצ'ין שבפלר ווילין. כאן היא עובדת כמורה בבית ספר אידישאי מטעם הטלוונות הסובייטיתם. גם בעלה מועסק במנהל בית ספר זה.

והנה פולשים הגרמנים גם לרוסיה. הם כובשים את טוצ'ין ומחילה שם מחול הדמים, חיו היהודים נעים הפקר, רוצחים אותם הגרמנים, רוצחים גם האוקראנים.

נינה שוכבת אז בבית-החולים, בו הביאו לאור העולם תינוקת ראשונה שלה. כיהודיה אסור היה להחזיקה בבית החולים, אבל הרופא הפולני והפרטונל מסתיריהם אותה.

עם צאתה מבית החולים מתחילה נינה יחד עם שלושים בחורות, יהודיות ופולניות, לעבוד בבית מלאכה לסדרת גרבים, וזה נותן לה אפשרות של חי עזה. אולם לא ארכו הימים ומחילה התכוונה להקמת הגיטו, מדברים על חיסול האוכלוסייה היהודית ואפיילו מהפשים כבר מקום מתאים לקבר המונגי. ביןתיים נמוכות הרציחות של בודדים ושל קבוצות, וזה מגיעים לטוצ'ין יהודים מקרים ניצץ. הם מספרים כי אותם היהודים שרדו בבורנקרים שבגיטו לאחר ההשמדה המונית מאחור הקסראקטיינים, העלו את הגיטו באש ונשרפו בתוכו חיים. בכך רצוי הם למנוע מעוזם את גורל אחיהם שנורו לתוכה הקבר המוני.

במה מיהודי טוצ'ין החליטו ללחוץ בעקבותיהם, הם המכגנו ערבי ה"אקדזיה" הסופית בבית הבנחת, עטופים בטלחות, והעלו אותו ואת עצם באש. — — נינה ובעלתה מצליכים להתחמק מיידי הגרמנים, ואילו את יולדותם בת השנה לוקחת אליה טריה אחת ומחזירה אותה לחיק אמה בעבר שנים ימים, בריאה וسلامה (כעת נמצא הבית אתנו בארץ).

פולני אחד בשם כמילבסקי, בעל אוחזה בטביה טוצ'ין פורש את חסותו על הזוג דנטציג ומסתיר אותו בעליית הגג של האסם עד אחוזתו. אך לא ארכו הימים ועלה הכורת על היהודי טוצ'ין, הם הוציאו להורג דוקא ליד ביתו של כמילבסקי. הזוג דנטציג אמן ניצלו, אך מקום המחבוא הוא מתח לא בטוח וגם הכנינים אכלו אותו בכל פה, עליהם לעקור שוב וכמילבסקי הרחום מעביר אותם לסובכוז אשר בשופקוב. היא שופקוב שהיתה קשור לפגיהם קשר מיוחד עם העיר קרמניץ. וותיקן זוכרים עוד שה"פאלאק הוא קויטסקי" אשר חנה בקרמניץ היה יוצא בקץ לתרמוניים לשופקוב, ולאחריו נשבכו כל מיני קבלנים וספקים יהודים שפרנסתם על הגדוד, הם ומשפחותיהם היו יוצאים לבנות את הקיז בחיק הטבע.

את העיר היו עוזבים אז גם התלמידים של סמינר הכהנים ושל שני בתיה הספר התיכוןים. משפחות רבות היו יוצאות להרים ולכפרים הסמוכים. האקרים היו טרודים בשדותיהם. הרחבות עמדו ריקים מאים. אז היה זמן לחנונים ולבולי-המלאה, שנשארו בעיר ליהנות מעולמו היפה של הקדוש ברוך הוא, לשאוב במלוא הריאות את ריח הניחוח של האקזיות הפורחות.

וב"בירוזה" ישבו להם העגלונים על המדרונות, כשמולם הרכבות השובחות. היה להם
שהות לפהק בקהל ובהרבה ובין פיהוק להעלות זכרונות על נסיעות לשופקוב בשעת החמדניים.

בדרכי עפר ארכיים, בשדות וביערות, עם קבלנים, בטרם הייתה מסילת-הברזל בקרמנץ.

אך מה גדול וחדר הוא הקונטרטשן בין אידיליה זו לבין שנות ההשמדה. גם עתה ברחו
לשופקוב כמה מניצולי קרמנץ ועבדו בסובכוז.

אך הנה הגיע הגל גם לשופקוב, היהודים שמצאו שם מקלט הוצאו להורג, ונינה ובעל
נמלטים על נפשם לעיריה קוֹרִיזַּ, שם הם מתראים כפולנים מבטן ומילידה, שניהם בהירי שער,
השפה הפולנית שגורלה על פיהם, ידידה פולנית מצידית אתם בטעות זהות מזוויפת וגם מלמדת
אותם הלכות חפילה קתולית, בימי ראשון וחג הולכים הם לכנסיה ובך מנסים הם להינצל, מתוך
תקווה שגם בתה הפעוטה חינצל וביום מן הימים תימסר לידיים. והנה מזדמן לאותו בית, כאורח,
הפולני שובי-אקובסקי מקרמנץ, נוטריון לשעבר, מפיו נודע להם שהלייציאום משמש כביה חולדים
מרכזי לצבא הגרמני שבאוקראינה, ויש סיכוי שנינה תסתדר שם בעבודה, בעזרתו של שובי-אקובסקי.
ובערב חג המולד 1942, ארבעה חודשים לאחר חורבנה של קרמנץ' היהודי, הגיע נינה לקרמנץ'
ומתגוררת בעליית הגג של בית שובי-אקובסקי. בעזרה אביו חנתנו, צ'פְּילְבָּסְקִי, מתקבלת נינה לבית
החולדים של לייציאום כעוזרת לטבחית, והנה מספרת אחת העוזרות הפולניות שבבית החולדים, כמה
נעימים היה לראות איך ברטה הגרמנים את ראשו של היהודי בעל זקן. ואילו פולניה אחרת, שהקשיבה
אף היא לדבריה, הביאה את הזעוזותה ואמרה שהמאורעות הנוראים הללו מדריכים עד היום את
מנוחחה, ביום ובלילה. והicha בין העוזרות גם דגונטה אורפולדסקה בתו של פרופטדור הליציאום לשעבר,
הוא נרצח ע"י אוקראיני, תלמידו לשעבר. בחורף 1943 הגיע לקרמנץ' גם בעלה של נינה ובעזרתה
סודר בעבודה כפועל באנגליה. בחצר הליציאום היו מדריכות שרייצפו אותו במצבות של בית העלמין
היהודי. "כאשר מונתי רגלי מלדרוך עליו היה בעלי מזהיר אותו שהנהגות זו עשויה לגלות
לגרמנים את זהותי היהודי" – אומרת נינה. היו שמועות שתומו שרדטו בקרמנץ' כמה יהודים
מסתתרים, אך נינה פחדה להחטין בך, אותה סיבת. כל אי-זהירות קטנה שבקטנות יכולה לסכן
את חייהם. אחת מהעובדות בביה"ח עזרה את חסדה של נינה שם היא יהודיה מוסווית, וכפי שהתרבר
אחר כך היה זה אשוח של הד"ר ברנבלום, שהתחבאה עם בעלה אצל דודו כוטובה במשך כל הזמן.
אך נינה פחדה לבוא ברגע קרובה עמה, שמא יעורר הדבר חשד, לבן עקרה אחרת וארה בלה מרחוק.
באותו חורף הביאה נינה לקרמנץ' גם את בתה, בתור בת מאומצת, וזה באשור השלטונות הגרמניים.
בכל הפרוצדורה הזאת שלא היה מעורבים אנשים ונשים פולניות ואוקראיניות, אך כל אלה שמרו על
הסוד. עם תבוסת הגרמנים בטילינגרד הובאו לביה"ח של לייציאום הרבה פצועים, וה"מוראל" ביניהם
יהה די ירוד. כל זמן שהותה בביה"ח הרגישה נינה כי משהו מתרחש אצל הפולנים, היו להם כנראה
קשרים עם איזו מחתמת ואחדים מהם נכשלו ונורו. ביניהם גם זדיشب גורצקי, משפחת הנוטריון
גורצקי, הוא נורה ע"י גרמני בחצר הליציאום.

בינהם הלבנה והתקרבה החזית לקרמניצ'ה, הגרמנים החלו לעוזב את העיר, ובניה עט בעל מסתתרים באחד המרתחים העמוקים של בית שובי אקו בסקי. הגרמנים יצאו וחזרו, אולם הלחץ של הרוסים גבר, ומtower פחד של כיתור עזבו הגרמנים שוב את העיר, הפעם ללא שוב. לפני כניסה הצבא האדום הייתה העיר במשך ששה שבועות ללא שלטון יציב כלשהו.

האוקראינים ניצלו את הזמן הזה לרציחות ושורד. באין יהודים בעיר, שפכו את זממם על הפולנים, הרגו בהם רבים, שרפו את בנסיותיהם בסביבה, שדרו את רכושם. כל אותן הימים היו רחובות העיר, שעוד נשארו שלמים, ריקים מאדם.

והנה בבוקר עבות אחד, 19.3.44, עם דמדומי השחר, נראה כעין עדן צאן עצום ורב גולש מהחרים שמסביבה. היו אלה הקלמיים שבצבא האדום. כשהם הגיעו לרחובותיה של העיר פרצו התושבים החוץ והציפו אותה ברעש ובסחה.

הרוסים ארגנו מהר מאי את החיימ האזרחיים בעיר. ובניה עט משפחחה שהתווידעו לשולטונאות כיהודים, נסעו לדובנו, מקום שם הסתרו יחד בעבודה. ברובנו היא גם נפגשה עם אחדים מציליה ודורשי טובתה.

הגב' בינה דגציג סיימה את דבריה וזקפה את קומתה באנזה. ושוב לא הייתה כבר נינה עלייננו אותה האשה שפתחה בסיפור. היא נעשתה קרובה לנו, קרובה מאד. חדים רבים היה חיה במחיצה בה רחפו נשמות קדושיםנו שתבעו את נקמתם. והיא אנושה היה לחיות בין אלה, שעמדו על דם של אחיה, לשרת אוזם, מבלי להראות כל סימן מהכאב הכוסט בלביה, והרי דמי אחיה צעקו מכל אבן, מכל רגב בקרמניצ'ה. היא הייתה היהודיה היחידה שטובבה אז בין חורבות העיר, כמשמעותם הרוצחים ומסביב לה צרות איומה. -----

א. ארגן, י. רובל

בניהם של אנשי קרמניצ'ה במערכות ישראל

האם רק הבנים? לא ולא! בין הדור הראשון של העולים מקרמניצ'ה אנו מוצאים דמויות בולטות במערכות ההגנה ובמערכות צה"ל, אשר יד להם בהנחת היסודות לבתוון המדינה. אך מדור זה מיועד בעיקר ללוחמים מבין הבנים, אלה אשר נולדו בארץ להורים אנשי קרמניצ'ה. הצעתו של מדרדי בז היא, איש ארגנטינה, תחת חברות שלנו תיאור דמותם ופעלם של הבולטים מביניהם ונענינו להצעתו. והראשון בסדרה זו -

אין הוא זוקק למגילה יהודית. הוא הפרק לאישיות אגדתית בתוקף ייחוס עצמו, בתוקף מעשי גבורתו וועוז-דרומו. אך למען ידעו אנשי קרמניצ', קוראי חוברת זו, بما מדובר, - נפתח מגילת-היוחסין שלו. ובכן: ר' מרדיי בץ, ה"גביר" הנודע מהענירה בילוזרקה, הוליד את הרשיל בץ, שעבר לגור בעיר קרמניצ', הוא אחיו הצעיר של משה בץ, ראש וראשו נ"מ"שכילים" ול"חובבי ציון" בקרמניצ', ציר בكونגרס הציוני הראשון. הרשיל בץ הוליד את סוסיה, אשר נישאה לזלמן הורביז, סוחר יערות ועוסק בעסקי ממונות. כמו כל צאצאי משפחתי בץ והנלוויים עליהם נמבה אף הוא על המחנה הציוני. בנו של זלמן, אליו הורביז, הידוע בכינויו אליאשה, עלה ארצה עם החלוצים בשנות השלושים ונמנה על העלייה הששית. תחילה היה חבר במושב העובדים רשפון אשר ליד הרצליה, משם עבר לקיבוץ עין חרוד, עד היום הזה.

ברשפון נולד לו בשנת 1934 בנו מאיר אשר את "בר מצוה" שלו חגגו כבר בעין חרוד, הוא מאיר הר-ציוון, גיבור טפורנו זה. המוטפר להלן אינו אלא לקט מתוך הספר "יחידת קומאנדו 101" וממקורות אחרים, בתוספת דברי קישור.

-- -- ילד היה מאיר עת טיפס בלילות סופה אל הר הגלבוע. עלה וכשל, טיפס והחליק. סרופו שהגיע לבדו. ייחיד מול סופה. בודד בגשם ובבזע. עד שיבול לפטגת החר הניבץ זוקף מול עין חרוד, באח החר ובלתי נכגע - ומאיר בראשו.

-- -- את חופשוחיו עשה מאיר בטיפולים האחוביים עליו מימי ילדותו. פעם הוא מבקר בעמודי שלמה ליד חמנע ושותע כי במרחך-מה מעבר לגבול, מHAL 15 קילומטרים, ניצבים היפטים בעמודים, עמודי פטרה. מאיר רוצה לראות את "סלע אדום" (היא פטרה) במו עיניו. לפני חכנו נס יימשך המשע שני לילות ויום. יוצאים בדרך כשבהרים ליהם מפוח זעירות של الكرן הקימת, מזון ובקש.ليلת ראשון והם חווים. לילה שני - ושוב תועים, מתחינים. הם עקשים, דבקים במטרתם. עתה הם מגיעים לפטרה, משוטטים בין עמודי העיר הנבטית החצובה בסלע, משוטטים ומומקסמים. דרךם חוזרת יבעה. חמשין, בידואים מגלים אותם. חנואה אטיה. הם מגיעים אחרי ארבעה ימים.

-- -- לימים הוא ינסה מתחת בטוויה לתחווה הנעלה, העמוקה, הנפלאה, של מי שעומד בסכנה ויכול לה. "תאר לך שאתה עומד הר גבוה, אתה מחליט להגייע לפטגתו. אתה יודעת שאולי תיכסל, לא חצליח, תאביד. זה קשה מאד, זה לא נעים. אבל אתה מתגבר על כל הקשיים והפחדים והכאבים, אם אתה מצליח ומעפיל לפיסגה - אז אתה מגיע לדרגה העליונה של הנצחון, להרגשה הנפלאה שאין נעה ממנה".

-- -- הטויל לפטרה הוא הקשה מבין הטוילים "הפריטיים" של מאיר הר-ציוון מעבר לגבול, אך איינו היחיד הנערק לפני הטרפותו ל-101. יותר מאוחר, בתקופת שירותו בצבא, הוא יلد לבדו ליריחו, ועם קבוצת של ארבעה יחוור לגרש אשר בהרי הגלעד, 90 קילומטרים לכל צד.

-- -- ובein חרוד עובד מאיר בזאת. מדווד דוקא בזאת? על זאת כותב הוא ביוםנו: "ייחנק שימושה אומי לכאן הרומנטיקה של חיי הרועים, השקט וההתרכחות מהמכונה השנוואה עלי. וויחנק כי "אשמה" בכך המשיכה לטבע. אני אוהב לשוטט בשדות נרחבים, לחיות בטבע ולחוש אותו".

— — — ומquier משרת אוז ביחידת נח"ל, בשירות סדייר, אך איןנו מרוצה משירותו זה והוא מבקש להעבירו ליחידה אחרת. ובאותם הימים מתארגנת והולכת "יחידה קומאנדו 101" ומקד המשיח, אריק שרון, תר ומחפש אחר כל "בחור וטוב" כדי לצרפו ליחידה מיוחדת זו. והנה נפלת היחידה, אריק שרון, תר ומחפש אחר כל "בחור וטוב" כדי לצרפו ליחידה מיוחדת זו. והנה נפלת עינו על מאיר בן ה-19, גבה קומה, עיניו ירוקות ונורצחות, צעדיו רחבים. מפקדיו נוחנים אל לבם שלחיל הצעיר כושר התמצאות נדריר בשדה, כאילו נולך וחיה בין סלעים וכוכבים, גבעות חול והרי טרשים. כבר אז דבק בו הכנינו זאב בודד. הוא ברצון נטף ליחידה 101, שהיתה לפניו רוחו. זאת היא היחידה שיש בה ערכים אמיתיים". וכך מתחילה השלב השני בקריירה הצבאית שלו. תוך זמן קצר הוא מובלט שם וממנה מפקד חיליה, עוזרו הראשי של אריק שרון, מפקד היחידה. (השלב השלישי - בחיל הצנחנים, לאחר שהיחידה 101 נחלה במלחיל זה).

אריק ומair בהתיעצות לבחירת ציר תנועה.
גענעראל אריק שרון און מאיר הרץ'ין.
אין א באראטונג פאר אן אנגרוף.

— — — בלילה חורף עטוֹף חשכה צעה לאיטה במדרון המושלג של הרי חברון כתה לוחמים בת ארבעה אנשים בפיקודו של מאיר. עליהם לחדר לחברון הרדומה, לאחר את הבית בו התגוררו המרצחים, לפרק לחוכו, לאסוף את המיסמכים החשובים ולבסוף - לפוצצו. משימה זו הוטלה על ארבעה אלה מתוך ידיעה, כי בעזתם, דבקותם למטרה ותויזיותם בעת קרבות, עליה כל אחד מהם על גדור סדייר. זה היה טיפול שלא יימחה מעל דפי פעולות הגמול של צה"ל. (בשם "טיפול" היה מאיר מכנה את חדרותו לארץ האויב).

— — — אימוני הלילה והסירותים, שהחלתם ב-101 והמשכם בצנחנים, ישאו אותך פריים. התמצאותו של מאיר בלילה תניב תוכנות דבות, וביניהם אחת פעולה בעבר שנתקיים בה קיבל את הציון-לשכת מידי הרמטכ"ל. אך יחקפו הצנחנים את מוצבי הסורים לאורך הכנרת. למאיר חשבו י"ן עם הטורים. חשבו שראשיתו בימי נעוריו עת עזרו הטורים אותו ואת אחותו. והחטבו נפרע ע"י מאיר בשלמותו.

--- בשובתו מזמן שנים בቤתו בכוכב-הירדן אמר מאיר : "101 הוא מין שלב ביןניים. בתקופה זאת אני חיליל יותר טוב מאשר בנח"ל. באנחנים אני חיליל יותר טוב מאשר ב-101". ובאשר יישאל פעם מאיר הר-ציוון אם הוא שונה ערבים, ישב במשיכת תהף ? מה פתאום ? שצעריך - אני נלחם בהם. אבל מה פתאום שונה?"

--- מאיר הוא אחד המעתים שנוחtro בדרכ נס בחיים מן הלוחמים. של היחידה 101. מלאך המות ארבע לו לא אחת, אך הוא נסוג מפני האיש שהיה לאגדה.

--- "תורו" הגיע בעט הסחדרות על בגין משטרת אל-ראחווה שב עבר הירדן. כדור רובה פגע בגרונו, קרעו וחדר לגופו. בתולדות הרפואה אין יודעים מקרים של הצלה מפצעים אנושיים כאלה בשדה קרב נוכח אש האויב. אולם כאן זינק אליו הרופא הצעיר, ד"ר אנטילביז ובקור-רווח ביצע ניתוח מהיר אך יעיל, כשהוא עצמו חסוף לאש האויב, והעבירו מיד לחנתן איסוף הפצועים. המאבק על החיים המשך שנה תקופה ונמשכים בנצחונו של מאיר. אך הוא הפרק לנכח, הוועדה הרפואית קבעה לו 80 אחוזים של נכונות. --- "האם אני רק עשרים אחוז של אדם, או שמונים אחוז של כלום ?" כתוב מאיר ביוםנו, "עלי להמשיך בדרך חיי למרות הנכונות והפציעה".

מפקדי צה"ל הצעיו לגיור דרגת קצונה בכירה ותפקיד של הדרכה ויעוץ בחיל הצנחנים, בתחום פועלות נועזות. "הצבה הוא כל חייו, אולם לא אוכל לשוב ולהיות לוחם. אינני רוצה להיות תייר, המבקר ביחידת, בזכות ציוני-השבח שלי ומעשי בעבר" השיב למפקדיו.

מאיר הר-ציוון "הר" בכינויו בפי חברים, האיש שהערים על המות ורשם אחד הדפים המזהירים בתולדות צה"ל, שוכן היום על פסגת "הר הרוחות" בהרי הגליל, בחווה מבודדת הנקראת "אחות שוננה", על שם אחותו שנרצחה בידי פורעים ערבים. בספטמבר 1959 מצטרפת אליו רותי. "תמיד חלמתי על חוות בודדת מרוחקת בין עננים", התוודתה באזני. מאיר היה אביר החלומות שבא אליה ונשא אותה למרחקים.

הנוף המרהיב והרגשת העמידה בפני איתני הטבע מפצים את הגיבור ומשפחותו. שם שנאחז בצוורנו במדeduן התלוול בדרכו אל המפקדה הסורית, כר נאחז מאיר בסלעי "הר הרוחות" והתגבר על כל הקשיים.

מי יגלה עפר מעיניך, ר' משלום בץ, מחובבי ציון הראשונים בעיר קרמניץ, וראית את דרכ חייו של אחד מכבשי כנען האמיצים, והוא בינו של אחיך הרשל. אז ודאי ינבו שפחיר בקדב: "אשרי הדור שזכה לבנים כאליה".

תפורחי האדמה של הגראף טרנבסקי והארגוני של ר' הרש-מנדל רוכל

או: מה בין גראף פולני לבין "גביר" יהודי

(זכרונות עיריית קרמאנץ)

-- ועתה, הודיעני נא, מר יצחק רוכל, האם הרש מנדל רוכל היה אביך או סבא שלך. אנכי הכרתיו היטב. כמו כי הוא עומד נגד עיני. בעל קומה גבוהה, סבר פנים, וזקן מהיר. פטריארך אמיתי. היותי מדמה בעיני שכך היה חוץ פניו של אברהם אבינו. השתקתי לבן ארוור. ובשנת 1900 באה הזדמנות לבר. אבי היה נגר, אב לששה ילדים. בחורף היה עושה רהיטים וחתפנסים אף שהוא. בקייזריה עבד באחוזה של הגראף טרנבסקי, ליד העיירה קווזין. היה אבי לוקח עמו את בני הילדים הגדולים ונוטע לעבוד באחוזה כל הגראף. ביום שבו היה הגראף משלח אותו הביתה בעגלת עמוסה חפוחה אדמה, בצל, קרוב, סלק, אך בלי פרוטה על כספם מזומן. בר נמשכו הענינים שבועות אחדים ואביו לא העז לפנות אל הגראף בדבר כספ. אנכי לא יכולתי לראות בסבלה שלامي, הנזקמת לגAMILות חסדים, והחלתי להיפגש עם ר' הרש מנדל רוכל. הייתה רואה אותו כשהוא הולך אל ביתו של הרב מזווייל ז"ל שהיה גר בחצרו של הרש מעכלם סמור לחצרו של אבא צוקרמן. והנה ביום שלishi אחד עיבדתי אותו ואמרתי: אני צריך את לשוחח עמו. וכי אתה, שואל הוא אוחמי; עניתי לו, שאביו הוא מרדכי הנגר, אמר: מכיר אני את אביך, ואפילו אם סבא שלך הכרתי, ומה רצונך? אז סייפרתי לו כי אבי עבד אצל הגראף טרנבסקי, והלה איננו משלם לו שכר עבודתו, הוא נותן לו רק בצל, סלק, קרוב, אך בדבר תשלום מזומן פוחד אבי לפנות אליו. כיצד מעיזים לשאול גראף בדבר כספ? לכן אבקש, ר' הרש-מנדל, שתמכו לי כמה ארגזים ריקים, אנכי אפרק אורחות ואטקין מהם לוחות לאטריות, לוחות למליחת בשר, לוחות לקציצות, להכנת חמין (טשולנט), כסאות, עגלות ילדים, מגררות, מחליקים (קאנקעס), רוביז צעוזעים, חרבות וקשתות לל"ג בעומר, רעשים לפוררים וכדומה.

כאשר סיימתי להחוות לפניו את חכתי מה בדעתו לעשות מן הארגזים, אומר לי ר' הרש-מנדל: בוא אתי וגראה כמה ארגזים ישנים אצלך ברגע. עמדנו שניינו ברחוב הראשי, הוא קרא לעגלו ושנינו נסענו בכרכרה לחנות תלו. בדק והודיע לי שישנם עתה 6 ארגזים והוא מוכן למכרם לי ברובל אחד. אך אין לי כספ, אמרתי. אין בך כלום - ענה לי. אתה לך והבא את כלி מלאכתר ותפרק את הארגזים ואני אשלחם אליך ע"י דודך ליעזר ברשפ. דודי ליעזר היה עגלו למשאות (בינדייזניך) והיה מוביל שחדרות מבית הנתייבות.

זו הייתה התחלה. שחרתי עם ר' הרש-מנדל כשותים ימים, ורצווני רק לציין שאבי היה מקבל מהגראף הגדל תפוחי אדמה ושאר ירקות, ואילו אגבי חסכי מהרגזים של ר' הרש-מנדל 240 רובל, ואני קיבל ממי כ�ף כדי סיפוק כל צרכי הבית.

- - -

ובזאת מר רובל, מסיים אני את ספרי החבל שלי, את זכרונות לדוחי. לפני שלשים שנה יכולתי אולי לספר זאת יותר יפה, כי אכן, בשרו של בן חמישים עולה על זה של בן שמונים ושתיים, כפי שאגבי כתוב.

תורגם מיאדיש - י. רובל.

י. רובל

סקירה ספרדים

אננו פותחים בזאת בעלוֹן שלנו מדור לסקירה ספרדים המצוים בספריית ריב"ל, ולראשונה נסקר את ספרו של ר' יצחק בעיר לוינזון (ריב"ל) עצמו, והוא:

תעודה בישראל*

בספר זה, שהוא הראשון בספריו המחבר (נדפס לראשונה בשנת 1828) אננו מוצאים את עיקרי תורתו של ריב"ל.

עליהם הגדולה של ספרי ריב"ל היא - שהכל מכוון בהם ל"חכמת הנרצית" ואם נשים לב לתנאי חייו ולתנאי עבודתו בעיר מחומרת ספרדים בקרמניצ' נשתומם על בקיותו הגדולה ועל ההשകות החדשנות והנכונות שאנו מוצאים בספריו.

הספר "תעודה בישראל" עשה בזמןו רושם עצום בספרות ההשכלה. רעיונותיו היו בזמןם חדשים לגמרא, גוזים ומהפכניים. הם הרגיזו את החסידים בפודוליה ובורולין וגרמו לייצור בדיון העממי מושג חדש "תעודה", בכינויה לכופר ואפיקורוס. לעומת זאת עורר הספר התלהבות בלתי רגילה בין בני בני אדם רחוקים זה מזה בדתותיהם, "משכילים" ושיינם "משכילים", ואיפילו חסידי חב"ד קיבלו את הספר ברצון.

* הסקירה כתבה עפ"י קלוזנר בספרו "ההיסטוריה של הספרות העברית החדשה", כרך ג', חsie"ג, מהדורה שנייה.

הספר בא להסביר על חמיש שאלות אשר בתחילת המאה היל'ט היו שאלות "אקטואליות" בגטו היהודי שבروسיה ופולין. א) אם מותר ללימוד עברית עפ"י דקדוק. ב) אם מותר ללימוד לשונות לוועזיות. ג) אם מותר ללימוד חכמת חיצונית. ד) אם יש חוויה לימודי הלשונות והחכמת, ולבסוף ה) אם אין ההפסד הבא מלימודן של אלו גדול מן התועלת הנ' עשויה להביא ליהודים.

עפ"י ראיות מרובות מן התלמיד ומן הספרות העברית של ימי הביניים מוכיח ריב"ל שחובה מוטלת על כל יהודי לדעת כהוגן את לשון קדשו, וזה אי אפשר בלי ידיעה של הדקדוק העברי. בידיעת הלשון העברית מוצא ריב"ל גם תועלת לאומית. "הלשון העברית היא" העברית התיכון המבריח מקצה תבל עד קצחו, כאיש אחד חבריהם, אך כל אחינו בני הגולה המפוזרים בארבע רוחותיה, ורק היא (הלשון העברית) מקשרת יחד לבותיהם לעבוד את ה' שכם אחד, ובludeיה מי יודע אם בעת הזאת היהת יוצרון פליטה ולדת תורחנו שאירתה". לפניו נאך ריב"ל היהודי הלאומי, שהקשר ההיסטורי בין קיבוצי היהודים בכל ארץם פיזוריהם חשוב בעיניו ביותר, ובלשון העברית הוא רואה ערכו לקיומו של קשר זה ולחיזוקו.

אשר לשונות לוועזיות, מוכיח ריב"ל שהיהודים דיברו מאז ומעולם גם בלשונות של עמים שונים ולא חשו לכך כלל. עוד בימי בית שני היו היהודים משתמשים בשלוש לשונות: עברית, ארמית ויוונית, ואפילו קריאת שמע מותר היה לקרוא ביוונית (שמע – בכל לשון שאתה שומע"). והם לא רק דברו אלא אף כתבו בלשונות הללו. אלה היו דברים נועדים באותו זמן, אפילו לאחר שנשענו על הרמב"ם ועל פוסקים אחרים.

להלן מוכיח ריב"ל שע"י ידיעת לשונות לוועזיות נוכל ללמד את "החכמת" (מדעים) שהאדם צריך להן לשם "שלמות הנפשית". והרי עוד משה רבנו כבר ידע את חמת-הטהר. וכן דוד המלך וביחוד שלמה בנו, שכתב כל מיני ספרי-חכמה. "לימוד הלשונות, המדעים והחכמת לאチפסד בהם הדת ולא ירופפו על ידיהם עמודי האמונה, אדרבה, ע"י זה תחתך האמונה בה", יחברך".

בפרק האחרון של ספרו מוכיח ריב"ל כי "חובה כל איש ישראלי ללמד איזו מלאכה או אומנות לפrentechno". לחיזוק דבריו הוא מביא ראיות מן התלמיד ומן הפוסקים ומונחה שורה ארוכה של תנאים ואמוראים שהיו בעלי מלאכה ואומנויות. הוא קובל על שאין בתיק-ספר למלאכה לילדי ישראל ותרעם על שהמלאכה בזוויה בימינו ועוד שהיתה מכובדת בישראל ביוםם מדם. ולבסוף הוא קובל על שהיהודים שוואפים בזמןנו אל המסחר ולא אל עבודת האדמה, שאבותינו עשו בה יותר והיתה חשובה בעיניהם הרבה.

- - - - -

ה ל כו ל עו ל מ

דני זצמן

או ליום ה', 10 באוקטובר 1968, נפטר בגיל 56 בן עירנו היקר דני זצמן (דויד זיצמן). רק יומיים לפני מותו אושפז הוא בבית החולים, שם נחגלה לרופאים שמחלתו ממאורת מקננת בו, והיא שעתה את מלאכתה במחירות המדהימה הזאת.

זכר אני את דני בעודנו ליד שעשוים של משפחתי בריק בקרמניץ. סבו ר' בריש בריק, מסגר אמרן, שאומנותו באה לו בזכות עצמו (אוטודידקט) היה גם תלמיד חכם וידענן. תפילתו בעברו לפניו התבהה, היתה ערבה לאוזן וננסכה מתיקות לבבותיהם של המתפללים. דומה היה ר' בריש בעיניו אותה דמות האהודה מהתלמיד, לדבי יצחק נפחא, אחד התנאים שכרכו יחד תורה ומלאה, ואשר עליהם מסתמך י.ב. לוינזון בצחאו להגן על כבודה של מלאכת כפים בספרו "חעודה בישראל".

בדרכיו ר' בריש הלכו גם בניו ובבית מלאכתו סג' דני מילדותו את אהבתו למלאת כפים ואת ידיעותיו הראשונות באומנות, במקצועות. את ידיעתו אלו הוא הרחיב בבית הספר "אורט" בעירנו, אותו סיים בחצטיינות רבה.

במצגו הטוב והנוח קנה לו דני את לבם של חברי לספר הלמודים והיה מעורה בחיה הנוער מכל החנויות בעיר, אהוד מאוד על כולם.

בשנת 1935 עולה דני ארצה, בחיק משפחתו של דודו אלעזר בריק מצא הוא את ביתו הארעי, מקור לא אכזב לאהבה עזה של המולדת, שדקה בו כל השנים. אחרי נשואיו עם בת עירנו ליזה שנקמן מקיים הם יחד את משפחתם בישראל.

בשנת 1937 עובר דני לעבוד בחו"ט, בבתי המלאכה לנשק של ההגנה שבו קמו במחתרת; הוא משתמש בשם בתפקידים אחרים. העבודה הזאת שקשורה היהת בסכנה גדולה, בנסיבות נפש והעיך בקור-רוח ושליטה עצמית, התאימה ביותר לאופיו של דני. מושב בדיונו, שקט ועצור, כשהוא שוקל כל מילה היוצאת מפיו, מעורר דני את אימונם של המונחים עליו, והם יודעים כי לעולם לא יכזיבם, שום כוח לא יוציאו ממנו את הסודות שהוא פקדו בידיו.

עם יציאתה של ההגנה מהמחתרת לאור היום רואה דני תפקידו כחם ונסלם. אחרי זמן קצר עבר הוא לעובד כמדריך במקצוע המכניתה העדינה בבית הספר המקצועית באשקלון, ולאחר כך - בבית-הספר המקצועי "שבח" בתל-אביב, בו הוא עבד עד יומו האחרון. כפי שהוא מתודעה לפני פעם, הייתה מלאכת ההוראה גורמת לו סיפוק רב.

- - -

שני בניים גידלו ליזה ודני. את בנים בכורם אלדר ואת בתם שרה, שהיתה מאוד מוצלחת. עם סיום חוק לימודיה מתגייסת שרה לצבא ושם שולחים אותה לקורס קצינות.

ימים אחדים לפני סיום הקורס ושרותה הצבאי בכלל, יצאת שרה עם יחידת האימונים האחראונים בשדה. הצעירות עסקו אז בהשלכת רימוניים חיים למטרה. כשהגיעו תורה של שרה קרה דבר נורא, הרימון עם המנוח הפתוח נשאר שווה בידה, הוא מחפוץ ושרה נופלת חל. בני משפחת שרה שחיכו לשובה של שרה הביתה ותכננו כבר את עתידה בחיק האזרחיים, מקבלים במקומה את הבשורה האיוומה. חמישה שנים עברו מאז, ליזה ולدني נולדו שני נכדים מבנים אלדר אהוב עליהם, אבל הם לא יכולים להנחות. פצעם העמוק לא הגליד, אסונם הגדול העיב על הכל, והוא שחרר בונראת תחת בריאותו של דני עד שהכריעו.

בבית העלמיין הצבאי בקרית שאול בין השירות האחראונות של לוחמינו טמן אפרה של שרה, ובקרבתתו אהובה שכון עולמים אביה דני ז"ל, החיל הוותיק בלי מדים.

- - -

ביום השלישי למותו של דני, ערך בית-הספר "שבח" יחד עם ארגוננו אזכרה רבת-רושם, בהספריהם ציינו מנהל בית-הספר מר סבו וחברו לעובדה במחתרת, איש תע"ש, את תוכנותיו הייחודיות של דני שעשו לחבר טוב, לאדם אהוד על כולן, למורה מכובד על תלמידיו וחבריו להו ראה. חברנו יוסף אבידר העלה זכרונות מתקופת חייו של דני בקרמניץ וצין את ערכו בתעשייה הצבאית במחתרת של ההגנה.

לפni כחודש ימים נפטר בשיקגו מתקף לב בז'-עירנו נחים ווישניער בגיל 82.

נחים ווישניער הגיעו לאמריקה לפni 63 שנים. משך כל השנים הארכות הללו לא פסק להיות בקשר מصحابים עם בני משפחתו בקרמניצ'. מصحابיו היו מלאי הומור ועידוד. ווישניער שמר בחוכו אוצר של פולקלור קרמניצאי ופניניים ממנו מפוזרות בכל המصحابים שהגיעו לקרויביו ולחבריו.

הוא עבד קשה כל שנותיו ובכל זאת חמרק ביד רחבה בכל מי שפנה אליו.

בתקופות שתי מלחמות העולם ואחריה הוא השתף בכל פעולות ה-"רעליף" בשיקגו.

ווישניער היה חבר פעיל ונאמן בחגנות הפועלים היהודיים באמריקה כמעט מימי הווסדה.

הוא עשה רבות למען בני-עירו ב"קרעמעניצער אוּן ברעצעער סאסיטי" בשיקגו ובאמצעותו קיבלנו מהטוטיטי מספר פעמים סכומים נכדים לטובח ספרית ריב"ל.

לפni 12 שנה הוא בקר עם אשתו בישראל. באותו זמן שהו בארץ גם הזוג דירקטורי מיסדי ה"קרעמעניצער והברעצעער סאסיטי" בשיקגו, הזוג דירקטורי פועלו הרבה למען הקרמניצאים בחגנות בגרמניה והמשיכו לתרום באחדים מהם גם בארץ.

ביזמזה של ריבעה ברנטשיין ז"ל קימנו לכבוד שני הזוגות הנ"ל פגישה בה השתתפו פעילי הארגון. הובעה הערכה לכל מה שהאורחים הנכבדים עשו למען בני עירם במשך כל השנים.

מצד האורחים באה איז הבטחה להמשיך בפעילותם זואת והם אף קימו.

בכדמתם של מרימס ונחמן דסר, ניו-יורק

מקרה טרagi אירע לפני שבועות אחדים למשפחה מרימס ונחמן דסר מניו-יורק.

נחמן ואשתו יצאו במכוניתם מניו-יורק בכיוון לעיר, בה מתגורר בנים עם משפחתו, כדי לחוגג את יום הולדתם של כלתם. בדרך החנgesה מכוניתם עם מכונית שנסעה לקראותם, שהיו המכוניות ביזקו קשה, אבל כל נסעהן יצאו בשלום.

למחרת נשארו הנשים בבית לעשות את המכונית לקראת המטייבה בערב. בנו של נחמן לקח את שתי הילדות שלהם (אחד בת $\frac{1}{2}$ והשנייה בת $\frac{1}{2}$ שנים) לטיפול. בטיללים כה לתום פרצה פתאום מכונית אל המדרכה ודרטה את הילדה בת $\frac{1}{2}$.

גדול הוא האסון וטרגיות הן הנסיבות בהן הוא קרה. בכאב לב שמענו את הידיעה העצובה זואת ואנו כולם משתתפים בצלר ובאבלם של משפחת דסר באלה"ב ובקנדאה.

ירוסט טאפט

לפניהם הגיעו לשניים לישראלי מקנדיה הסטודנט יוסף טאפט. הוא הציג את עצמו כנכדו של יוסף בורשטיין, המורה לעברית בקרמניץ, מתחו שנפטרה בווייניניג.

יוסף טאפט הראה בקיאות רבה בעברו של סבו ואהבה לעירנו, אותה ספג בביתה של מענדל בורשטיין, דודו מאצנו.

יוסף התקווון כאן להמשיך בלימודיו באוניברסיטה אבל מותו הפתאומי של דודו מענדל אילץ אותו לשוב לווייניניג. הוא כתב לנו שם בהתחלה ואף העביר דרך מקום דעסער את תרומתו לספרית ריב"ל.

לפנינו שבעיים הודיעו לנו דעסער שיוטף מת. למכחמו מצורף היה קטע מעתון קנדוי בו אמר קוראים, שכותב הרדיו של קנדיה יוסף טאפט בן ה-33 נמצא מת בחדר האמבטיה שלו והמשטרה חוקרת את המקרה.

אננו משתתפים בצערם של צאצאי יוסף בורשטיין בווייניניג.

הדסה פרידמן

מורשתה הביעתנו הידיעה המעציבה על מותה של הדסה פרידמן בגיל 62-63 בערך, בחו' של אהרון פרידמן (בעלה גם הוא שמו פרידמן). היא גדלה בבית ציוני מובהק, אך עם התבגרותה הצטרפה יחד עם אחותה רחל לחוגים השמאליים. עם נסיגתם של השלטונות הסובייטיים מהעיר קרמניץ עברו לרוסיה גם שתי האחיות פרידמן, יחד עם חברים-בעלייהם לעתיד - יוסף פרידמן וליאורה הורביץ. לאחר המלחמה הם חזרו - כמו כל הפליטים מחוג זה - לפולין. פרידמן, בעלה של הדסה, נתקבל שם לתפקיד האחראי במשפטן. מה עלה בגורלו עבשו - לא קשה לנחש.

- - - - -

ושוב: האם הייתה התקוממות בגיטו קרמניץ וכי שرف את הגיטו?

טפלנו בנושא זה בחוברת מס. 3, הבאו שם את רשייתו של יוסף ברגמן שפורטמה בספר "סאוועטיש הימלאנד", שלא לפי הגירסה של בצל שוורץ וטובה טפר שתיארו את ההשמדה בספר "פנקס קרמניץ". והנה הגיעו לידי עתנו כי חבר הכנסת, העוזר לדודו האזנר, הידוע בקטיגורו של הייכמן, הזכיר גם הוא בנאומו בכנסת ב"יום השואה", את חורבן קרמניץ בגרסתו של יוסף ברגמן. בתשובה על מכתבנו מהם המקורות שעיליהם הסתמכ כותב לנו מר האזנר במחבו מיום 14.8.68:

"ידוע לי על הרשימה שהופיעה בספר "סאוועטיש הימלאנד". כן הנני מפנה את תשומת לבכם לאמור בספר מלחמת הגטאות ע', עליIDI פרידה בורנשטיין בזו הלשון:

ב-9 באוגוסט 1942, עם הנץ החמה, הוקף פתאום הגיטו בקרמניץ שוטרים וזרנדים. נפתח קרב בלתי מתוכנן ובבלתי מאורגן. ביום הראשון נפלו ששה גרמנים וושומרים, למחאה - עשרה. ביום השלישי לקרב שילחו הצעירים אש בגיטו. מתוך הלהבות המשיכו בקרב ובמלאת ההריסה. הגיטו בער שבוע ימים. הלהבות שככו משהוציא אחרון הלוחמים את נשמתו".

- - - - -

האזכורה השנתית לזכר קדושים קרמניץ נערכה גם השנה כמוני שנה, ביום 14 באוגוסט 1968, ברחבה של סמינר הקבוצאים בתל-אביב, ליד ספריית ריב"ל, בנו כחوت מאות מבני העיר מכל קצו' הארץ. את הטקס ניהל מרדיqi אוטיקר (אוטיקר), דברים השמיעו מנוס גולדנברג, יצחק פורתנו. נגינה - ע"י נגן הצלילו היודיע, יעקב מנזה. ניכרה הפעם השתתפות בני הדור הצעיר יותר מהרגיל. שני נושאים מיוחדים שהו על דברי הנואמים - הצעה לקיים כינוס בין ארציו של יוצאי קרמניץ באוגוסט 1969, וביצד לקרב את דור המשך לפעלות הארגון.

- - - - -

בלה ברנשטיין-קולדלאש מבואנוס איירס נמצאת עתה בארץ, זה חדשים אחדים, לרجل ענייני משפחה. בהזדמנות זו הוסר הלוט מעל המצבה של אחותה צירה ז"ל, ובכמה מאנשי קרמניץ לקחו חלק בטקס זה. החבורה בלה השתתפה בישיבות אחדות של הוועד וכן של מערכת העלוון, התובנהה מקרוב כך כיצד הפעולה נעשית ובמקרה לנו על אורח עבודתו של ארגון יוצאי קרמניץ בארגנטינה.

בשעתו פנתה אלמנתו של שוניה ריש, שהתגוררה בורשה, לארכון יוצאי קרמניץ שיסינייעו בידה לעלות לישראל עם בתה. התחלנו בטיפול לקראת העלהה ארצה, אולם בינתיים מתה האישה ממחלה ממארת. הבת, ילדה בת שחים עשרה נשאה יתומה גלםודה.

לפניה מותה בקשה אלמנתו של שוניה את ידידייהם בניו-יורק, שיאמצו את בתה.

מאז מותו של שוניה עמד חברנו יצחק ווקמן בקשר עם האלמנה ועזר לה לעתים. עתה הודיע לנו שבני המשפחה, אליהם פנתה האלמנה, כבר הביאו את הילדה בניו-יורק ואמצوها כבתה. מתוך מכתביה של האלמנה ועדות ידידה אנו יודעים, שהילדה מוכשרת מאוד, ביחוד בשטה המוסיקה.

נקווה, כפי שמבטיח לנו ווקמן, שההורים המאמצים של הילדה יברכו בקרוב בארץ ונוכבל להכير אותה ואת הוריה החדשים.

Literaria Judaica-Hebraica

הועדה לחינוך היהודי למבוגרים, מטעם "בני ברית" שבארצות הברית, ניגשה עתה למפעל ספרותי כביר: להוציא לאור בדרך הדפסת צילום, את מיטב הספרות של המאות השמונה-עשרה והחמשע-עשרה, היא תקופת ההשכלה. זמה נכבד זו הנקרת בשם בן"ל, נחמה ע"י בחיל-האולפנא היהודיים gabohim שבארצות הברית (ישיבה יוניברסיטי, אוניברסיטה ע"ש ברנדיס, בת-ספרים לרבניים ולמורים, ייווא ועוד) המתמחים גם אם לימוד הספרות העברית החדשה ונתקלים במחסור של ספרים מאותה התקופה, ספרים שהם עכשו יקרי-מציאות. השלב הראשון מכיל רשימה של 118 ספרים, כולל פרטודיקה, מהם הופיעו כבר עד כה 88 ויתרם ייצאו לאור עד אמצע שנה 1969.

הספרייה ע"ש ריב"ל אשר שמה לה למטרה לרכז בתחום את הספרים של תקופת ההשכלה – מברכת על זמה חשובה זו של "בני-ברית" בארצות הברית ומחלחת הצלחה למפעל. מתברר – אגב – כי כמחצית מהספרים הכלולים בשלב א' של Literaria Judaica-Hebraica מצויים כבר בספריה שלנו ואות החסר נשדר לרכוש מהם.

ביצועו המעשי של מפעל זה הוא בידי המו"ל N.Y. Ams Press, inc. 56 East 13th str.

מסיבת חנוכה תשכ"ט. מדי שנה נוהגים אנו לקיים בחנוכה מפגש חברתי של אנשי קרמניץ. אולם הפעם נתקלו העוסקים בכל בקשיים בלתי רגילים (ביחוד הקושי להשיג אולם במחיר סביר, וכן קשיים אחרים) לכך נאלצנו לוותר השנה על המפגש בחנוכה. אנשי קרמניץ בחיפה נוהגים לקיים מפגש מעין זה בפורים, ויש לצפות שהפעם ירבו להשתתף במפגש זה גם חברים שמחוץ לחיפה, כפיו על מסיבת חנוכה שלא נערכה, ובכבר עתה נאחל לחוגבים "פורים שמתי"

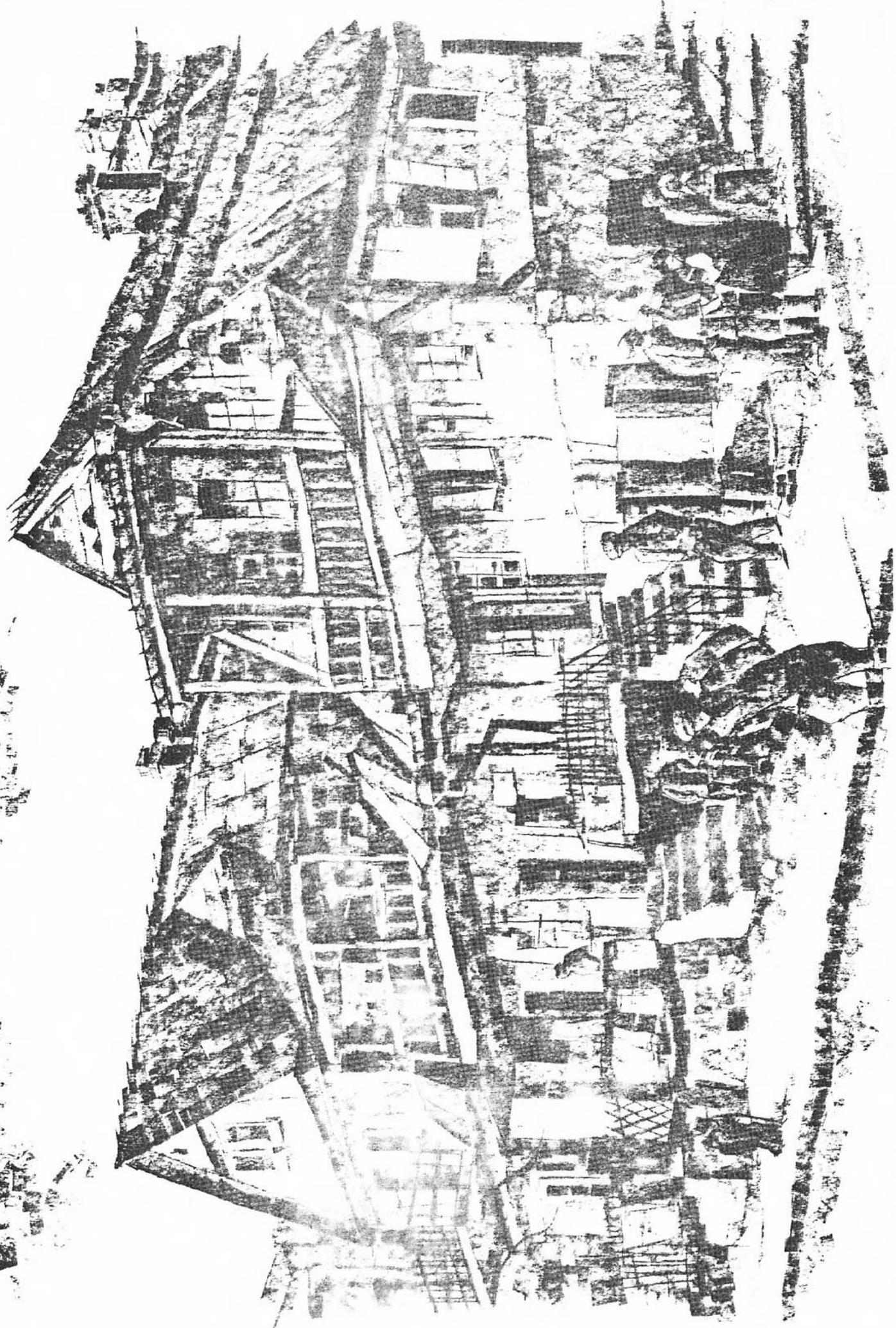
תקון טעות. בחוברת מס' 2 של "קול יוצאי קרמניץ" ניתנה בעמוד 13 רשימה של "סכומים שנחקרו מהו"ל". לצערנו נשמה מרשימה זו חרומה של ישראל רויך מבואנוס-אייריס בסך 50 דולר. אנו מתקנים בזאת את הרשימה ובקשים את סליחתו של החבר רויך.

* * *

*

נ שוקעה ביל "האנטן" וזה נא מילא

בלב עליית "האנטן" תלמיד

תל-אביב, ערב חנוכה תשכ"ט
15 דצמבר 1968

א י נ ה א ל ט

דיניט

- 25 צום ערשיינען פון העפט נומער 4 - די רעדאקטיע
27 בגיא ההריגה אוֹן אוַיְפָן אלְטָן בֵּית עֲולָם
28 צוֹזָאָמָעָנְפָאָר פָּוֹן אַלְעָ קְרֻעָמָעָנִיצָאָר
30 וּוְאַלְטָן אַלְעָ גְּעוּוֹעָן וּוְאוֹן זִי
35 מִיטָּ דיּ דִּיְתְּשָׁן אִין קְרֻעָמָעָנִיצָאָר נָאָר דָּעָר פָּאָרְנוּיְכְּטוּנָג -
(דָּעָרְצִיְּלוֹנָג פָּוֹן פְּרוֹיָ נִינָּה וּוּעָלְטְּשָׁעָר-דָּאָנְצִיָּג) -
40 מָנוֹס גַּאלְדָּעָנְבָּעָרָג - אַרְגָּמָן, יָ. רָוֶכֶל
דִּיּ קָאָרְטָאָפָּל פָּוֹן דָּעָם גְּרָאָפָּטָאָרְנוּוֹסָקִי אִין דיּ
44 קָאָסְטָנָס פָּוֹן רָ, הָעָרָשָׁ מַעְנָדָל רָוִיכָל
45 פָּוֹן קְרֻעָמָעָנִיצָאָר פָּאָלְקָלָאָר
46 בִּיכָּעָר אִיבָּרְבָּלִיקָ: תָּעוֹדָה בִּישְׂרָאֵל
49 180 יָאָר פָּוֹן רִיבְּיָלָס גַּעֲבּוֹרְטָס - טָאג
50 הַלְּכָוּ לְעוֹלָמָם: דָּנִי וּוּאָקְמָאָן; נָחָוּן וּוּיְשָׁגָעָר;
יָוָסָף טָאָפָּט; אַיְינְנִיקָל פָּוֹן מָרִים אוֹן
נָחָמָן דָּעָסָעָר, נִיּוֹ-יִאָרָק; הַדְּסָה פְּרִידְמָאָן-מָ. ג.
55 פָּאָרְשִׁידָעָנָעָם - יָ. רָ. דָעָר אָוּוּפְשָׁטָאָנָד אִין גַּעֲטָא קְרֻעָמָעָנִיצָאָר -
וּוּעָרָהָט דָּעָם גַּעֲטָא פָּאָרְבָּרְעָנָט?

די יְעָרְלִיכָּע אֶזְכָּרָה; צוֹ דָעָם בָּאָזָר פָּוֹן בָּעָלָא בָּעָרְנְשְׁטִיִּין -
קוֹדְלִיאָש אִין יִשְׂרָאֵל; דָאָס מְבָטָל מַאֲכָן פָּוֹן חָנוֹכָה אָוֹונָד הַיִּיּ-יִאָר;
חַיְקָוּן טָעוֹחָ; שָׁוֹנִיהָ רִישָׁס טָאָכְטָעָר אִין אַמְּעָרִיקָע .
Literaria Judaica-Hebraica

רַעְדָּקָצִיָּעָ קָאָלְעָגִיּוֹם: מָ. אֹותְ-יִקְרָר (אָוֹטִיקָעָר), אַרְגָּמָן, יָ. גַּאלְדָּעָרָג,
מָ. גַּאלְדָּעָנְבָּעָרָג, שָׁ. טִיְּטָעָלָמָאָן, יָ. רָוֶכֶל.

גְּרָאָפִישָׁר טִילָּל - אַרְגָּמָן

קָאָרְעָקָטָוָר - יִיְדִּיש - חָנָה גַּאלְדָּעָנְבָּעָרָג

אִיבָּרְזָעָ צָוְנָגָק-אִין יִדִּישָׁ: רָחֵל נְדִיר - אָוֹטִיקָעָר, שְׁמוֹאֵל טִיְּטָעָלָמָאָן

* *

פְּרִיזָ 2 לִיְיָ. דיּ חָבְרִים וּוּעָרָן גַּעֲבָעָטָן אִיבָּרְדוּוֹיִיזָן דָעָם אֲפְצָאָל
מִיטָּן בָּאָקְמָעָן פָּוֹן העפט.

* *

אַדְרָעָס פָּוֹן רַעְדָּקָצִיָּעָ: אַרְגָּמָן יַוְצָאִי קְרֻעָמָעָנִיצָאָר, רַחָ' זְכָרוֹן יַעֲקֹב 8, תֵּל-אָבִיב.

* *

צום ערדשינען פון העפט נומער 4

-- אונז ווינדער זענען מיר פארפלוייט מיט בריוו פון אונדזערע לאנדסלייט אין אויסלאנד אונז אין ישראל, אין וועלכע עם שפיגלען זיך אפ די געמיינזאמע געפילען אונדזערע אונז די טיפע בענקשאפט צו אלעמען וואס מיר האבן פארלוידן. אבער דאס מאל זענען די בריוו נישט בלוייז עמאציאנאל, נאר אין אייניקע פון זיין געפינען מיר אויך וויבטיקע אונז פרاكتישע פארשלאגן ווי צו רעדאגירן די ווינטערדייקע העפטן, וועלכע ניע אפטילולונג אונז וועלכער מאטעריאל איז וואונשבאר, א.א. וו. דער דזיזקער צוגאנגע זיינער ערער צו "קול יוצאי קראמענייז", איז א צוגאנגע פון אקטיווע שותפים, וועלכע זענען פאראינטראטער צו ווירקן אויף דעם צייטשראפט - אויסבעסערן זיין ניווא - דאס איז דאך אייגענטליך דער ציל פון די העפטן, וועלכע דארפֿן אויסדרוקן די געפילען אין מינונג אונז די קראמעניצער לאנדסלייט אין ישראל אונז אין די חפוץות. מיר ווילן טקי האפֿן דאס די רעדאקטיע פון ק.י.ק., ווועט אינגביכן פארבראייטערט וווען דורך חברים לאנדסלייט פון אויסלאנד.

מיר גיבן דא אייניקע אויסצוגן פון אט די בריוו. את שריביט אונדז פון ניו-יארק אונדזער השובער לאנדנמאן דוד רפאפארט, שריפטשטעלער אין צוורנאליסט, וועלכער רעדאגירט א פערטל-יאר שריפט אין יידיש, אונז איז יעט דער סעקרעטאר פון קראמעניצער סאטיעיטי אין ניו-יארק. צוריך מיט א פאר מאנאט האט ער באזוכט ישראל.

"דער נומער 3 פון "קול יוצאי קראמענייז" איז זיינער איינהאלטעריך אונז אויטער-געווונלען געשפאנט, ס' איז געוווען א נחת-רווח צו ליאינען דאס זיינער וווארעמע ארטייקל פון'ם אלטען ווועטעראן פון יידישער צוורנאליסטיך אונז שף רעדאקטאר פון דער 'איטא', מענדל מאזעם, זיינע דערינגערונגען פון קראמעניז אונז אירע מענטשן. נישט נאר זענען מיר קראמעניצער פאטען-סענטימנטאל ווועגן אונדזער שטאט אונז אונדזערע מענטשן, נאר אפֿילו אוז פראקטיזצירטער שריפטשטעלער ווי מענדל מאזעם האט זיך צעהנסן אין איז "אַז ישיר" געזאנגע. יוספֿ פאקס ארטייקל ווועגן גאלדפארבּן פרישט אפֿ א צייט פון א אידעאליסטישן לערעד אונז פעדאגאג. אין אלגעמיין מעגט איר זיין שטאלץ מיט די אויסגאבּן אונז דערגרייבּונגען, וואס א טאק גרעסערע שטער האבן נישט באוווזן אויפֿצוטאן. איר דארפֿט דעם צוורנאל אוועקשטיילן אויף א פערטל-יאר שריפט, וואס זאל דערגרייבּיכן די ליאינערם ער "ק.י.ק." דארף וווען א פערטל-יאר שריפט, וואס זאל דערגרייבּיכן די ליאינערם ער ראש השנה, חנוכה, פסח אונז שביעות, - יומ-טוב בלעטער. איר דענק איר דארפֿט

איך יעדן נומער שאפן א דובריק - א ביבלאגרטפאישע רשמי פון א צאל ביכער ווואט בעפינען זיך אין דער ריב"ל ביבליאטיק, לאמיר זאגן - פון א צען ביכער אין א נומער מיט אן אויפקלערונג פון פינף-זעקס שורות וועגן דעם חמץ און באדייטונג פון בור. אויר, איז ס' עט זיך איינגעבן צו שאפן א טויזנט אבאנענטן ווועט איך אפשר קענען דעם זשורנאל אפדרוקן, אנטאט מולטיליט. אויך איז: זוּגַנְשָׁנְסָוּעֶרֶת צו מאכן די נומערן מערד פול-בלוטיק אינטערעסאנט, ב' מיין איז יעדער נומער זאל אויך ענטהאלטן א ליאד, און ברוך השם ס' פעלט אונדז נישט פאטעיש שאפונגען פון קראמעניצער, (וואו ימימה אבידר, הדסה רובין, הולען וויננברג, אחוץ מיין וויננייקיט). דאס בראוניגט מיר צום געדאנק פון המשך, נאכוואוקס, צום צווייטן און דרייטן דור קראמעניצער קינדר אין די אמריקעס, זי לייעגען אבער נישט קיין העברעהיש און נישט קיין יידיש, ווועט איך דארפֿן פאר זי צוגעבן ענגלייש און שפאניש אפטילוֹנְגָעָן".

און את שרייבט אונדז פון בווענאס איירעם אונדזער חשובער לאנדסמאן פרינץ מרדכי צז:

" -- אייער וווערטער זיינען ווי שטענדיק אדורכגעדרינגען מיט ברידערליך הארכיקע געפילן, און זענען "דברים היוצאים מן הלב". דאס קול פון קראמעניצער דארף און מוז גערט וווערן איבער דער גאנצער וועלט, וווער נאר א קראמעניצער געפינט זיך. אזעלכע ארטיקלען ווי פון י. רובל, וועגן ד"ר זאב חסיד (קאליפארניע) און ד"ר מאrk בץ (גנו-יארכ), פילן און אונדזער הערצער מיט שטאלץ און כבוד. מיר ליינען מיט וויאטק די ארטיקלן פון מענדל מאזעט און יוספ בערגמאן אין "סאווייטישע היימלאנד". מיר געדענkan אסך די פארגאנגענהייט אבער מיטן פנים צו דער צוקונפט. עם וואלט דארום געוווען זיינער אינטערעסאנט און וויכטיק פאר די קראמעניצער אין די תפוצות, איך זאלט בעבן אין ק.י.ק. פון צייט און צייט א רשמי וועגן זיך און טעכטער פון אונדזער לאנדסלייט אין ישראל. אפיקירן אדער פאראשוטיסטן מיר זענען זיבער איז עם זענען דא פיל אזעלכע. פון אין זייט ווועט דאס זיין פשות אינפארמאצייע און פון דער צווייטער זייט ווועט זיך יעדער לאנדסמאן פילן ווי דאס וואלטן בעווען זיינע אייגענע זיך".

מיר נעמען און אין פרינציפ די אויבנדערמאנט פארשלאגן, און ווי וויאט מעגלייך וועלן מיר זי איספירן. שוין אין היינטיקן העפט, נומער 4, גיבן מיר איינגייק ארטיקלען אין גייסט פון די דזקייק פארשלאגן.

מיר ווענדן און באזונדערם אייער אויפמערקייזמייט צו דעם פארשלאג וועלכער וווערט דא געבראכט וועגן א וועלט צו זאמענפאר פון קראמעניצער. הלואי זאל דער פלאן אנטגונומען און באשטאטיק וווערן און זאלן מיר בקרוב זיין אויך זיין פארווירקליכונג, די רעדאכצייע.

בגיא-ההרייה אוֹן אוַיְפֵן אַלְטָן בִּיחַ-עוֹלָם

אין זיין בריוו פון קראמעניז פון 9.9.68, אדרעסירט צו חבר וואקמאן קיין אמריקא,
דערצילט דער געטראיער אוֹן אייברגגעבעגענער ישראל מאנדל, וועגן גיא-ההרייה ווי אוַיְיך וועגן
אלטן בִּיחַ הַקְּבָרוֹת אַיְן קְרָאָמְעָנִיז:

"דעם דענكمאל האב אוַיְיך פַּאֲרָעֶכֶת, אוַיְסַפְּגָעָבוֹיט אַפְּאַרְקָן אוֹן אַרְוֹם גַּעֲפָלָאַנְצָט בּוּיְמָעָר.
אוַיְיך וּוּאַל זִיכְר בָּאַמְּיָעֵן דָּאַם אַלְעֵם הַיְתָן אַיְן אַרְדְּנוֹנְג אַוְיְיך לְהָבָא."

אוַיְיך שִׁיק אַיְיך בִּילְדָּעָר פון דעם דענكمאל אוֹן אוַיְיך פון דעם פַּאֲרָקָן, אוַיְיך בַּעַט אַיְיך
אייברגעבן צוֹויִי פון זִיכְר דָּעַם הַעֲרָבָּאָפָּא אוֹן רְחַל סְעַנְדָּעָרָאוֹוִיז (מִיט וּוּלְכָעָר כְּהָבָא
זִיכְר בָּאַגְּעָבָעָנְט אַיְן לְעַמְּבָעָרְג פָּאָר 2 יַאֲרָן).

אוַיְפֵן קְבָּר פון אָונְדְּזָעָרָע קְדוּשִׁים האב אוַיְיך גַּעֲדָאוֹוָנְט פָּאָר דִּי נְשָׂמוֹת פון אלְעָאָלָע אָונְדְּזָעָרָע
אוּמְגַעְקוּמוּמָעָנָע בִּילְדָּעָר.

אוַיְיך האב אוַיְיך באַזְוֹכָת דעם אלטן בִּיחַ-עוֹלָם אוֹן דָאָרְט אוַיְפֵן קְבָּר פון דעם רב סְעַנְדָּעָרָאוֹוִיז
אוֹן אוַיְפֵן קְבָּר פון דִּיְין מַוְטָּעָר (גַּעֲמִינָט וּוּאַקְמָאנְס מַוְטָּעָר ע"ה) מַחְפֵּל גַּעֲוּעָן.
אוַיְפֵן אלטן בִּיחַ-עוֹלָם זָעָנָעָן דִּי מְצֻבָּה אַיְן גּוֹטָן צּוֹשְׁטָאָנָד. זָאַל גַּאֲט עַלְפָּן אָז שְׁלוֹם
זָאַל עַרְשָׁן איַבְּעָר דַּעַר גַּאנְצָעָר וּוּלְטָן.

אָגָּרִים פון אלְעָאָלָע קְרָאָמְעָנִיכְעָרָה. אָונְדְּזָעָר אַלְעָמָעָנָם דָאָנְקָפָּאָר דַּעַר הַיְלָפָּצָומָה צָוָם אוּפְּשָׁטָעָלָן
דעם דענكمאל אוֹן דעם פְּלוֹוִיסָט אַרְוֹם".

אָונְדְּזָעָר פְּרִיְינָד וּוּאַקְמָאנָן האט אוֹנֵץ איַבְּעָרְגָּעָשִׁיקָּט דִּי בִּילְדָּעָר אוֹן מִיד גַּעַבָּן זִיכְר אַיְן

דעם הַעֲפָט. וּוּאַקְמָאנָן טְרִיאִיבָּט:

"עַס לִיגְט אוַיְיך אָונְדְּזָעָר אַיְין הַיְלִיקָּעָר חֹוב איַבְּעָרְגָּעָבָן דִּי צָוקָוּנְפְּטִיקָּעָ דָוָרוֹת דעם זְכָר
פון אָונְדְּזָעָרָע קְדוּשִׁים. זָאַל יַעֲדָעָר קְרָאָמְעָנִיכְעָרָה הַיְתָן דִּי בִּילְדָּעָר אַיְן זִיכְר הַיִּים אוֹן
וּוִיִּזְנָן זִיכְר זִיכְרָנָעָ קִינְדָּעָר אוֹן זִיכְר אַזְוִי זָאָגָן: "זָעָמִין קִינְדָּ, דָא זָעָנָעָן בָּאָגְרָאָבָן
אָונְדְּזָעָר טְוּוּסְטָעָר, בְּרוֹדָעָר, עַלְטָעָרָן, קִינְדָּעָר, פָּעָרְצָן טְוִיזָּנָט נְפָשָׁות (נְאָצִישׁ קְרָבָנוֹת,
ימָח שָׁמָם) אַלְט אוֹן יְוָנָגָן. דִּי גְּרוּבָּן האָבָן דִּי קְדוּשִׁים אַלְיְיךָ גַּעֲגָרָאָבָן, מִיט זִיכְיָעָר
איַיְגָעָנָע העַנְטָג גַּעֲגָרָאָבָן פָּאָר זִיכְר אוֹן פָּאָר זִיכְיָעָר פִּיצְעָלָעָךְ קִינְדָּעָר! קוֹק אוֹן גַּעֲדָעָנָק!
גַּעֲדָעָנָק אוֹן פָּאָרְגָּעָם נִישְׁטָן". "דוֹ זָעַט אַט דעם דענكمאל! אוַיְיך אַיְהָם שְׁטִיְיט גַּעֲשָׁרְבָּן,
אַז אַיְן דעם גְּרוּיְיכָן קְבָּר זָעָנָעָן בָּאָגְרָאָבָן 14 טְוִיזָּנָט אָוּמְשָׁוְלְדִיקָּעָ מַעֲנְטָשָׁן. סְתָמָם מַעֲנְטָשָׁן,

אוֹן דעם נאמען "ייד" איז נישט דערמאנט, האַט מהזצ'יר, חאָטש ס' זענען דארט באָגראָבן
בלוּז יידֶן, בּוּרְעַן יידֶן. דאס איז אוֹנדזער גוֹרֵל צוֹוִישַׁן גוֹיִים. געדענְק אוֹן פֿאָרגּוּס
נִישְׁט !!!

- - - - -

דרוֹקָעָנְדִּיק די ווערטער שיקָן מִיר אוֹנדזער ברְכָה (צַו וְעוֹת זַי דָּעָרְגִּין?) דעם טִיעָרָן
יַיְדָן יִשְׂרָאֵל מְאַנְדָּל פּוֹן קְרָעָמְעָנִיךְ, וּוּלְכָבָר האַט גַּעֲנוּמָעַן אוֹיף זִיכְרָה דַעַם הַיְלִיקָן חֻבָּצְוָה צַו הַיְתָן
דַעַם אוֹבָז אלְעָמָעַן טִיעָרָן קְבָּר פּוֹן חִילּוֹל הַקוֹדֶשׁ.

מִיר וּוּנְשָׁן יִשְׂרָאֵל מְאַנְדָּל אַרְבִּיכָה יִמִּים, גַּעֲזָוָנָט אוֹן כָּה אוֹיסְצּוּפִירָן די הַיְלִיקָע שְׁלִיחָות.
ער איז אַ שלִיחָ-צִיבָּרָה. אַ שלִיחָ פּוֹן די קְרָעָמְעָנִיכָר בְּאַשְׁר הַמָּשָׁם שַׁם אוֹן "שְׁלִיחָיִ-צִיבָּר אִינְמָן נִיזְׁקִין"
ווערדָן נִשְׁטָ גַּעַשְׂדִּיקָט - שְׁטִימָת בַּיִּ אַוְנְדָּז גַּעַשְׂרִיבָן.

זָאָל עַר פָּאָרְזָעָצָן אוֹן שְׁטִימָיִן אוֹיף דָעַר וּוּאָרָן נָאָךְ לְאַנְגָּעָה יַאֲרָן אוֹן זָאָל אִים בָּאָגְלִיאִיטָן
אוֹנדזער ברְכָה!

יַיְדִּישׁ - חַנָּה גָּאָלְדָּעָנְבָּעָרָג

- - - - -

צַו זְאָמָעָנְפָּאָר פּוֹן אַלְעָ קְרָעָמְעָנִיכָר

(אַ פָּאָרְשָׁלָאָג)

צַו די פָּאָרְוּוֹאַלְטוֹנְגָּעָן פּוֹן קְרָעָמְעָנִיכָר לְאַנְדְּסָלִיִּיט אִין אַרְגָּעָנְטִינְגָּעָ, אַמְּעָרִיקָע, קָאנָאָדָע,
שְׁלוּם רַב!

דָעַר זַעַקְסְּטָעְגִּיקָר קְרִיגָּבָּאָן אַלְעָם וּוָאָס מִיט אִים אַיְזָ גַּעַוּעָן פָּאָרְבּוֹנְדָעָן, הַאָבָן אוֹנדָק קְרָעָמְעָצָח
שְׁטָאָרָק דַעַרְנָעָנְטָאָן. צַו אַשְׁדָעָר דַעַרְנָעָנְטָעָרְוָונָג הַאָבָן אוֹיף פִּיל מִיטְגָּעָבָרָאָכָט די הַעֲפָטָן "קּוֹל יוֹצָאִי קְרַמְנִיךְ".
יעַדְעָר נִיְיעָר הַעֲפָטָן, וּוּלְכָבָר אַיְזָ עַרְשִׁינְגָּעָן אַיְזָ בָּאָגְלִיאִיט גַּעַוּוֹאָרָן מִיטָּ דִּירָעָנְדָע אַפְּרוֹפָּן אוֹן
בְּרִיאָוָן אוֹן אִין וּוּאָרָט דָוָרָךְ די קְרָעָמְעָנִיכָר אָוּמְעָטָם, וּוֹי די הַעֲפָטָן הַאָבָן דַעְגָּרִיִּיכָט. עַם הַאָבָן
זִיכְרָבִּי זַיִדְעָוָעָקָט מִיט אַ פָּאָרְגָּרְעָסְטָרָטָן כּוֹחַ די נָאָבָעָלָע גַּעַפְּיִילָן פּוֹן בְּעַנְקָשָׁפָאָט צַו דָעַר הַיִּים
פּוֹן זַיִלְעָר קִינְדָהִיִּט אִין יְוָגָעָנָט אוֹן פּוֹן אַנְגָּעָה עַרְקִיִּיט צַו דָעַר גַּרְוִיְסָעָר מְשָׁפָחָה קְרָעָמְעָנִיכָר,
וועלבָּעָ דָעַר גּוֹרֵל האַט לְעַבְּן גַּעַלְאָזֶט.

אוֹנְדָעָר דַעַם אַיְינְדָרָוק פּוֹן אַט די גַּעַפְּיִילָן אוֹן בָּאָגְעָרָן האַט אוֹנְדָעָר חַבָּר מְרַדְכִּי אָוֹתְ-יִקְרָאָר
(אוֹטִיקָר) אַפְּגָעָבָרָאָכָט, בְּשַׁעַת דָעַר יְעַרְלִיבָּרָאָכָט אַזְכָּרָה נָאָךְ אוֹנְדָעָר קְדוּשִׁים, אַ גַּעַדְאָנָק וּוּגָן אַ

צוזאמענפער פון אלע קראמעניצער, באשר הם שם, אונ אין ישראל. דער צוזאמענפער זאל זיך
אנהו יבן מיט דער יערליךער אזכרה, דעם 14-טן אוגוסט 1969.

אט דער געדאנק איז דורך אונז דא אויפגענו מען געוווארן מיט החלហות, אבער כדיאים
זו פארווירקליכן דארפֿן מיר ערן אייער מיינונג וועגן את דער זיך אונ עווענטועל אייער הסכמה.

דער צוועק פון צוזאמענפער איז קודם כל א ברידערלייכע באגעגעניש. מיר אלע וויסט
וואס איז באגעגעניש, נאך פיל יארן, מיינט פאר א קראמעניצער. דער פראגראם פון צוזאמענפער,
ווואו מיר זען דאס פאר זאל באשטיין: פון דער יערליךער אזכרה נאך אונזערע קדושים אין חל-
אביב, פון א קלעקטיוון באזור אין "יד ושם" אין ירושלים, פון א באגעגעניש מיט אונזערע
לאנדסלייט אין חיפה אונ אומגעגענט, פון א אוננס געווידמעט די זכרונות פון אמאן אונ געזאנג
גוטס קראמעניז, פון א אויסטהעלונג, ווי עס וועלן קאנצענטרירט ווערט בילדער, צייטונג,
דאקומענטן, וואס האבן א שייכות צו קראמעניז אונ צו קראמעניצער.

דאס זענען דערוויל נאך רווי שטראיכן פון פראייקט. די דעתאלן, אונ אויך פארשיידענע
אנדרער פונקטן פארבוונדע מיט אים, וועלן מיר מוזן באטראכטן אונ באראבייטן צוזאמען.

אויב דער פראייקט ווערט דורך איז אונגענו מען. דארפֿ יעדר לאנדסמאנשאפט אויסוועלן
די גערייגע חברים, וועלכע זאלן זיך צו די פארבערהייטונג פון פראייקט א נעם טאן מיט דער
גרעסטער ענערגייע אונ ווילן. איינער פון די חברים פון יעדר לאנדסמאנשאפט זאל אונגעמערכט
ווערטן אלס דער פארשטער לגביה אונדז, מיט וועלכע מיר וועלן זיין אין פארביננדונג, כדיא
דורך אים צוזאמען מיט איז באשטיימען די פונקטן פון פראגראם, ווי אויך די ארגאניזירונג
מייטלען.

מיר גען אדויס פון דער הנחה, דאס טראץ דעם וואס א געוויסער צאל קראמעניצער
האט שוין באזוכט ישראל (אייניגע פון זיין שוין ניט דאס ערשטן מאל) געפינען זיך נאך פיל
קראמעניצער, וואס טראכטן אין דער צוקונט איז באזור אויספירן. את זיין וועלן זיינער
רייזען קענען צופאסן צו דער צייט פון צוזאמענפער.

אום צו פארליךטען זיינער אויפהאלט איז ישראל לייבן מיר פאר די קראמעניצער,
וועלכע וועלן זיך מיט אונז פאראויס פארבוונדען, אום זיין אויפגעמען אין די היימען פון
קראמעניצער, פאר דער צייט פון זעהר זיין דא.

געמנדייך אין אכט די אלע שוועריקייטן אונ מכשולים, וואס זענען פארבינדען מיט
איז צו ציהענדן, אבער אויך געוווגטן פלאן, מוזן מיר דא האנדלן שנעל, יעדו וואך פון
אפליגן, יעדר טאג, קען די זיך מאכן צו נישט.

איך ווערטש דערום געבעטן, טיינערע חברים, אײַערע מײַנוּנְגָען אוֹן השגות וועגן
פראיעקט שוין באטראכטן, אוֹן אֵין פָּאֵל פֿוֹן אַפְּאַזִּיטְיוּוּד שְׁטַּעַלְוָנְג פֿוֹן אַיִּיר זִיִּיט, אָונְדֶּז
חִיכְּפָּעָמְלָדָן דֵּי נְעַמְּעָן פֿוֹן אַיִּירָעָפָּאַרְשְׁטָעָעָר, וּוּלְבָעָהָבָן אָוִיכְּפָּעָר זִיר גַּעֲנוּמָעָן דָּעַם עָוָל פֿוֹן
צְוָזָאמְעָנָאַרְבִּיְּתָן מִיט אָונְדֶּז אוֹן פָּאַרְוּיְּרָקְלִיבָּן פֿוֹן פְּרָאַיְּקָט.

אַשְׁנָעָלָעָ דָּעָצִיזְיָע אוֹן עַנְטָפָעָר אִיז בָּאַזְוְנְדָעָרָם נְוִיטִיקָפָּאָר דֵּי צְוָקוּנְפְּטִיקָעָ אַנְטִילְלְגָעָמָעָר,
וּוּלְבָעָהָבָן דָּאָרְפָּן בָּאַצְיְּטָעָנָס עַרְלָעְדִּיקָּן דֵּי פָּאַרְמָאַלְיְּטָעָן, וּוּאָסָּזָעָן פָּאַרְבִּינְדָּן מִיט דָּעָרָ רִיְּזָעָ.
מִיר הָאָפָּן אָז, פֿוֹנְקָט וּוּי אַגְּדָעָרָעָ אַוְגְּטָעָרָגְעָמְנוּנָגָעָן אַוְגְּזָעָרָעָ בֵּיז יַעַצְתָּ, וּוּשָׁטָ אָוִיכְּ אָט
דֵּי אַוְנְטָעָרָגְעָמָונָג נִיט אַנְטוּיָּשָׁן.

מִיר וּוּאָרְטָן אָוִיכְּפָּעָר תְּשׁוּבָה בְּחַקְדָּם.

מִיט בְּרוּדְעָרְלִיבָּן גְּרוּס

אִין נְאַמְעָן פֿוֹן דֵּי יַוְצָאִי קְרָמְנִיצָּאָ אִין יִשְׂרָאֵל
דָּעָר וּדָעָר פֿוֹן אַרְגוֹן

- - - - -

בֵּיז צָוָם אַרְוִיסְגָּעָבָן פֿוֹן הָעָפָט הָאָבָעָן מִיר קִיְּין עַנְטָפָעָר נִישְׁתָּאַקְוּמָעָן פֿוֹן אַוְנְדָּזָעָרָעָ
לְאַנְדָּסְלִיָּיט אִין אוּסְלָאנְד.

- - - - -

מִ. גָּאַלְדָּעָנְבָּעָרָג

וּוְאַלְטָן אֶלְעָגְרוּעָן וּוּי זִיִּי

דָּעָרְצִיְּלִיט דָּוָרָךְ אַפְּרָוי וּוּאָסָּז אַלְסָ קִינְד גָּרְאָטְעָוּוּט גָּעוּוֹאָרָן פֿוֹן דֵּי הָעָנָט פֿוֹן
דֵּי נְאַצְּיָּשָׁ רְוֹצְחִים דָּוָרָךְ דֵּי "שְׁטוּנְדִּיסְטָן" אִין קְרָעָמְנִיצָּא.

אִין אֶלְעָגְרוּנְגָּן וּוּבָעָן דֵּי גְּרוּיְּלָ-טָאָטָן פֿוֹן דֵּי נְאַצְּיָּם אִין זִיִּירָעָרָ מִיטְעָלְפָעָר
אִין קְרָעָמְנִיצָּא, קְוּמָט אָוִיכְּ מִיט דָּעָר גְּרָעְטָעָר גְּרוּזְאָמְקִיְּט דֵּי פִּינְדְּלִיבָּעָ בָּאַצְּיָּהָוָנָג פֿוֹן אָ
גְּרוּיְּסָן טִילְפָאָן דָּעָר קְרִיטְלָעְכָּר בָּאָפְּעָלְקָעְרוּנָג צִי זִיִּירָעָ יִדְיָישָׁ שְׁכָנִים - זִיִּירָעָ חִיהָשָׁ
שָׁאָדָן-פְּרִיְּד.

אַט אָוִיכְּפָּעָר זִיִּירָעָעָן פָּאָן שִׁינְטָן אַרְוִיסָּמִיט אַדְּאָפְּלָטָן לִיכְטָ דָּעָר רְעָטוֹנָגָס אַקְטָ
פֿוֹן אַיִּינְיָקָעָ קְרִיסְטָן פֿוֹן קְרָעָמְנִיצָּא אִון אַוְמָגְעָגָנָט, וּוּלְבָעָהָבָן רִיזְקִירָט מִיט זִיִּירָעָ אִון
זִיִּירָעָ מִשְׁפָּחוֹת לְעַבְעָנָס צִי רָאָטָעָוּעָן אַיִּידִישָׁ קִינְד.

ווער זענען אט די מענטשן?

דאם זענען פשטו מיעטהאנעם אוֹן פּוּיְעַרִים, וועלכע אַין דָוְרְשַׁת נָאָךְ אַמְּחֵן גָּלוּיבֶן האבן פָּאָרְלָאָזֶט די פְּרָאוֹזָאָסָלָאוֹנוּגָעָ קִירְבָּעָ אוֹן זִיךְ אַיְנְגָעְשָׁלָאָסָן אַיְנְדָּיְעַן דִּי עֲוֹוָאנְגָעְלִישָׁעָ קְרִיְיָזָן, וואָסָ זַעַנְעָן דָּאָן גַּעֲוָעָן טַעַטִּיק אַיְנְ אַונְצָעָרְ בְּעַבְנָד.

געדרוףן האבן זִיךְ דִּי שְׁכְּנִים "שְׁטוֹנְדִּיסְטָן". פְּילָ פּוֹן אַונְדָּז גַּעַדְעַנְקָעָן נָאָךְ דָּעַם נָאָמָעָן אוֹן דָּעַם בִּיתְ-חַפְּילָה. זַיְעַרְן אַוְיפָּן וּוּבָגָ צֹו דָעַר דָוְבָנְעָרְ רָאָגָאָטָקָע, וּוּאוֹ זִיךְ פְּלָעָגָן זִיךְ צְוָנוֹיְפְּקוּמָעָן יְעַדְן זַוְנְטָאָבָן אָנְ אַגְּלָחָ אוֹן אַנְקָאָנָעָט. דָאָרְטָ פְּלָעָגָן זִיךְ זַיְנְגָעָן מִיטְ הַתְּלָהָבוֹתְ קָאָפִיטָלָן פּוֹן בִּבְלִיעָן.

די דָעַרְצִיְילָוָגָן וּוּאוֹסָ מִירְ גַּעַבָּן דָא אַיְבָעָרְ האָבָ אַיְךְ גַּעַרְשָׁטָ צְוָזָאָמָעָן מִיטְ רִיבָהְ בְּעַרְנְשְׁטִיְין, זַיְלָ, צְוָרִיקְ מִיטְ 12 יָאָרְ פּוֹן אַיְוּנְגָעָרְ פְּרוֹיְ אַיְנְ תְּלָ-אָבִיבָ.

אַיְנְ גַּעַטָּאְ רָאָדְזִיוּוּילָאוּוּ. האָטְ גַּעַרְשָׁטָ דָעַרְ הוּנְגָעָרְ וּוּיְ אַיְנְ אַלְעָ גַּעַטָּאָסָ. מַעְנְטָשָׁן זַעַנְעָן גַּעַפְּאָלָן וּוּיְ פְּלִיגָןְ כְּדִי אַוְיפְּצָוָהָאלָטָןְ בְּיִיםְ לְעַבָּןְ מִיְּנָןְ מְשָׁפָחָהְ, פְּלָעָגָןְ אַיְךְ דָאָןְ, אַיְנְדָןְ פּוֹןְ 13 יָאָרְ, אַרְוּיְסְכָאָפָןְ זִיךְ פּוֹןְ גַּעַטָּאְ אָוָםְ צֹוּ קְרִיבָןְ בָּאְ בָּאָקָאנְטָעְ פּוּיְעָרִיםְ עַפְעָטָ פּוֹןְ עַטְעַנוּוֹוָאָרָגָן.

קוּמוּנְדִּיקְ אַמְּאָלְ אַהֲיִיםְ פּוֹןְ אָזָאְ מְסֻכָּעָןְ "אוּיְסְפָּלוֹגָןְ" האָבָןְ מִירְ מִינְגָעָ עַלְטָעָרְןְ מִיטְגָּעָטִילָטְ אַזְמָגִיָּטְ לִיקְוּוֹידִירָןְ דָעַםְ גַּעַטָּאָ בְּקָרְבָּוּ. זִיךְ האָבָןְ דָוְרְכָאָוִיםְ גַּעַפְּאָדְעָרָטְ אַיְךְ זָאָלְ זִיךְ רָאָטָעָוָעָןְ אַיְנְ אַיְבָעָרְ זִיךְ גַּעַפְּאָלָגָטְ אוֹןְ בֵּיןְ אָוּוּקָןְ צֹוּ אְ בָּאָקָאנְטָעְ פּוּיְעָרְ, עַרְ האָטְ מִירְ בָּאָהָאלָטָןְ אַיְנְ אְ סְטָעָרָטָעְ הַיְיָ אַיְנְ זִיךְ הַוִּיפָּ. אַוְיִףְ צְוָמָרְגָּנָסְ האָבָןְ עַלְטָעָכְ דִּיְתָשָׁןְ אִיםְ אַפְּגָעָשָׁטָעָקָטְ אַזְווּיזִיטָןְ. זִיךְ האָבָןְ מִיטְ וּוּיְדָלָעָסְ גַּעַשְׁטוּרְכָּבָעָטְ אַיְנְ דָעַרְ סְטָעָרָטָעְ, זִיךְ האָבָןְ אַבָּעָרְ אַוְיִףְ מִינְגָלִיקָןְ, מִירְ נִיטְ פָּאָרְוּוֹוֹנְדָעָטָןְ. דָעַרְ פּוּיְעָרְ האָטְ מְוֹרָאְ גַּעַהָאָטְ וּוּיְטָעָרְ מִירְ הַאָלָטָןְ אוֹןְ האָטְ מִירְ אַיְבָעְגָעְבָעָןְ צֹוּ אַפְּרוֹוּיְ, אַעְוּוָאנְגָעְלִיסְטָןְ, וּוּלְעָכָעְ האָטְ פָּאָרְןְ קְרִיבָגְ גַּעַדְיָנְטָ באְ אַונְדָּזְ אַיְנְ שְׁטוּבָןְ. צֹוּ אַיְרְ אַיְנְ שְׁטוּבָןְ אַיְזָןְ נָאָךְ אַיְנְיִיקָעָ טָעָגְ פּוֹןְ מִינְגָלִיקָןְ אַוְיִפְּהָאָלָטָןְ זִיךְ אַנְגָעָקָוָמָעָןְ נָאָךְ אַיְדִישְ מִידָלָןְ.

בִּיְדָעָןְ האָבָןְ מִירְ דָאָרְטָ נִיטְ גַּעַקָּאָנְטָ זִיךְיָןְ אוֹןְ מִירְ זַעַנְעָןְ אָוּוּקָןְ אַיְנְ אַפְּוּסָטְ הַוִּיזָןְ. וּוּעָןְ סְהָבָןְ זִיךְ אַבָּעָרְ אַנְגָעָהָוִיָּבָןְ זִיכְעָנִישָׁןְ אַיְנְ דָאָרְפָּהָרָבָןְ מִירְ גַּעַמּוֹזָטְ זִיךְ צְוָשִׁיְידָןְ.

דָעַרְ פּוּיְעָרְ, וּוּאוֹסָ מִירְ בָּאָהָאלָטָןְ אַיְנְ דָעַרְ סְטָעָרָטָעְ, האָטְ מִירְ אַרְאָפְּגָעָלָאָזֶטָןְ אַיְנְ אַפְּאָרְלָאָזֶטָןְ בְּרוֹנְגָעָטָןְ אַיְנְמִיטָןְ פְּעָלָדָןְ. עַרְ האָטְ פָּאָרְ דָעַםְ אַוְיִסְגָּבְגָּרְאָבָןְ אַזְנִישָׁעָ אַיְנְ וּוּאָנְטָ פּוֹןְ דָעַםְ בְּרוֹנְגָעָטָןְ אוֹןְ דָאָרְטָ בֵּיןְ אַיְךְ גַּעַלְיָגָןְ אַיְנְ פָּאָרְלוֹיִףְ פּוֹןְ-טָאָגָןְ. בָּאָנְאָכָטָ פְּלָעָגָןְ מִירְ דָעַרְ פּוּיְעָרְ אַוְיִפְּהָוִיָּבָןְ אוֹןְ גַּעַבָּןְ צֹוּ עַסְןָ.

איַיְנְמָאָלְ האָבָ אַיְךְ גַּעַעְרָטְ וּוּיְ מְרָעָדָטְ בְּיִיםְ בְּרוֹנְגָעָטָןְ. כְּהָבָןְ בָּאָלְדָןְ פָּאָרְשָׁטָאָנָעָןְ אַזְ דָאָ אַיְזָןְ אַשְׁמוּסָ צְוָוִישָׁןְ צְוָוִיִּיְ דִּיְתָשָׁןְ. פְּלוֹצְלִינְגְ האָבָןְ זִיךְ אַנְגָעָהָוִיָּבָןְ שִׁיסָןְ אַיְנְ בְּרוֹנְגָעָטָןְ אַרְיִיןְ.

נאר א באראטונג האבן די אלינייקס אויסגעגראבן א גרוב אין דער ליימיקער פאדלאגע זיעער אין מיך אהין אראפגעלאזט. די פאדלאגע האט מען פארדוקט מיט בריטער און ליאם. אין האב דארט ניט געהאט מיט וואס צו אטמען. א ליכט פלייגט דארט פארלאטן ווערטן באולד נאכן אנטונדזן, ווילע עם האט ניט געהאט גענרג זוייערטטאף.

אלינייקס איז ערשינגען א נייע צרה. די דיביטשן האבן אנגעהויבן כאנן יונגע אוקראינער אוון אוקראינערענס אויף ארבעט קיין דיטשלאנד. אין אלינייקס א פרימארגן האבן זיך אט די כאפערס פלווצלינג באויזן אויף דעם בארג (צ'ערץ'ע) וואס איבער דעם ביה עולם, דארט וויאבאצוקס הויז האט זיך געפינגען. ס'אייז נישט געוווען קיין צייט זיך צו באאלטן אין גרייב. די אלינייקס האבן מיך אויף שנעל אועונקעצעט אונטערן טיש אוון ארום אים האבן זיך בעזעט אלע ניין קינדר ער זוי האבן זוי. מיך פארשטעלט מיט די פיס. מערכוירדייך וויאט די קליניינע קינדר האבן מײַן אויפהאלטן זיך בא זוי אין שטוב געהאלטן אין שטראנגען סוד. אוון ניט אליניימאל אפיילו זיך ארויסגעכאנט פאר זיערעד חביבים.

אליניימאל, ווען כ' בין געליגן שווער קראנק אויפן אויווון, זענען אין הויז ווידערמאל אריאינגעפאן אונגעדווארטער דיביטשן. זוי האבן באקווקט מיך אויפן אויווון. אלינייקס פרוי האט זיך פאר זוי פאקלאגט איז כ' בין איר שטומע, קראנקע טאטער. דער רושם מיינער אויף זוי איז געוווען איזעלבר, דאם זוי האבן מיט פארקטונג א מאך געטאן מיט די הענט אוון אוועק פון שטוב.

זוי איז אוועק נאר א מאנאט. איך האב געזען, איז מערדען איך ניט בליבן ביי די אלינייקס ווילע זוי אליין האבן ניט געהאט וואס צו עסן. אוון ווען די פרוי אולינייק האט זיך געלאות איבער די דערפער בייטן ברויט, בין איך מיט איר מיטגעגאנגען. אין אלינייק פון די דערפער האב איך אングעטראפען א פרוי, וועלכע פלעגט אריאינקומען צו אוונץ אין ראנזיזוילאו.

אט די פרוי האט מיך גענומען צו זיך מיט דעם באדיינט כ' זאל איך אויסטהיריקן א טוועדר.

זוי האט מיך אועונקעצעט ביי זיך אויף דעם בו ידעם אוון דארט האב איך געשטריקט. בהאב געזען איז דאם זאל דויערן וואס לענבר, די פרוי פלעגט מיר אהין ברענגען עסן. די נאטייליכע באדרפערנישן פלעג איך מאכן אין איין העמר, וועלכע זיך פלעגט אראפטראגן.

דרוי וואכן האב אין דארט געשטריקט אוון דאן האט די פרוי מיך צוריק פארנווען צו אלינייקן. זוי האט אויך צווזאמען מיט מיר אהין מיטגעבראכט ברויט אוון מעלה. ביי די אלינייק האט מען מיך זיער ווארים אויפגענומען. כ' האב אבער זיער געליטן צווענדיך די גויט פון דער משפה.

די עוונגעיליקער פלעגן אלינגרדניען פון צייט צו צייט א טבילה צערעמאנייע. די

אליגיניקס האבן מיר אליגיניאל אויף איז צערעמאנייע מיטגענו מען. דארט האב איך דערזען דעם אנפирעד פון די עוונגעלייקער, וועלכער האט גוט בעקענט מיינע עלטערן אין ראנזיווילאוו. ער האט מיר צום אלעם ערסטן פארגעליגיט אסומע געלד. ער האט גוט געוווסט וועגן דער אדעמקיט פון אליגיניק אוון דערום מיר איבערגעבען אמאן פון ראנזיווילאוו, וועלכער האט מיר פארכנו מען צו זיך אין דארף. אין דעם צעלבן דארף האט זיך אויסבאהאלטן א ראנזיווילאווער פאמיליע טשרנגייך (די פרווי איז געוווען א קראמענייצער). מיין רעטער האט מיר צו זיך געבראכט זיך וויאזן. אין א קורצע צייט ארום האבן זיך די דיטישן געפינגען אוון אלעמען בעהרגעט.

אין דעם דאזיקן דארף האב איך זיך אויסבאהאלטן ביין די רוסישע ארמיי האט פארכנו מען די געגענט. זיך האט מיר חיכפ געבראכט קיין קראמענייך צוריך צו די אליגיניקס. דאס רוסישע מילטער האט נאך צוויי טאג אפגערטרעטן אוון ווידער זענען די דיטישן ארײין קיין קראמענייך.

די פרווי אליגיניק האט מיר געבראכט אין מאנאסטיר, וויא די מאנאכינס האבן מיר אנטגעטאן ציידער קלידיידער אוון איך ביין געוווען וויא איניינע פון זיך.

נאך צוויי וואכן האבן זיך די רוסן ווידער אריגינגעריםן קיין קראמענייך. די פרווי אליגיניק איז בעקומו אין מאנאסטיר אוון מיר פארכנו מען צו דער רוסישער קאמענדאטור. דארט האט מען מיר וועגן אלעם אויסגעפריייגט. מיין צושטאנד איז געוווען שרעקליך, די פים זענען געוווען שטארק געשוואלן, כ' בין בעגאנגען אנטגעשפארט אויף א שטען. מיין קול איז געוווען ציידער שוואר אוון משונחדייך, וויל חדשים לאנג האב איך ניט גערעדט, אפילו ניט אין מאנאסטיר, מורה האבענדיך צייד זאלן ניט דערקעגען, דאס איך ביין א יידישע. איך האב מיר באזעכט אין איניינע פון די פושטער הייזער אין שטאט. דארט האט זיך אויך געפינגען א קראמענייצער יוספ מרגלית, ביין 30 יאר אלט. וויאזט אוים פון קצבים. ער האט זיך די גאנצע צייט אויסבאהאלטן ביין פויערים לעבן שומסק. אויך האב איך באגעגענט אין שטאט א הויין אוון זיער אויסגעדרטן מאן, וועלכער האט זיך די גאנצע צייט אויסבאהאלטן צוישן די הויכע סקאלעם אויף דער טשרטשע. מען האט אים נאכער געדופן "דער קראמענייצער ראנזיאן קרו זא".

ארום צוויי מאנטאן ביין איך געוווען אין קראמענייך. די עוונגעלייסטן פלעגן מיר אוון די איבעריקע יידן ברענגען עסן. מיר זענען געוווען גענצליך פריי. אין איניינעט א-tag בין איך אוועק צו די אליגיניקס זיך דאנקן פאר אלעם, וואס זיך האבן פאר מי געתאן. דער הוונט ציידער האט זיך מיט מיר זעהר דערפרײיט אוון מיר בענו מען מיט א אימפעט לעזן. גראד דאן האט זיך אין שטארק שטוב געפונגען די שכנה, וואס פלעגט באקן ברויט יעדע וואך. זיך האט זיך דערויף שטארק בעווננדערט נאכער האט איך אליגיניק אלעם דערציילט, צוגעגענדיך, "אט זע וויא א הוונט איז

אליגיניקס האבן מיר אליגיניאל אויף איז צערעמאנייע מיטגענו מען. דארט האב איך דערזען דעם אנפערעד פון די עוונגעלייקער, וועלכער האט גוט בעקענט מינע עלטערן אין ראנזיווילאוו. ער האט מיר צום אלעם ערשות פרגעליגט א סומע געלד. ער האט גוט געוווסט וועגן דער ארעמקיט פון אליגיניק און דערום מיר אי בערגעהבען א מאן פון ראנזיווילאוו, וועלכער האט מיר פארנו מען צו זיך אין דארף. אין דעם צעלבן דארף האט זיך אויסבאהאלטן א ראנזיווילאווער פאמיליע טשרניאק (די פרווי איז געווונן א קרעמעניצער). מיין רעטער האט מיר צו זיך געבראכט זיך וויאזן. אין א קורצע צייט ארום האבן זיך די דיטשן געפינען און אלעמען געהרגעט.

אין דעם דאנזיקן דארף האב איך זיך אויסבאהאלטן בייז די רוסישע ארמיי האט פארנו מען די בעקענט. זיך האט מיר חיכפ געבראכט קיין קראמעניצץ צוריק צו די אליגיניקס.

דאם רוסישע מילטער האט נאך צוויי טאג אפגעטרעטען און ווינדר זענען די דיטשן ארײַן קיין קראמעניצץ.

די פרווי אליגיניק האט מיר געבראכט אין מאנאסטיר, וויא די מאנאכינס האבן מיר אונגעטאן ציינער קליעידער און אויל בין געווונן וויא אינע פון זיך.

נאך צוויי וואבן האבן זיך די רוסן ווינדר אריניגעריטן קיין קראמעניצץ. די פרווי אליגיניק איז בעקען אין מאנאסטיר און מיר פארנו מען צו דער רוסישע קאמענדאטור. דארט האט מען מיר וועגן אלעם אויסגעפרידייגט. מיין צושטאנד איז געווונן שרעקליך, די פים זענען געווונן שטארק געשוואלן, כ' בין בעגאנגען אונגעשפארט אויף א שטען. מיין קול איז געווונן זיעער שוואר און משונחדייך, וויליל חדשם לאנג האב איך ניט גערעדט, אפילו ניט אין מאנאסטיר, מורה האבענדיך זיך זאלן ניט דערקעגען, דאם אין בין א יידישע. איך האב מיר באזעט אין אינען פון די פומטהייזער אין שטאט. דארט האט זיך אויף געפינען א קראמעניצער יוספ מרגלית, בייז 30 יאר אלט. ווינציג אונס פון קצבים. ער האט זיך די גאנצע צייט אויסבאהאלטן בייז פוינדרים לעבן שומסק. אוין האב איך בעגעהנט אין שטאט א הויין און זיעער אויסגעדרטן מאן, וועלכער האט זיך די גאנצע צייט אויסבאהאלטן צוישן די הויכע טקאלעם אויף דער טשרטשע. מען האט אים נאכער גערו פון "דער קראמעניצער ראיינזאן קרו זא".

ארום צוויי מאנאטן בין איך געווונן אין קראמעניצץ. די עוונגעלייסטען פלאגן מיר און די איבעריקע יידן ברענגען עסן. מיר זענען געווונן בענצליך פרי. אין אינען א טאג בין איך אוועק צו די אליגיניקט זיך דאנקן פאר אלעם, וואס זיך האבן פאר מי געתאן. דער הונט זיעערעד האט זיך מיט מיר זעהר דערפרייט און מיר גענומען מיט א אימפעט לעקן. גראד דאן האט זיך אין שטוב בעפונען די שכנה, וואס פלאגט באקן ברויט יעדע ווואר. זיך האט זיך דערויף שטארק געווונדרט נאכער האט איך אליגיניק אלעם דערציילט, צוגגעבענדיך, "אט זע וויא א הונט איז

איך בין נאכער איבערגעפערן קיין ראנזיווילאוו, ווואו איך האב געארבייט אלס פאסט בעאמטו, סאייז דארט דאן ארעטטייט געוווארן דער פירער פון די עווענגעליסטען אין ראנזיווילאוו.

די אינציגקע לעבענס געלביבען יידן זענען דאן געוווען פריווילעגערט דורך דער רוסישער מאכט. עם איז מיר דערום געלונגען, צו מײַן גרויס צופרידענההיט, דעם עווענגעלישן פירער באפריען.

דערכיט שלוט איך מײַן דערצ'ילונג. בוויל נאר צוגעבן, אז ביז היינט זענען מיר ניט באקאנט די רעליגיעז פרינציגפֿן פון מיינע רעטער, די עווענגעליקער. אין זאָר וווײַים איך, איז איז דעם בעסטיאילישן, רוצחישן שדים טאנץ וואָס אָרוּם האָבּן זִי ניט פֿאָרלוּירָן דעם צלְם אלהיַם. אָדאנָק דעם בין איך לעבן געליבען.

יידיש - שמואל טייטעלמאן.

- - - - -

מאנוֹס גָּאַלְדָּעָנְבָּעָרָג

מייט די דִּיְתְּטֶן אָוּן קְרֻעַמְעַנְּיִץ נָאָר דָּעֵר פָּאָרְנִיכְטְּרָנְג

(דערצ'ילונג פון פרוי נינה וועלטשער-דאַנְצִיג)

עטוואָס אַיְנְגַּעַבְּוִיזָן, אַנְגַּשְׁפָּאָרָט אוּיפֿן טִישׁ, אַיְרָע אוּיגַען גַּעֲוָעָנְדָעָט עַרְגָּעָץ ווּאוּ, צו דעם פֿינְצְּטָרָעָן תָּהָוָם פון יָעָנָע וּוַיְסְטָע טָעָג, זִיכְּצָאָג אָוּנָז די פָּרָוי נִינָה וּוּלְטָשָׁעָר-דאַנְצִיג אָוּן ברענְגָּט אַרוֹיףֿ פון דארט שְׂרָעְקְלִיכְבָּעָ צְכָרוֹנוֹת.

מיר, די מיטבלידער פון וועֶד, ערַן זִיךְרָן, צו יעדַע וּוְאָרָט אַיְרָט מִיט אַגְּפִילְ פון שְׂוָלָד. צוֹלְיָעָב אָוּנָז מַזְפָּרָוי נִינָה וּוְיִדְעָר דּוּרְכְּלִיכְבָּן יָעָנָע שְׂרָעְקְלִיכְבָּעָם קָאָפִיטָל, אַיְינָעָ פון די קָאָפִיטָלָן, וּוּלְכָע דּוּרְשִׁיטָרָן אָוּבָז אלְעָמָן וּוֹעָן מִיר ערַן זִיךְרָן, אָוּן וּוּיִיזָן אָוּנָדָז אלְעָמָאל אוּיפֿסְנִי וּוּי אַנְגַּעַהוּיָּעָר גְּרוּיס אַיז דָּעֵר נַאֲצִישָׁר פָּאָרְבָּרָעָן גַּעַגְּן אַתְּדָעָר פָּאָלָק.

פָּוּן דָּעֵר דִּעְרְצִילְעָרָן ערַן מִיר אוּיךְ וּוֹעָגָן אוּסְדְּרִיךְן פָּוּן מַעְנְטָלְעָ גַּעַפְּילְן בֵּי אַיְינְגָּעָ פּוּלִישָׁע אָוּן אוּקְרָאִינָר. טָאָקי נָאָר אַיְינְצָעָלָנָע פָּאָלָן, אַבָּעָר זִיךְרָן זָעָנָע גַּעַנְגָּן אוּס אַומְצָקָעָרָן אָוּנָדָז דעם גַּלוּבָּן אין מענטשָׁן.

פָּרָוי נִינָה האָט שְׂטוּדִירָט אַיז וּוְאָרְשָׁאוּוּר אוּנִיבָּרְסִיטָעָט. זִיךְרָן גַּעַוְאָקָטָן גַּעַוְוָאָרָן אַיז דעם הוֹיז פָּוּן אַרְלִיגְיַעַזְעָר פָּאָרְמָעְגְּלִיכְבָּעָר יִדְיִשְׁעָר פָּאָמִילִיעָ, וּוּי טְרָאָדִיצִיעָ אָוּן אַלְגָּעְמִינָע

בילדונג זענען געוווען ענג געללאסן, פון די פAMILIUS, וועלכע זיינגען געוווען דער יטז' פון פוילישן יידענטום אין צייט פון זיין גדולה. דאס געדיכט פון ניינען טראגט נאך אויף זיך דעם יוגענטליךן חן אונ גלאנץ אונ שפראצט מיט ענרגיע.

ווען די דיביטשן האבן אקופירט פוילן, אנטלויפט נינה מיט איר מאן אונ עלטערן קיין ברעט-לייטאוסק אונ פון דארט קיין טוטשין, וואליגער גובערנייע. אין טוטשין ארבייט זי אלס לערען אין א יידישער שלוע. אויך איר מאן ווערט באשעפטיגט אלס בעאטער. אבער את ריאנס זיך די דיביטשן ארין קיין רוסלאנד. זי אקופירן טוטשין אונעס הויבט זיך דארט אן א בלוטיגער שדים-טאנז. יידישע לעבענס ווערט הפקר, עט הרגען זיך די דיביטשן, עט מארדן זיך די אוקראינער.

ニינה איז אין את דער צייט געליגן אין שפיטאל, וואו זי האט בעבורין איר ערסטעט קינד, א טעכטערל. אלט א יידן האט נינה זיך ניט געטארט בעפונגען אין שפיטאל. אבער דער פערסאנאל האלט זיך דאר אינ משך פון עטלייכע טאג דארט. נאכן פאללאזן פון שפיטאל שטעלט נינה אויף, בי דער עזיסטירענדער אין טוטשין וואל פאבריק, וא ווארטאט צומ שטריקן וואריימע הענטישקים פאר דער דיביטשער ארמי עט ארבנטן אונטער איר אויפזיכט 30 פרוינען, יידישע אונ פוילישע. דאס האט איר בעבען די מעגליכקייט פון א חי שעה.

ניט לאנג האט אבער בעדווערט אונ אין שטאדט הויבט מען אן רעדן וועגן אויפשטעלן א בעט אונ איז די דיביטשן האבן שוין איסגעפעטען א פאסיגן פלאץ פאר א מאן ברוב.

די רציחות זענען דערויל אנגעגן אלע מל מען אונ מער.

אין דער צייט זענען קיין טוטשין אונגעקומן יידן פון קראמעניז, אין האבן דערציילט איז קראמעניצער יידן, וועלכע האבן באויזן אויסצומידן די ברויסע אקזיע, האבן אינטערגעציגנדן דעם געטה מיטן צוועק זיך אלין צו פארברענען כדי ניט אדרינצופאלן אין די הענד פון די נאצים. די טוטשינער יידן באשלין נאכפלגן דעם קראמעניצער ביישפיל אונ ווען עט קומט די ציט פון אומקום פארזאלמען זיך א טיליל יידן, צוישן זיך אויך נינאמס פאטער, אין דער שלן. אנגעטאנע אין זיינער טליתם האבן זיך בעזאגט תהילים אונ נאכער אנגעציגנדן די גוביידע אין איז איז איז אומגעקומן אין פיעער.

האבענדיג פאר זיך איין ציעל, דורכאים צו ראטעווען דאס קלינע קינד, מאכן נינה אונ איר מאן דעם דרייסן שריט אונ זיך אנטלויפן פון געטא, ערבע זיין פולקאמער פארגייכטונג. א טאטארישע פרוי, מיט וועמען נינה האט זיך באגייגענט, ארבייטענדיג נאך איז דעם ווארטאט, נעמט צו זיך דאם קינד. די טאטארין האלט בי זיך דאם קינד צווי יאר נטען און דערנאך, קערט זיך דאם אום דער מושער אירער בעזונד אין שטארק. זיך איז יעט מיט אורנדז אין

ישראל . א פועליעשער פוינער, כמייעלייעווסקי, באהאלט דאס פארל דאנציגג, אונטערן דאן פון זיין סטאדאלע. אייניגע טאג נאך זיינער זיין דארט, האבן זיינ ערוויטט אז מען גראבש ניט וויזיט א גרוב פאר א מאסן קבר. און אין איין פרימארגן האבן זיינ ערעהרט א שיסערוי, וואס דאס האט באדייט - אייז געווען פאר זיינ פארשטענדייך.

מית יעדן טאג וווערט זיינער באהעלטניש מער אונזיכער זיין ווערן דארט אויר ממש לייבידיקעריט אויפגעגעטן פון די ליז. כמייעלבטקי פירט זיינ דאן איבער אין וואלד אריגן, וואו עס האט זיינ אויר געפונען נינעם שוועטער, דאס אייז געווען אין דער צייט ווען די פארטיזאנער באוועגן האט געמאכט אירע ערשטער טרייט.

נינה און איר מאן פארלאזן דעם וואלד און גיינע איבער קיין שופקאוו אין סאוכאוץ.

דער נאמען שופקאוו רופט ארויס ביי יעדן עלטערן קרעמעניצער די אסוציאיציע פון זומערן אין קרעמעניז, ווען די שטאט פלעגט זיינ אויסלידיקן. פיל פAMILIUM פלעגן ארויספארן אויף דאטשעם קיין ברעצעץ, סמיגע, מלכ'ס בריך און וויזדימקע. די פרעמדע שלער פון סעמעינאר און אנדרע שולן זענען זיינ צעפארן. און די צוויי פאלקן פון די דראגונער און פוסגיינער פלעגן דאן ארויססמאשרין קיין שופקאוו אויף זומערדיין לאגעדר און מאנוורן. מיט זיינ פלעגן מיטפארן די יידייש פaddrאטשייקען. עס האבן זיינ אהינגעפירות די איזוואשטשייקע אין זיינער פאייטאנען אויף וויטע, זאמדייק וועגן, דורך שמעקענדיקע סאסנאו וע וועלדר.

און ווען די איזוואשטשייקע פלעגן זיינ אומקערן, האבן זיינ זיצענדיק בריטעלעך אויף נחמן זיינגרמאכערס טרעפ, דערציאלית בנחת די פאסירונגונג זיינער אויף דעם וועג. די מילדע זון האט זיינ צערטלעך געוווארט, די אקציע בוימער פון "סאבר" הויף האבן זיינ פארשיכורט מיט זיינ זיסן דופט. די "בריך" איז געווען ווי אויסגעקערט. די פערד זיינער, געשפאנט און די פאייטאנען, האבן רואיג געטן דעם האבער פון די אונטערגעהאנגען טארבעס. קיינער האט זיינ נישט מטריך געווען. קיינער האט זיינ נישט באויזן. בלוז א וואנדערנדער הונט אדער חזיר מיט זיינע חזריםלאך.

קאניקולן, דאטשעס, שנייט און לאגעדר. שלעפערדייקע קרעמער היטן זיינער געווולבן. דא און דארט הערט זיינ א לאנגער בעגעץ.

וואי פינילעך איז דער קאנטראסט אט צווישן דער אידיליע מיט פרוי דאנציגס טרויריקע דערציאלונג.

אט אין דעם שופקאוו, וואו די דאנציגס זענען אונגעקומן האבן זיינ געפונען אויר קרעמעניצער יידן וועלכע זענען אנטלאפֿן פון טויט. זיינ האבן געארבייט אין סחווכאוץ. אבעד די הענד פון די דיביטשן האבן אויר אהין דערגרייביכט די וועלכע האבן ניט באויזן אין דער

צייט צו אנטולויפֿן זיינען דערשאָסן געוווארָן. אויך פון דארט געלונגט די דאנציגט צו אנטולויפֿן,
דאַסְמָאַל קִין קָרְדִּיז.

דארט באַגִּיגֶנְט נִינְאָ אַבְּקָאנְטָעַ פּוֹילִישׁ פְּרוּיַּ, וּוּלְבָכָּעַ קְרִיבְגַּטַּ פָּאָר אֵירַ אַפְּאַלְשָׁן דָּאַקְוּמְעַנְטַ,
צִיְּגַעְנְדִּיגַּ נִינְעָן אַלְסַ אַפְּוּלִישׁ. אַיְּן הוּאַזְּ פּוֹן אַטְּ דָּעַרְ בָּאַקָּאנְטָעַ וּוּעָרָן דיַּ דָּאַנְצִיגַּסְ גָּאָר
פְּרִיְּנְדְּלִיךְ אוַיְּפְּגַעַנוּמָעַן. מַלְעָרְנְטַ זִּיְּיַּ דִּיְּ הַלְּבָוָתַ אָוָן מְנַהֲגִיםַ פּוֹן דָּעַרְ קָאַטָּאַלִישְׁעַרְ קִירְכְּעַ, יַעַדְן
זָאַנְטָאַגְ אַיְּן חָאוּ גִּיעָן זִיְּיַּ צֹזָאָמָעַן דָּאוּוֹנָעַן אַיְּן קָאַסְצִיאַל.

אַ גָּאָסְטַ פּוֹן קְרֻעְמְעַנְיַּ, דָּעַרְ גַּעַוּעַצְעַנְדָּרַ נְאַטָּאַרְיָאָוּסְקִיַּ, הַאָטְ דָּעַרְצִילְטַ אַז
דָּעַרְ לִיְּצִיאָוָטַ אַיְּזַ פְּאַרְדוֹוָאַנְדָּלָטַ גַּעַוּוֹאָרָןַ בִּיְּיַּ דִּיְּ דִּיְּטְשָׁןַ אַיְּן אַ צָּעַנְטְּרָאַלְןַ מִילְּיְּטְעַרְיְּשָׁןַ שְׁפִּיטָּאַלְ פָּאָר
גָּאנְץַ אַוְקָרְאַיְּנָעַ. שּׂוּבְּיַּאַקְאַוּסְקִיַּ זָאָגָטַ צַוְּ אַזְּ עָרְ וּוּעָטַ דִּיְּ פְּרוּיַּ דָּאַנְצִיגַּ אַיְּנְאַרְדְּגָעַןַ דָּאַרְטַ אַלְסַ
אַרְבִּיְּשָׁאָרָןַ, אָוָן טָאָקַיַּ עַרְבַּ וּוּיְּנָאָכָטַ 1942, פְּיִיעָרַ מְאַנְאָטַנְ צָאָכְבָּןַ פּוֹן יִדְיִישַׁןַ קְרֻעְמְעַנְיַּ,
קוּמֶּטְ נִינְאָ קִיְּיַןַ קְרֻעְמְעַנְיַּ. דִּיְּ שּׂוּבְּיַּאַקְאַוּסְקִיַּ גַּעַבְּןַ אֵירַ אַ פְּלָאָצַ צַוְּ וּוּאוֹיְנָעַןַ אַוְיִףַ דָּעַםַ בּוּיְדָעַםַ
צֹזָאָמָןַ מִיטַּ דִּיְּ הַיְּנָעַרְ. דָּעַרְ אַיְּדָעַםַ פּוֹן שּׂוּבְּיַּאַקְאַוּסְקִיַּ, שָׁאַפְּלִינְסִקִּיַּ, אַרְדְּעָנְטַ צַוְּ אַיְּיִןַ אַלְסַ
אַרְבִּיְּטָעָרַןַ אַיְּןַ קִיְּרַ פּוֹן שְׁפִּיטָּאַלְ. דָּאַרְטַ הַעֲרָטַ צַיְּ אַיְּנְמָאַלְ וּוּאוֹ אַפְּוּלִישַׁ פְּרוּיַּ דָּעַרְצִילְטַ מִיטַּ
וּוּאָסַ פָּאָרַ פָּאַרְגָּוּנִיבָּןַ צַיְּ חָאָטַ צּוּגְעַזְעַןַ, וּוּאוֹ אַיְּנְמָעַרְ אַדְיִיטָשַׁ הַאָטַ אַפְּגָעָהָאָקָטַ דָּעַםַ קָאָפַ פּוֹןַ אַ
יִידְעַןַ מִיטַּ אַבָּאָרְדַּ. אַ צּוּוֹיִיטַ פּוֹילִישַׁ, וּוּלְבָכָּעַ הַאָטַ דָּאָסַ גַּעַהְעָרְטַ הַאָטַ אַרְבִּיְּסְגָּעוּוֹיְזַןַ דָּעַרְבִּיַּ
גְּדוּרִישַׁ אַוְיְּפָרְעָבָוּנָגַןַ אָוָן הַאָטַ צַיְּרַ פָּאַרְטְּרוּיַּ, אַזְּ צִיְּתַ צַיְּ הַאָטַ גַּעַזְעַזְעַןַ דִּיְּ שְׂוִידְעָרְלִיכְןַ מַעְשִׁיםַ פּוֹןַ
דִּיְּ דִּיְּטְשָׁןַ אַיְּןַ שְׁטָאַטַּ הַאָטַ צַיְּרַ פָּאַרְלָאָרַןַ אֵירַ רֹוּ סִיְּיַ אַבָּאָטָגַ אָוָןַ סִיְּיַ בָּאַנְאָכָטַ. צּוּוֹיִשַּׁןַ דִּיְּ אַרְבִּיְּטָעָרָנָסַ
פּוֹןַ שְׁפִּיטָּאַלְ הַאָטַ צַיְּרַ אַוְיִךְ גַּעַפְּיִינָעַןַ דָּאַנְגָּוָתַ יַּוְפָּאַלְסִקַּ, דִּיְּ טָאַכְטָעַרְ פּוֹןַ לִיְּצָאָוּסַ פְּרָאַפְּעָסָאַרְ וּוּפְאַלְסִקַּ,
וּוּלְבָכָּעַ אַיְּזַ דָּוְרָךְ דִּיְּ דִּיְּטְשָׁןַ דָּעַרְשָׁאָסַ גַּעַוּוֹאָרָןַ, צּוּגְלִיְּיךְ מִיטַּ אַנְדָּעָרָעַ פָּאַלְיָאָקָןַ אַיְּןַ וּוּיְנְטָעַרְ
1943 קוּמֶּטְ קִיְּיַןַ קְרֻעְמְעַנְיַּ אַוְיִךְ נִינְאָסַ מָאָןַ אָוָןַ וּוּרְעָתַ אַיְּנְגָעָאָרָדַנְטַ אַיְּןַ סְטָאַלְעָרִיַּ וּוּאַרְשָׁטָאַטְ
פּוֹןַ שְׁפִּיטָּאַלְ.

אַיְּןַ הַוִּיפְּ פּוֹןַ לִיְּצָאָוּסַ זָעָנָעַ אַיְּנְגִּיגַעַ טְרָאַטוֹאָרָןַ אַוְיְּסְגָּעַלְיִיגַטַּ גַּעַוּוֹאָרָןַ מִיטַּ מַצְבָּהַ פּוֹןַ
בִּיחַ-עוֹלָםַ. נִינְאָ פְּלִיְּגַטַּ נִימַּטְ קָעָנָעַןַ טְרִיְּטַןַ אַוְיִףַ צַיְּ, אַבָּעָרַ אֵירַ מִאָןַ הַאָטַ צַיְּ גַּעַוּוֹרָנְטַ, אַזְּ אָזְ
אָוָןַ עַנְלִיבְּכַעַ פִּירְגָּוּפְעַןַ בָּאַ נִינְאָןַ אַחֲדָ אַזְּ אַזְּ אַוְיִיךְ אַפְּאַרְשְׁטָעַלְטָעַ יִידְעַןַ, וּוּרְיַ עַסְ הַאָטַ
וּוּלְבָכָּעַ הַאָטַ אַרְבִּיְּסְגָּרְוּפְעַןַ בָּאַ נִינְאָןַ אַחֲדָ אַזְּ אַזְּ אַוְיִיךְ אַפְּאַרְשְׁטָעַלְטָעַ יִידְעַןַ, וּוּרְיַ עַסְ הַאָטַ
צַיְּרַ טָאָקַיַּ גָּאָרַ שְׁפָעַטְעַרְ אַרְבִּיְּסְגָּעוּוֹיְזַןַ, אַיְּזַ צַיְּ גַּעַוּוֹעַןַ דָּעַםַ דַּיְּרַ בְּעַרְעַנְבָּלוּמְסַ אַפְּרוּיַּ. נִינְאָ הַאָטַ
מוֹרָאַ גַּעַהְאָטַ צַיְּרַ צַוְּ אֵירַ דָּעַרְגָּעַנְטָרָןַ, אַיְּןַ אַזְּוִיַּ זָעָנָעַןַ צַיְּ גַּעַבְּלִיבָּןַ פְּרָעָמָדַ אַיְּנְעַ פּוֹןַ צּוּוֹיִיטַןַ.
קָעַןַ צִיְּיןַ אַזְּ אַוְיִיךְ יִעְגַּעַ הַאָטַ גַּעַהְאָטַ פּוֹןַ אֵירַ צִיְּתַ דַּעַמְזָעַלְבָּןַ חַשְׁדַּ.

צִיְּעַנְדִּיגַּ אַיְּןַ לִיְּצָאָוּסַ, הַאָטַ נִינְאָ גַּעַהְעָרְטַ קָלָאַנְגָּעַןַ, דָּאָסַ אַיְּנְגִּיגַעַ יִידְעַןַ בְּעהַאלְטַןַ צַיְּ
אוּיסַ עַרְגָּעַץַ וּוּאוֹ, אַבָּעָרַ עַסְ אַיְּזַ גַּעַוּוֹעַןַ גַּעַפְּעַרְלִיךְ פָּאָרַ אֵירַ מִיטַּ דָּעַםַ צַיְּרַ צַוְּ פָּאַרְאַנְטָעַרְעַסְרִיןַ.

דעם זעלבן ווינטער האט נינה אפגענו מען דאם טעכטערל אירס בי דער טאטארין אלט אַ
כלומרט אַדאפטירט קינד. אין את דער פראצעדור זיינען פארמיישט געוווען עטליכע פוליטישן און
אַוקראינער, אַבער זיַּה האָבן אלע געהאלטן סוד.

און יונדר צייט האט גיטראפֿן די דיטשען דימפלְה בי סטאלינגראד. דיטש פֿאַרְוּוֹוָונְדְּעַטְּעַ,
וועלכע זענען געבראכט געווואָרֶן אין ליצאָוּן האָבן דערציזילט, וואָם דארט האָט זיך געטָן, אַיִינְגַּע
פֿוֹן זיַּה האָבן שאָרֶף קְרִיטִיקְיוֹרֶט די דיטש פֿירער אָוֹן פֿוֹן זיַּה חְוִיזַּעַק גַּעֲמַכְּט. סְהָבָן זיך
געטראגָן קלאנְגָן ווועגן אַ פֿוֹילִישׂעַר אַונְטְּרָדְּרִישׂעַר טְעַטְּיקְיִיט אַיְן קְרַעְמַעְנִיךְ אָוֹן אַרְוֹם. אַיִינְגַּע
פֿאַליַּאַקְן זענען דּוֹרְכְּגַעְפָּאַלְן אָוֹן דּוֹרְשָׁאָסְן גַּעֲווֹאָרֶן, צוֹוִישָׁן זיַּה זְבִּישַׁעַק גַּאֲרָעֵץִי. אַ קְרוּב פֿוֹן דּעַם
אלטָן נְאַטְּאַרְיָאָס גַּאֲרָעֵץִי.

דעַרְוּוַיְיל האָט זיך די פֿרָאנְט לִינְיַּע גַּעֲהָלָטָן אין אַיְין דּוֹרְגַעְנְטָעָרָן צַו קְרַעְמַעְנִיךְ. סְהָבָן
לאָנגָן בִּיט גַּעַדוּיְעַרְט אַיְין די דִּיטְּשָׁן האָבן גַּעַנוּמָעַן פֿאַרְלָאוֹן די שְׁטָאָט. די דָּאנְצִיגְסָם בַּעַהָלָטָן זיך
איַּן אַיִינְגַּע פֿוֹן די טִיפְּעַ קִילְלָעָרָם אַיְן לִיצָּאָוּן. קוֹרְץ נָאָר דּעַם האָבן זיך די דִּיטְּשָׁן אַוְמְבָקְעָרְט. אַבער
אַונְטְּעָרָן דּוֹרְקָן דּוֹרְקָן דּוֹרְטָרָרָאָמִי אָוֹן פֿוֹן טְרָעָק צַו ווּעָרָן אַרְיִמְגָעָרִי נְגַעַלְתָּ, טְרִיאִיטָן זיַּה
וּוִידָּעָר אָפְּ, דָּאסְמָאָל אַוְיִיפְּ שְׁטָעַנְדִּיבְּ.

זַעַקְמָן ווּאַכְּן אַיְזָה די שְׁטָאָט גַּעֲווֹעַן הַפְּקָר אָן ווּעַלְכָּעָר סְאַיְזָה מַאֲכָט. אַוְקְרָאִינְגָּרָה האָבָן די
צִיִּיט אוּסְבָּעָנוּצָּט, אָוּם צַו דּוֹרְמָאָרְדָּן פִּילְ פֿאַליַּאַקְן, צַו דּוֹרְבָּנְן זִיְּעָרְטָרָמְבָּן אָוֹן פֿאַרְבְּרָעָנָעָן
קָאַסְצִיאָלָן אַיְן דּוֹרְ אַוְמְגָעָגָנָט. קִיְּינָן יִידְּן פָּאָר דּעַם צְוּוּקָן זָעָנָעָן שְׁוִיןָן נִיט גַּעֲווֹעָזָן. אַיְן פֿאַרְלוֹוִיְּפָן
פֿוֹן זַעַקְמָן ווּאַכְּן, זָעָנָעָן די גָּאָסָן פֿוֹן שְׁטָאָט גַּעֲווֹעָזָן פְּוּסָט. קִיְּינָרָה האָט נִיט גַּעֲווֹאָגָט אַרְוִיְּסְצּוּגְיִין
פֿוֹן שְׁטוּבָן.

אין את אַיִינְגַּע אַגְּרָוִיְּעָן פֿאַרְטָאָג האָט מַעַן דּוֹרְזָעָן, אָז פֿוֹן די אַרְוִמִּיקָּע בַּעַרְגָּה האָבָן
זיך גַּעַנוּמָעָן אַרְאַפְּגָלִיטָשָׁן עֲפִים ווּאוּ גַּרְוִיְּסָעָט שְׁעַרְעָדָעָם שָׁאָפְּ.

דאָם זָעָנָעָן גַּעֲווֹעַן קָאַלְמִיקָּעָן, רְוִיְּטָ-אַרְמִיְּעָרְט, ווּעַלְכָּעָר האָבָן זיך אַיִינְגִּיכָּן בָּאוּרְוִיְּזָן אַיְן
שְׁטָאָט. אַיְן בָּאַלְדָּן זָעָנָעָן די גָּאָסָן גַּעַפְּקָט גַּעֲווֹאָרָן מִיטָּעַנְשָׁן.

די רְוָסָעָן האָבָן זִיְּעָרְטָן אַרְגָּאַנִּיזְּרָט דָּאָט צִיוּוֹיְלָעְטָן לעָבָן אַיְן שְׁטָאָט. נִינְאָמִיט אַיר מאָן
הַאָבָן זיך גַּעַשְׁטָעַלְטָן פָּאָר דּוֹרְמָאָרְדָּן, דָּאָס זִיְּיָה זָעָנָעָן יִידְּן. נָאָר אַיִינְגַּע טְעַגְּה האָבָן
גַּעַדוּיְעַרְט אַיְן זָוּזָה האָבָן אַרְוִיְּסְגָּעָרִיבָּעָן די גַּעַהְעַרְגִּיבָּעָן דָּאָקוּמוּנָטָן. זִיְּיָה האָבָן זיך מִיט זִיְּיָה גַּעַלְאָזָט
קִיְּינָן דָּאָוּנָעָן, ווּאוּ זִיְּיָה האָבָן בַּיְּדָעְ אַגְּבָהָה יִבְּנָן אַרְבִּיאִיטָן. אַיְן דָּאָוּנָעָן האָבָן זִיְּיָה גַּעַהְאָט
דְּרָאַמְּטִישָׁע בַּאֲגָעָנִישׁ מִיט אַיִינְגַּע פֿאַליַּאַקְן אַיְן רְוָסָעָן, ווּעַלְכָּעָר האָבָן גַּעַהְאָט אַחֲלָק אַיְן זִיְּיָעְר
רעַסְוָנָגָן. - - -

די פֿרְוּיְיָה נִינְאָה ווּעַלְטָשָׁרְ-דָּאנְצִיגְסָם האָט אַיר גַּעַשְׁיכְּטָעָט פֿאַרְעָנְדִּיקָּט, זִיְּיָה אַוְיִסְגָּעָלִיבִּיכְּט,

אויניגעשטאנגען אוין גענומען מיט אונדז געזעגןען. אין אונדער אויגן איז זי שוין אבער ניט געוווען דיזעלבע פרוי, וועלכע האט איר דערצ'ילונג אנטגעפאנגען. זי איז אונדז געווארן נאנט, גאר נאנט. חדשים לאנגעה האט זי געלעבט אין דער מהיצח, וואו עס האבן געשוועבט די נשמה פון אונדער אויניגעשטאנגען נקמה פון די, וועלכע זי אלט אונסה האט באדיינט. פון יעדן שטיין, פון יעדן שטיך ערדר, אויף וועלכן זי האט דארט געטראָטן האט דאס בלוט פון אידער ברודער ארויסגעשריגן. זי איז געוווען די איינציגע יידישע נשמה וועלכע איז צוישן די חורבוח אַרוּמְגַעְבָּן, וווען אַרוּם אַיר האָבָּן זִיךְ גַּעֲפּוֹנְגָּעָן די רַוְצָחִים, פּוֹל מִיט גָּאוֹה אֵין חַוְצָפָה. זִיךְ אֵין די איינציגע גַּעֲוּזָן זִיךְ צַו בָּאוּיִינְגָּעָן מִיט דָעַם בִּיטְעָרָן גַּעֲוּיִין, וּוּלְכָן זֶה האָט גַּעֲמוֹזָת אֵין זִיךְ דערשטיין.

א. ארגמן, י. רובל

זין פון קראָמעָנִיכָּער אֵין די "מערכוֹת-ישראל"

ニישט נאר דעם יונגן דורך בעפינגען מיר איז די מיליטער ריינען. צוישן דעם ערשותן דורך פון קראָמעָנִיכָּער עולימ האָבָּן מיר אַנגָּעָזָעָן פֿערזענְלְעָקְיִיטָן, וועלכע זענען געוווען פון די גריינדר פון דער "הגבנה" ווי אויך גענומען אַטעטיקן אַנטְטִיל אֵין אויפְּשָׁטָעלָן דעם צ.ה.ל. אַבעָּד די דָזִיקָע אַפְּטִילְלוֹגָע אַיז גַּעוֹידְמָעָט די זִיךְ פון די קראָמעָנִיכָּער לאַנדְסְלִיטִיט, גַּעֲבוֹירָן אֵין יִשְׂרָאֵל. עס אַיז אַנגָּעָנוּמָעָן גַּעֲוָאָרָן מְרָדְכִי בְּצָס (אַרגְּעָנְטִינָה) פָּאַרְשָׁלָבָג: באַקעְנָעָן דעם לעזער מיט די גַּעֲשְׁטָאלְטָן אוֹן טָאטָעָן פון אוֹנדְזָעָר יונגען קֻםְפָּעָר. דער ערְשָׁטָעָר אֵין דער סְעָרִיעָ אֵין -

מאיר הר-צ'יון

ער גויטיקט זיך נישט איז קיינ "מְגִילָּה יְחִזְקִין". אֵין זְכוֹת פון זִיךְ אֵין אַיז זִיכְיָנָן אַיְינְגָּעָבָּוּרְעָנָעָן מִידָּות פון גְּבוֹרָה, זְעַלְבָּסְט-אַפְּפָעָרְקִיטִיט, דְּרִיְיסְט, אֵיז עָר פָּאַרְשָׁוָאַנְדָּלָט גַּעֲוָאָרָן אֵיז אַלְעָגְעָנָדָע. דָּאָךְ ווּלְכָן מיר זיך אַפְּשָׁטָעלָן אֵין קוֹרְצָן אויף זִיכְיָן אַפְּשָׁתָאמָם. הערְשָׁל בְּצָ, אַזְוָן פון באַקָּאנְטָן בִּיעַלְאַזְעָרְקָעָר גְּבִיר מְרָדְכִי בְּצָ, האָט גַּעֲוּוִינְט אֵין קראָמעָנִיכָּער, ער אֵיז אַיְונְגָּעָרְבָּר ברודער פון משולם בְּצָ, פון די ערְשָׁטָעָ מְשִׁכְלִים אֵין "חוּבָּבִי-צִיּוֹן" אֵין קראָמעָנִיכָּער, ווי אויך אַדְלָעָגָט אֵין ערְשָׁטָן צִיּוֹנִיסְטִישָׁן קָאנְגָּרָעָס. הערְשָׁל סְאַכְּטָעָר סָאַסִּיעָ האָט חַתּוֹנָה בעהאָט מיט זְלָמָן הַוּרְוּוִיךְ - אַ וּאַלְדָּסְחָרָר, אויך ער אֵיז אַטְעִיגָּעָר צִיּוֹנִיסְטָה. זִיכְיָן זְוָן אַלְיהָו הַוּרְוּוִיךְ, באַקָּאנְטָן אלט 'אַילְיוֹשָׁה', אֵיז עַוְלָה גַּעֲוָעָן אלט חַלוֹץ אֵין די 30-ער יַאֲרָן, מיט דער דְּרִיְיסְטָעָר עלְיהָ.

צום אנפאנג א חבר אין מושב עובדים רשפון בי י הרצליה, פון דארט איז ער אריבער אין קיבוץ עין חרוד, וווע ער בעפונט זיך עד היום. זיין זון מאיר איז בעבוירן אין רשפון אין יאר 1934. זיין בר-מצוה האבן זיין שוין בעפייערט אין עין חרוד.

אט ער מאיר הר-ציוון איז דער העלד פון דער דערציאילונג. דער מאטעריאל איז בעזאלט פון בוך "יחידת קומנדו 101" אוון אויר פון אנדערע קוואלן.

- - - - -

נאך זיינדייך א קליעין יינגל פלאבט מאיר אין פינסטערט שטורמייש נעכט קלעטערן אויפן בארג "גולbow". בעקלעטערט, געפאלן אוון ווינדר דאס צעלבע, גלייטשענדייך זיך, בייז עד פלאבט מצליח זיין אוון דערגרייבן דעם שפייז. אליעין אין דעם שטורות, עלענט אין גאָס דעגן אוון בלאטע, אבער מאיר, גענווי ווי דער בארג, דער שטאלצער, וועלכער קוּקַט אַראָפַ אָוִיף עין חרוד, דערגרייבט דעם שפייז, נאך זיך נישט אונטערגעבען.

זיינגע פעריעס, פריעע צייט, פארגייען אין אויספלובן. אמאָל באזוכנדיך "עמוּדי שלמה" בימ תימנע, האט ער בעהערט דאס נישט וווײַיט, א 15 קילאמטר איבער דער גרעניז, בעפינען זיך די שענסטע קאלאנען - "עמוּדי פטְרָה". מאיר וויל זען דעם הויפֿן פֿעלֶז "סלע אַדּוֹם" אין פטְרָה מיט זיין אַיגַּעַן אויגן. נאך די אויסזיכטן דארפֿ דאס דויערן 2 נעכט מיט אַטאָג. מ'לאזט זיך איז וועג אַריַין מיט אַקלִינֶעֶר 'קרֶן קִימָת' מפה, אַבִּיטֵּל פְּרָאוּזִיזְעַ אַוְן פָּרָשְׁטִיטַ זיך אויך געווער. די ערשטע נאכט - מ'בלאנדזשעט, די צוּווַיְיטַ - גַּעַבְלָאנְדְזְשָׁעַט, מ'וואָרט אַיבער עקשנותְדִּיך, גְּרִיטִיט אָוִיףַ אלעמע בְּכִדִּי צוּדְעַרְגִּיבִּיכְן דעם צוועק. קומענדייך קיין פטְרָה האבן זיין ממש פָּרָכִישׁוּפְטַע גַּעַלְוְנְגַּעַן מיט די אויגן אלעט ווּאַס אַרוּם! שׂוּוֹרַ אַיז אוִיך גַּעַוּעַן דער וועג אָוִיף צוּרִיךְ אַיז אַחְמְסִין". בעדוֹ אַינְגַּעַר אַנטְדַּעַקְן זִיִּי, זִיִּי בָּאוּוּגְן זיך קוּים, אוון דער וועג דוּיְעַרט 4 טַבַּג.

מיט דער צייט באַמִּיט ער זיך בעגן אַוִיסְדְּרוֹק זיין געפֿילַן אין יונע טַבַּג: "שְׁטוּל זיך פָּאָר ווּי דַּו שְׁטִיְיסַט אַקְעָגַן אַהוֵּיכְן באָרג אוון די באַשְׁלִיסַט צוּ דֻּרְגְּרִיבִּיכְן דעם שפייז. די ווּיְיסַט - דער וועג אַיז נִישְׁט לִיְיכְּט, פּוֹל מיט סְכָנוֹת, קָעָנֵסַט יַעֲדָן מַמְעַנְטַ פָּאָלַן אוון נִישְׁט אַוִיפְשְׁטִיכְן מַעַר, אַבְּעָד דער עקשנותְדִּיקָעַר ווּילְעַן זִיבְט, אוֹן דָּאַן דֻּרְגְּרִיבִּיכְסַט די הַעֲכַסְטַע שְׁטוּפַ פָּוֹן טִיפְעַר באָפְּרִידְיקְוָנְג - נְצְחוֹן".

דער אַוִיסְפְּלוֹג קיין "פְטָרָה" אַיז אַיְינֶעֶר פָּוֹן זִיְינַע שְׁוּוּרְסְטַע 'פְּרִיוּוֹאַטְעַ' טִוְּלִים, באַטְשַׁ נִישְׁט דער אַיְינְצִיקָעַר, פָּאָר דעם ווּאַס ער שְׁלִיסַט זיך אַרְיַין אַיז "יחידת קומנדו 101". שְׁפַעְטָעַר גַּעַהְעַנְדִּיך שְׁוִין צוּ די פָּאָרָאַשְׁוּטִיסְטַן, גִּיטַע ער אלְיַין קיין 'ירְחִיחּוֹ', דָּאַן אַין יַרְדֵּן טְעַרְיְּטָאַרְיַע, אוֹן מיט נאָך 4 חַבְרָה דְּרִינְגַּט ער אַרְיַין אַיז 'גְּרַשְׁ', ווּאַס לִיגְט אַיז די בערג פָּוֹן

אין עין חרוד איז מאיר א 'פאסטור', וועגן דעם געפינגען מיר אין זיין טאג-בורה:
"מעגלייך איז די ראמאנטישקיט פון פאסטור-לעבן, די שטילקיט ארום, דער ווילן זיך
דערוויטערן פונס הוו הא פון מאשינגען, אוון דערזו דער אינערליכער דראנג צו דער
נאטור, האט מיך פארכישפט. איך האב ליב דעם גערוך פון די פעלדער אוון דאם בעפיל
פון בריליקיט אוון שיינקיט ארום".

מאיר אנקומנדיך אין "נחל", געפינט נישט זיין באפרידיקונג אוון בעט מען זאל אים
איבערפיין אין אנהנדער פארמצעיע. אין יענע טאג פארשאפט זיך די 'יחידת קומנדז 101', ארייך
שרון דער קאמאנדר זוכט די פאסענדע אוון געליבענע בחורים. זיין אויג שטעלט זיך אפ אויף
מאירן, דאן 19 יאר אלט, הויך געוואקסן, שלאנק, מיט גריינע שטראלאונד אויגן אוון בריטיע
טריט בעפעטלט ער יעדן. אלע זיין מפקדים שטעלן פעסט איז מאיר פארמאט א אויסרגעווונלעכע
אריענטאציע אין פילד, איזוי ווי ער זאל האבן אויסגעוואקסן צוישן בערג, זאמן אוון פשטשערעט
"101" איז די פאסענדע פאר מאירן אוון דא פאנוג זיך אן דער צויתער עטוף אין זיין
AMILITURISHUR קאריערע. אין פארלויף פון א קורצער צייט צייכנט ער זיך אוים אוון ווערט באשטייט
אלס 'מפקד חוליה' - די ערשות האנט פון ארייך שרון (דער דרייטער עטוף קומט ווען די '101'
גייט זיך צווזאמען מיט די פאראשוטיסטען).

אמאל אין א פינסטער קאלטער ווינטער נאכט האבן צופוטנס די פארשניעיטע חברוּן ער
בערג שטיל אוון לאנגזאם געשפאנט 4 חбраה - או נטער מאירן אנטיפירן. זיער ציל: ארינדרי נגען
איון דער פארטיפטער אין שלאף שטאט חברוּן, אויסגעפינגען דאם הויז פון די מערדער, ארינדריסן
זיך אינזוייניק, צענויפזובן די וויכטיקע דאקוומנטן אוון צום סוף אויפרייסן דאם הויז. די
אויפגאב איז ארויפגעליגט געווארן אויף די 4, זיינדיך איבערצייגט איז זי פארמוון. די
נוויטיקע שטראיכן, ווי: דרייט, גברוה אוון אויסרארדנטליך ארייענטאציע אין קרייטישע מאמענטן.
דער אינזאמער וואלף ("הזאב הבודד") האט מען צוגעלעפט א נאמען מאירן אוון נישט אומזיט.
די נאכט איבו נגען אוון די פאטראלן אין '101', ווי אויך בי די פאראשוטיסטען, האבן
זיינר ווירקונגע, אוון ענטווקלן נאך מער די נויטיגע שטראיכן פון א דרייטסטען קעמעפר. אוון דאן,
שפערטער מיט צוויי יאר, קומט א פעללה (אפעראציע) פאר וועלכער ער באקומט. א אויסצינונג פונס
רמטכל - זיין "צל"ש" (齊雲 לשבח). די פאראשוטיסטען האבן דאן אנטגריפן די סורישע פארפערטונגגען
לענג אוים דעם בנהרת. מאיר האט א אלטן חשבוּן מיט סורייער. דער חשבוּן ציט זיך נאך פון זיין
יונגנטליך צייטן, ווען די סורייער האבן פארהאלטן אים מיט זיין שוועטער. דעם חשבוּן האט ער
אויסגעבליכט.

זיצענדיק שפער מיט יארון בי זיך אין הויז אין כוכב הירדן, זאגט מאיר: "101 אין געוווען א צוישן עטוף, בי יונגער צייט בין איך געוווען א בעסערער קעמעפער ווי אין נחיל".
בי דיא פאראשוטיסטען בין איך געוווען בעסער ווי אין "101".

און או ייב איך ווועט פרעגן מאירן צו האט ער פיניינט אראבער, ווועט ער א צי טאן מיט די אקסלען ענטפערנדיק: "וואס עפערס? איז מען מוז - קעמעפער מען, אבער פיניינט?" מאיר איז אינגען פון וויניגאך וועלכע זענען לעבן געליבן פון '101'. דער מלאר המות האט נישט איינמאַל זייןנע נעלג בעשאָרט, אבער אָפֿגעָטְרָאָט און געלאָזְן דעם שטאלענען מענטשן וועלכער איך פֿאָרוּוֹאָנְדָלָט געווואָרֶן אין א לעבענדע.

אוֹן ווִידְעָרָמָאָל גַּעֲפִינְגָּן מֵירַ מאַירַן בַּיִּ אַטְאָקִירְן דַּי פַּאֲלִיצִיִּ-גַּעֲבִיִּדָּעַ אַלְ-כָּהָוָה אִין עַבְרַ הַיְּרָדֵן. אַ בִּיקְסָן קוֹיֵיל דְּרִינְגְּטַ דָּוְרָךְ זַיִּין הַאַלְדוֹן צּוֹרְדִּיְּסְנָדִיק אִים אוֹן דְּרִינְגְּטַ אַרְיִין אִין קֻרְפָּעַר. דַּי מַעְדִּיצִין פַּאֲרָמָאָגָט נִישְׁתָּאָפְּלָאָ, אָז אַ קֻעְמָפָעָר זָאָל גַּעֲרָעָטָט וּוּעָרָן פָּוֹן אֶזְאָ רַאֲנִירְן אִין שְׁלָאָכְטָ פָּעָלָד, וּוּעָן אַרְוָם פִּיפְּן דַּי בַּאֲמָבָעָס אוֹן קוֹיֵילָן, אַבָּעָר דָּעָר יְוָנְגָעָר דַּיְר אַנְקִילְעָוָוִיטָשָׁה אַהֲט פִּילָּ נִישְׁתָּ גַּעֲטָרָאָכָּט אוֹן בַּיִּ דַעַם אַקְאָמָּאָנִיְּמָעָנָט פָּוֹן שִׁיסְעָרִיִּ, קַאֲלָטְבָּלוֹטִיק דַוְרְכְגַעְפִּירָט דַי נַוִּיטִיגָע אַפְּעָרָאָצִיעָ אוֹיְפְּן פְּלָאָזְן, אוֹן דָּאָן עַרְשָׁת אַרְיָבְעָרְגְּפִּירָט אִים צָוָאָ פַּאֲרָזָאָמָלְוָנָגָס סְטָאָנָצִיעָ פָּאָרָפָוּוֹנְדָעָטָע. ערָהָט זַיִּין לעַבְנָן אַיְינְגָעַשְׁטָלָט, אַבָּעָר אַזְוִי אַרְוָם גַּעֲרָעָטָט מַאַירַן. דָעָר קַאְמָפָ אַוְיְפְּן לעַבְנָן אַהֲט זַיִּין גִּיצְוִיגָן אַגְּנָץ לְאָנְגָן יָאָר אוֹן מַאַירַה אַט וּוִידָעָר גַּעֲזִיגָט, אַבָּעָר וּוּי עַס הַאָבָן אַוְיְסְגָעְפָוּנָעָן דַי דָּקְטוּרִים, אַלְס 80 פְּרָאָצְעָנְטִיקָעָר אַיְנוּוֹאָלִיד. אוֹן מַאַירַה שְׂרִיבִּיטָה: "בֵּין איך דָעָן נָאָר 20% פָּוֹן מַעְנָשָׁ אַדָּעָר אָפְּשָׁר 80% פָּוֹן בָּאָרְגִּינִּיט? נִיְּין, איך מֽוֹזָאָרְזָעָצָן בָּאָטָשׁ איך בַּיִּ רַאֲנִירָט אוֹן אַיְנוּוֹאָלִיד".
די מְפַקְדִּים פָּוֹן צָהָל הַאָבָן אִים פַּאֲרָגְעָלִיְּגָטָ פַּאֲרָזְעָצָן אַלְס הַוַּיְקָ-דְּרָאָנְגִּיקָעָר אַפְּיִצְּרָר בַּיִּ דַי פַּאֲרָאָשְׁוּטִיסְׁטָן. ערָהָט אַזְוִיְּפִילְ נְסִיוֹן אוֹן קָעָן זַיִּין אַן אַוְיְסְגָעְוּוֹנְלָעָכָר יְוָעָז אוֹן אַיְנְסְטְּרוּקְטָאָר מַאַיר זָאָגָט אַבָּעָר: "מִילְיָטָעָר אַיְזָמִינָן גְּאָנְצָן לעַבְנָן, אַבָּעָר קַעְמָפָן בַּיִּן איך מַעַר נִישְׁתָּ פָּעִיגָן, אוֹן וּוּעָלְ דָעָרוֹם נִישְׁתָּשָׁלָום מַאְכָן מִתְּנָן גַּעֲדָאָנָק אַז איך בַּיִּן נִישְׁתָּמָעָר וּוּי אַטְוִירִיט, וּוּעָלָכָר בָּאַזְוּט זַיִּין פַּאֲרָמָאָצִיעָ אַיְזָכָה פָּוֹן זַיִּין פַּאֲרָגְאָנְגָעָנְהִיט".

מַאַיר הַר-צִיּוֹן - "הַר" (וּוִי דִי חֲבָרִים רֹפֶן אִים) - דַעַם מַעְנָשָׁ וּוּעָלָכָר הַהֲטָאָרִיעָ אוֹיְסְגָעְמִיטָן דַעַם טּוֹיטָן אוֹן הַהֲטָאָטָ פַּאֲרָצִיכִיכָנָט אַיְינָעָם פָּוֹן דַי גַּלְעָנְצָעָנְסָטָע בְּלָעָטָעָר אַיְזָדָעָר הַיְּסְטָאָרִיעָ פָּוֹן צָהָל, קָעָן מַעַן זַעַן אַיְצָט אַוְיִף דַעַם שְׁפִיצָ פָּוֹן "הַר הַרוֹחֹות", אַיְן דִי בְּעָרָגָ פָּוֹן גְּלִיל. זַיִּין פָּעָרָמָעָ הַיְּסָט "אַחֲזָהָת שָׁוֹשָׁנָה", אַוְיְפְּן נָאָמִינָן פָּוֹן זַיִּין שְׁוֹוּסְטָעָר, וּוּעָלָכָר איך דָעָרָמָאָדָעָט גַּעֲווֹאָרֶן פָּוֹן אַרְאָבָרָר.

איַן סְעָפְטָעָמְבָר 1959, הַיְּרָאָטָעָט ערָהָט רֹוחִי "אַיְיָבִיךְ הַאָב אַיְךְ גַּעֲטָרוּמִיט וּוּעָגָן אַפְּרָמָעָ וּוִיְּסָ פָּוֹן טּוֹמֶל, שְׁוֹוּבָעָנְדִיק אִין דִי וּוֹאָלְקָנָס", הַהֲטָזָה זַיִּיךְ מַהְוֹדָה גַּעֲווֹעָן רֹוחִי. מַאַיר דָעָר הַעַלְדָה פָּוֹן אַיְרָעָ חְלוּמוֹת אַיְזָגְעָמָעָן אוֹן דָעָר טְרוֹוִים אַיְזָפָרְוּוֹיְרָקְלִיכָט גַּעֲווֹאָרֶן. די פַּאֲסְטָאָרָאָלִישָׁ

נאטור ארום אוֹן דער געפֿיל פֿוֹן בִּישְׁטִינַן די טַטְיכִיָּע זָעֵנָען אַ פָּסֶעֶנְדֶּדֶר לוֹין פָּאָר אָוּנוֹזָעָר
גייבור מיט זִיִּין משְׁפָחָה. גַּעֲנוֹי וּוֹי עַד האָט אַמָּאָל באָזִיגָט מִיט זִיִּינָע כּוֹחוֹת אוֹן אוֹיסְטְּדוּיָּעָר דַּעַת
שְׁוּעָרָן וּוֹעָג צַו דַּעַם סּוֹרִישָׂן שְׁטָאָבָּן, אַזְוִי האָט עַד מִיט זִיִּינָע בָּעָגָל מִמְּשׁ זִיר אַיִּינְגָּעָטְשָׁעָפָעָט אִין
די צּוֹקָן פֿוֹן "הַר הַרוּחוֹת" אוֹן אָרוֹיסָט דַּעַר זִיגָעָר, באָקָעָמְפָעָנְדִּיבָּן אֶלָּא שְׁוּעָרִיקִיָּטָן.

מי יָגַלְהּ עַפְרָ מַעֲנִיךְ רָן, מְשֻׁלָּם כָּזָב, פֿוֹן די עַרְשָׁע חַוְבָּבִי-צִיּוֹן אִין קְרֻעָמְעַנִּיךְ, דוֹ זָאַלְסָט
קָעְנָען זַעַן דַּעַם לְעַבְנָס-וּוֹעָג פֿוֹן אַיִּינָעָם פֿוֹן די הַלְּדִישָׁע בְּנָעָן עַרְאָבָעָרָעָר, דַּעַם אָוָר-אַיִּינְיָקָל פֿוֹן
דיַיְן בְּרוּדָעָר הַעֲרָשָׁלָה. דָּאָן וּוֹאָלָטָן זִיכָּעָר גַּעַשְׁעַפְטָשָׁעָט דִּיְיָינָע לִיפָּן: "גַּעַבְעַנְשָׁטָט אִיז דַּעַר דָּוָר, וּוֹאָסָט
הַאָט זָוְכָה גַּעַוּעַץ צַו דַּעְרָצִיעָן אַזְעַלְכָעָ זִיְּנָעָ"

יִדִּישׁ - רָחֵל נְדִיר-אַטִּיקָעָר

בְּנֵי מִין בָּאַרְשָׁאָפָּן, נְיוּ-יִאָרָק

דיַ קָּרְטָאָפָּלִי פֿוֹן דַּעַם גְּרָאָפָּי טָאָרְגָּנוֹוָסָקִי אִין דיַ קָּאָסְטָנָס פֿוֹן
רָן הַעֲרָשָׁ מְעַנְדָּלָן רְוִיָּל

(זְכָרְוָנוֹת פֿוֹן מִין שְׁטָאָדָט קְרֻעָמְעַנִּיךְ)

-- יעַצְטָ זָאָגָט מִיר, חַשְׁוּבָעָר הַעֲרָשָׁ רְוִיָּל, צַו אִיז הַעֲרָשָׁ מְעַנְדָּלָן רְוִיָּל גַּעַוּעַן אַיִּיעַר
פָּאָטָעָר אַדְעָר אַיִּיעַר זִיְּדָעָ. אַיְךְ הַאָבָה הַעֲרָשָׁ מְעַנְדָּלָן רְוִיָּל בּוֹטָ גַּעַקְעָנָטָן. אַפְּיָלוּ יְעַצְטָ שְׁטָעָט עַד מִיר פָּאָר
דיַ אַוְיָגָן. אַ שִּׁין גַּעַוְוָאָקְסָעָנָעָר מְעַנְטָשָׁ, מִיטָּא לִיכְתִּיקָה פְּנִיםָ, מִיטָּא שִׁיןְגָּעָר וּוֹיִיסָּעָר בָּאָרָדָה. אַ
אַמְתָוּעָר פָּאָטְרִיאָרָךְ. אַיְךְ פְּלָעָגָ זִיר פָּאָרְשָׁטָעָלָן אֶזְ אַבְרָהָם אַפְּיָגָהָאָט גַּעַהָאָט אֶזְ אַפְּנִיםָ. אַיְךְ הַאָבָה זִיר
גַּעַוְוָאָוָנָשָׁן בָּ, זָאָל קָעְנָעָן רְעָדָן מִיטָּ אַיְםָ.

אִין יָאָר 1900 אִיז גַּעַקְעָנָט די גַּעַלְגַּעַנְהִיָּיטָ. מִין פָּאָטָעָר אִיז גַּעַוּעַן אַ סְטָאָלִיאָרָ, אַ
טָּאָטָעָ פֿוֹן זָעָקָם קִינְדָּעָר, וּוֹיְנְטָעָר הַאָט מַעַן גַּעַמְאָכָט מִיְּבָלָן אַוְן זִיר גַּעַהָאָט פְּרָגָנָהָ. זְוּמָעָר הַאָט מִין
פָּאָטָעָ גַּעַרְבָּעָט בַּיִּי אַ גְּרָאָפָּלָעָן קָאָזִיןָן, גְּרָאָפָּי טָאָרְגָּנוֹוָסָקִי. פְּלָעָגָט מִין פָּאָטָעָ גַּעַמְעָן דיַ צְוּוֹיִי
עַלְטָעָרָעָ זִין אַוְן פָּאָרָן אַרְבָּעָטָן בַּיִּים גְּרָאָפָּ. פְּרִיְּטִיכָּק פְּלָעָגָט אַיְם דַּעַר גְּרָאָפָּ שִׁיקָּן אַהֲיִים מִיטָּא
וּוֹעַגְעָלָעָ קָאָרְטָאָפָּלָ, מַעְהָרָןָן, צִיבָּאָלָעָסָן, קְרוּיטָן, בְּעַרְוָקָעָסָן, אַבְעָרָן אַ קְאָפִיקָּעָ גַּעַלְטָן. אַזְוִי אִיז
עַס אַגְּבָעָגָנָגָעָן עַטְלָעָכָעָ וּוֹאָכָעָן אַוְן מִין טָאָטָעָ הַאָט נִישְׁתָּגָעָטָן צַוְּ פְּרָעָגָן דַּעַם גְּרָאָפָּ וּוֹעָגָן גַּעַלְטָן.
אַיְךְ הַאָבָה נִישְׁתָּגָעָט גַּעַקְעָנָט צַוְּזָהָעָן וּוֹיְ מִין מַאמְעָ דָאָרָפָּ בָּאָרָגָן אִין לִיְּיָעָןָן, הַאָבָה אַיְךְ בָּאַשְׁלָאָסָן זִיר
צַוְּ זָעָנָעָן מִיטָּן רָן הַעֲרָשָׁ מְעַנְדָּלָן רְוִיָּלָן. אַיְךְ פְּלָעָגָט אַיְם זָעָנָעָן גַּיְיָעָנְדִּיקָה צָום זָוְיָהָלָעָלָעָר רְבָּן זַיְלָ,

וועלכבר האט געוווינט אין הערט מעבלס הוייך, לעבען צוקערמאגען. אין א בעו וויסן דינסטאג
זאב איך אים אפגעווארט אוון געזאטען איך דארך מיט איביך רעדנע פרעגט ער מיך: "ווער ביזט דז?"
זאג איל אים איז מיין טאטע איך מרדי סטאלאר. זאגט ער: "איך קען דיין טאטן אוון האב אפילו
בעקענט דיין זיידן. טא וואם זשע ווילסטו?" דערצ'יל איך אים איז מיין טאטע ארבעט ביימס גראף
טארנאווסקי אוון ער גיט אים קיין געלט נישט, ער גיט אים נאר ציבעלעס, בערייקעס, קרויט,
וועגן געלט האט מיין טאטע מורה צו פרעגן, ווי וואגט מען צו פרעגן א גראף אף געלט? ידרוות
בעש איך איביך, ר' הערט מענדל, איר זאלט מיר פארקויפן עטליכע קאסטנס, איך וועל זי צונגעמען
אוון מאכן לאקסן-ברוייטלאר, זאלץ-ברוייטלאר, האק-ברוייטלאר, טשולנט-ברוייטלאר, זיך בענקעלער,
ויגעלער, שילטעלער, קאנקעס, ביקסלער, שווערדלער, פאלן-בויגנס, גרעגערט א.א.ו.

ווען איך האב בענדיקט דעם פלאן וואם איך וועל טוון מיט די קאסטנס, זאגט מיר ר'
הערש-מענדל: "קום מיט מיר, איך וועל זען וויפל קאסטנס איך האב." מיר זענען ביידע געוווען
אויף דער בריך, האט ער גענומען איזוזוואזשיך אוון בעפערן מיט מיר צו דער קליט. באלאד האט
ער מיר געלאות וויסן איז סאייז דא 6 קאסטנס אוון ער קען זי מיר פארקויפן פאר איביך קערבל.
זאג איך איז איך האב ניט קיין געלט, זאגט ער: "איך וויאים, ברענג דו דאס בעצייג אוון צונגעם
די קאסטנס, אין איך וועל זי שוין צו דיר שיקן מיט דיין פטער לייעזר בארשאפ." מיין פטער
לייעזר איך געוווען א בענדיזשניך אוון פלעגט ברענגען אלע סחרות פון וואקדאל.

אזווי האט זיך עם אנגעהויבן. איך האב מיט ר' הערט מענדל בעהאנדلت קראגע צוויי יאד
ציטט. איך וויל בלוייז זאגן איז מיין טאטע האט פון דעם גרויסן גראף בעהאט קרטאפלס און
איך פון ר' הערט-מענדלס קאסטנס האב אפגעשפארט 240 דובל, אוון מיין מאמע האט בעהאט אויף
אלען וואם זי האט באדארפט.

— — —

— — — יעט הערט דויכל, גי איך פארענדיקן מינגע נארישקיטן, מינגע קינדרער
זכרוןות. מיט 30 יאר צוריק וואלט עם אפשר ארויסגעקומען גאנץ אנדערש, א קאפק פון 50 יאר
האט בעסערע פעהיגקיטן ווי א קאפק פון 82 יאר.

— — —

יצחק וואקמן

פון קראמענייער פאלקלאר

(בעדרוקט אין "טאג-מארגן זשורנאל", ניו-יארק, 28 يول 1968)

דער חזן יוסף שטערנברג, א ייד א זקן אין א הײַס אויף דער ווועטס טאיד, א
בעבו ירענער א בעסאראבער וואם האט לאנגע יארן בעזונגען בי יאנקל חזן אין קראמענייך, האט

מיר דערציאלית איז אין קראמעניז פלעגן די חטידים נאכן חדש זיין די לבנה זינגען איז לideal:

לעבעדייגער, לעבעדייגער, א גוטער חדש,
זינגעט-זשע אלע צוזאמען;
א רבילע, א גבאיילע, א גבאיילע, א רבילע
אייז ניטא ביי קיינעם;
זינגעט זשע אלע, טרינקט זשע אלע,
ליידיקט אורים דאס פלועל;
זינגעט זשע אלע, זינגעט זשע אלע
פריליך בעי דעם רבין.

ביי אונדז אין קראמעניז אייז געוווען א מנהג, פאר דער חתונה אייז די מאמע פון דער
כליה געגאנגען אויפַן בית החיים אוֹן גערופַן אירע עלטערן צו דער חתונה. רבקה די זאגערין, געדענען
אייך, פלעג מיט איר שטען אנטלאפַן אין דער מצבה אוֹן האט געזאגט איזוּ:

"שלום, פריד צו אייך אוֹן פריד צו אייער געלגעער, ס' אייז אָרוּיסגעקומען אייער
טאכטער שיינדל אייך צו רופַן אוֹיף דער חתונה צו דער טאכטער ביילע. זאלט איר
גיין פאר כסא של מלכוח אוֹן בעטן דעם באשעפַר איז די חתונה זאל זיין איז א
גליקליכער שעה מיט א סך מזל פאר דעם יונגן פאר".

די זאגערין פלעגט אוּוּקגיין אוֹן האט איבערגעלאזט די מאמע זיך אוֹיסצווויינגען לעבן דעם

קבר.

ו. רוכל

ביבער איבערבליך

אין אונדזער זשורנאל עפערנען מיר א נײיע אפטיאילונג פאר איבערבליקן ביבער, וועלכע

געפונגען זיך איז דער ריב"ל ביבליאטען.

זום אנטאגג - א איבערבליך איבער ר', יצחק בער לוינזאנס ערשותן ברוך:

"תעודה בישראל"*

אין "תעודה בישראל", וועלכע איז דער ערשותן ברוך פון אונדזער מחבר, (געדרוקט

צוֹן עַרְשָׁתָן מַאֲלֵי נִין יָרָד 1928), גַּעֲפִינְגָּעַן מִיר דִּי וּוִיכְטִיגְסְּטָעַ גַּעֲדָאנְקָן אָוֹן עַל עַמְּנֶגֶן פֿוֹן רִיבְּלַס
תוֹרָה.

די הוַיְפְּטַ מַעַלָּה פֿוֹן זִיְינְעַ בִּיכְעָר אַיְן אלְגַעְמִינְעָם אַיְזַ זִיְיעַר זִיְינְעַ גַּעַוּוּנְדְּעַט צָוָם דָעַם
"חַכְלִית הַגְּרָצִית". אַוְיָב מִיר וּוֹעַלְן גַּעַמְעַן אַיְן אַכְטַ דִּי באַדְיְנְגְוָנְגָעַן פֿוֹן זִיְינְעַ אַרְבָּעַט אַיְן דָעַר
שְׂطָאַט קְרָעְמְעַנְיִץ, וּוֹוּ עַר האַט גַּיְשַׁט גַּעַהְאָט דִּי נַוִּיטִיקָעַ קְוּוֹאַלְן אָוֹן בִּיכְעָר, - בְּלִיְיבָּט אַוְנְדָּצַ נַאֲר
צַוְּ בָּאוּוּנְגְּדָעַרְן זִיְינְעַ בְּקִיאָות אָוֹן זִיְינְעַ מַאְדָעָרְנָעַ, רִיכְטִיקָעַ אַנְשָׁוּ יָאוּנְגָעַן.

דָעַר בּוֹךְ "חֻוְדָה בִּישְׁרָאֵל" האַט צַוְּ יְעַנְעַר צִיְּיַט שְׁטָאַרְקַ באַיְינְפְּלוּסְטַ דִּי הַשְּׁכָלָה לִיטְעָרָטוֹר.

זִיְינְעַ אַמְּשָׁאְיְוָנְגָעַן זַעַגְעַן דָאַן גַּעַוּעַן גַּאנְצַ נַיְיעַ, דְּרִיְיסְטָעַ אָוֹן דְּרוּוֹאַלְזְּצִיאַנְגָעַרְעַ. זִיְיַהְאָבָן
אוּפְּגַעַרְעַגְטַ דִּי חַסְידִים אַיְן פָּאַדָּאַלְיַע אָוֹן אַיְן וּוֹאַלְיַן, אָוֹן הַאָבָן גַּוְרָם גַּעַוּעַן צַוְּ אַנְיִיעַס צְוָנָאַמְעַן
"חַעְודַּקָּה", פָּאַר דִּי כּוֹפְּרִים אָוֹן אֲפִיקְוָרִסִּים. אַיְזַ גַּעַבְנְצָאַצַּדְקַ אַדְצַוְּ האַט דָעַר בּוֹךְ דְּרָרוּוּקְטַ אַ
אוּסְעַרְגָּעַוּוּנְלְעַכְעַ הַתְּלָהְבָּוֹת צְוַיְשַׁן מַעַנְטָשַׁן פָּאַרְשִׁידְנָאַרְטִיקָעַ אַיְזַ זִיְיעַרְעַ וּוֹעַלְטַ - אַנְשָׁוּיָאַרְגָּעַן,
"מַשְׁכִּילִים" אָוֹן נַיְשַׁט "מַשְׁכִּילִים", אָוֹן אֲפִילּוּ חַבְ"דָעַר חַסְידִים הַאָבָן גַּעַרְנַן אוּפְּגַעַנוּמָעַן דָעַם בּוֹךְ.
"חֻוְדָה בִּישְׁרָאֵל" עַנְטָפְעַרְט אַוְיָף פִּינְגַּפְּ רְפָאָגְן-פְּרָאָבְלְעַמְעַן, וּוֹעַלְכַּעַ זַעַגְעַן אַיְן אַנְפָאַנְגַּ פֿוֹן
19/טָן יָאָרְהָוּנְדָעַרְט גַּעַוּעַן זַעַר אַקְטוּעַל אָוֹן וּוִיכְטִיגַּ פָּאַרְן יִדְיִישַׁן גַּעַטְאַ אַיְן דְּוּסְלָאַנד אָוֹן אַיְן
פּוֹילְגַּן.

א) צַוְּ מַעַג מַעַן לְעַרְגָּעַן הַעֲבָרָאִישׁ לְוִיְּטַן דִּיקְדוֹק בַּ) צַוְּ מַעַג מַעַן לְעַרְגָּעַן פְּרָעָמְדָע שְׁפָרָאַכְּ
בַּ) צַוְּ מַעַג מַעַן לְעַרְגָּעַן אַוְיְסְעָרְלִיבְּכַע לְעַרְעַס אָוֹן וּוִיסְנְשָׁאַפְּטַן דַּ) צַוְּ אַיְזַ בְּכָל נַוְצְלִיךְ צַוְּ לְעַרְגָּעַן
שְׁפָרָאַכְּ אָוֹן וּוִיסְנְשָׁאַפְּטַן הַ) צַוְּ וּוֹעַלְן דִּי אַלְעַ וּוִיסְנְשָׁאַפְּטַן אָוֹן לְעַרְעַס נַיְשַׁט בְּרַעְגָּעַן מַעַר הַיּוֹק
וּוֹיְ נַוְצָן פָּאַר יִדְיַן.

רִיבְּלַס בְּרַעְגָּט פִּילְ רְאִיוֹת פֿוֹן תְּלִמוֹד אָוֹן הַעֲבָרָאִישׁ לִיטְעָרָטוֹר פֿוֹן מִיטְלָאַלְטָעַר, עַד
דְּעַרְוּוִיְיזַט אַז עַס אַיְזַ מַמְשַׁ אַפְּלִיכְטַ פָּאַר יַעֲדַן יִדְיַן צַוְּ קַעְגָּעַן גְּרִינְטְּלִיךְ לְשׁוֹן קְוֹדֶשׁ. אָוֹן דָּאַס
אַיְזַ אַוְנְמַעְגְּלַעְךְ צַוְּ דְּעַרְגְּרִיכְיַן אַן דָעַם "דִּיקְדוֹק". אַיְזַ קַעְגָּעַן דִּי הַעֲבָרָטוֹיְשַׁע שְׁפָרָאַךְ זַעַט רִיבְּלַס
גְּרוּיְסַע נַאֲצִיאָנָאַלְעַ נַוְצָן. "דִּי הַעֲבָרָאִישׁ שְׁפָרָאַךְ אַיְזַ דָעַר מִיטְלַ-שְׁטָאַנְגַּ, וּוֹעַלְכַּעַ בִּינְטַ צַעְנוֹנִיף
אָוֹן פָּאַרְאִינְגִּיגַט אַלְעַ אַוְנְדְּזַעְרַעְ בְּרוּדָעַר, וּוֹעַלְכַּעַ זַעְגָּעַן צַוְּזִיְיט אָוֹן צַוְּשְׁפְּרִידִיט אַיְבָּרְ דָעַר גַּאֲרַעְרַ
וּוֹעַלְטַ. נַאֲרַ דִּי שְׁפָרָאַךְ בִּינְטַ צַוְּזִמְעַן דִּי הַעֲרַצְעַר צַוְּ גְּלוּיְבַּן אָוֹן דִּינְגַּן גַּאֲטַ.
אַן אַיְרַ (דִּי שְׁפָרָאַךְ)
וּוֹעַר וּוִיסְטַ צַוְּ וּוֹאַלְטַ נַאֲרַ בִּיְיַ דִּי הַיְינְטִיקָעַ טַעַג אַשְׁרַיְד וּפְלִיטַ גְּבוּלְיַבְּן פְּרָונָם פָּאַלְקַ, פֿוֹן זִיְינְ
גְּלוּיְבַּן אָוֹן תּוֹרָה".

דאַ טְּפִיטַ פָּאַר אַוְנְדְּזַעְרַעְ אוּגְּגַן רִיבְּלַס דָעַר גְּרוּיְסַע נַאֲצִיאָנָאַלְעַר יִדְ. אַיְן דָעַר הַעֲבָרָאִישׁ
שְׁפָרָאַךְ זַעַט עַד אַיְינְעַם פֿוֹן דִּי וּוִיכְטִיקְסְּטָעַ פָּאַקְטָאַרְן פָּאַרְן פָּאַרְבִּינְדְּוָנְג מִיטַּ אַלְעַ טִיְילַן פֿוֹן פָּאַלְקַ.

וואס געהרט צו פרעמדע שפראכן, דערווייזט ריב"ל איז יידן האבן אין אלע צייטן באונזט זיך מיט די שפראכן פון אנדרער פעלקער, נישט זענדייך אין דעם קיין סכה. נאר אין די צייטן פון "בית שני" האבן זיך די יידן באונזט מיט דריי שפראכן: העבראייש, אראמייש, אוּן גרייכיש. אוּן אפיילו "קריאת שמע" האט מען געמעגט ליינען אין גרייכיש. (שמע - בכל לשון אותה שומע). זיך האבן נישט נאר גערעט, נאר אוּיך געשריבן אין יענע שפראכן. דאס זענען געוווען שארפֿע אוּן דרייסטֿע געדאנקן - פֿאָר יענע צייטן, אפיילו פֿאָר פֿענדייך זיך אוּין יעַפְּן רַמְבָּם אוּן אנדרער פּוֹסְקִים.

נאָר דערווייזט ריב"ל איז באָזִיאַנדִיק אַנדְעָרָע שפְּרָאָכָן וּוּלְעָן מֵיר קעגען דערגרַיִיבָן אין לערגען ווּיסְנַשְּׁאָפְּטָן אוּן "חַמּוֹת", אַיִּן וּוּלְבָעָ אַמְּנַטְּשׁ בּוּטִיגֶּט זִיכְּן, כְּדִי צַו דֻּרְגַּרְיִיבָן זִיכְּן גִּיסְטְּלִיבָע גָּאנְצְּקִיִּיט. שׂוֹין מְשָׁה רְבָנוֹ אֵיךְ גַּעֲוָעָן בְּקִי אַיִּן נָאָטוֹר-וּוּיסְנַשְּׁאָפְּט. דָּוד הַמֶּלֶךְ אוּן נָאָר מַעַר שְׁלָמָה זִיכְּן זָוָן האָבָן גַּעֲשְׁרִיבָן פֿאָרְשִׁידְעָן סְפִּרְיִ חַמּוֹת. עַד זָאָגָט: "לְעַרְגָּעָן שְׁפְּרָאָכָן, ווּיסְנַשְּׁאָפְּטָן אוּן אַנדְעָרָע חַכּוֹת וּוּלְעָן נִשְׁתְּרָעָגָעָן קִיְּן שָׁאָדָן דַּעַר רַעְלִיבִּיעָן אוּן נִשְׁתְּרָעָגָעָן דַּי יְסוּדָה פָּוֹן גָּלוּיכָן. אַדְּרָבָא, דָּאס וּוּעָט וּוּירָקָן צָוּם פֿאָרְשְׁטָאָרָקָן דַּי לִיבָּעָ אוּן גָּלוּיכָן אַיִּן הַיְהָרָךְ".

אַיִּן די לעצטֿע קָאָפִיטְלָעָן פָּוֹן זִיכְּן בּוֹרָ שְׁטָעַלְטָ רִיבְּלָ פֿעַסְטָ אַז יַעַדְעָר יַיְד דָּאָרָף לְעַרְגָּעָן אַפְּאָר כְּדִי זִיךְּ מַחְפְּרָנָס זִיכְּן בְּכָבוֹד, עַד בְּרַעְנָגָט דָּאָיוֹת פָּוֹן חַלְמוֹד אוּן פּוֹסְקִים, אוּן רַעְבָּנָט אוּסָס אַגְּאָנָץ לְאַנְגָּע שָׂוְרָה פָּוֹן חַנְאָאים אוּן אַמְּרוֹאִים וּוּלְבָעָ זַעֲנָעָן גַּעֲוָעָן בְּעַלְיִ-מְלָאָכוֹת אוּן האַנְטוּוּעָדָעָר, עַד בְּאַקְלָאָגָט זִיךְּ אוּין פָּאָקָט, וּוָאָס עַם זַעֲנָעָן נִשְׁתְּרָעָגָעָן קִיְּן שְׁוּלָעָם פֿאָר לְעַרְגָּעָן יַיְדִּישָׁע קִינְדָּעָר אַמְּלָאָכוֹה אַיִּן אַיִּז פֿאָרְבִּיטְעָרָט גַּעַגְּנָעָן דַּעַר נַעֲגָטְיוּוּעָר, בְּאַלְיִידִיגְּנָדָע בְּאַצְּיָּאוֹנָגָג צָו אַרְבָּעַשְׁ, צָו וּוּלְבָעָר אַוְנְדְּזָעָר וּוּיִיטָע אָבוֹתָה אָבָן זִיךְּ בְּאַצְּוֹיָגָן מִיטָּכְּבָודָ-

אוּין טָרָעָט עַד אַרְוִים גַּעַגְּנָעָם דְּרָאָנָגָ פָּוֹן יַיְדָן צָו מַסְחָר, אוּן נִשְׁתְּרָעָגָעָן אַרְבָּעַט, וּוּלְבָעָ אֵיךְ גַּעֲוָעָן אַזְוִי אַנְגָּעָנוּמָעָן אוּן בְּאַלְיִיבָט דָּוֹרָךְ אַוְנְדְּזָעָר אָבוֹתָ-אָבוֹתִינוּוּ.

* דַּעַר אַיְבָּרְבִּילִיק אֵיךְ גַּעֲשְׁרִיבָן לוֹיטָ קְלוּזְגָּנָעָרטָ בּוֹרָ: "הִיסטְוָרִיהָ שֶׁל הַסְּפָרוֹת הַעֲבָרִית הַחְדָּשָׁה", באָנְדָן 3, תְּשִׁי"ג, צוֹמִיטָע אוּסְגָּאָבָע.

יִדִּיש - רָחֵל גְּדִיר-אַתִּיקָעָר.

180iard פון ריבּלַס גָּבוֹדְשָׁס-טָאג

(סָאוּנוּעַתִּישׁ הַיְמָלֵנֶד, מַאֲסָקּוּזָה, סֻבְּנְצִיאָבָּעָד 1968)

אסימיליאצייע. אין זין בארטיטן וווערך "תעדוה בישואר" ("טערוד בעייסראעל") — א ציגעניש, א דאקומענט בא יידן, דערשיינע אין 1828, שטעלט ער די פראגען, צי מגען ייון ערנגן פרעםצע שפראבן, און ער דערוויזט, איז ייון דארפֿן אונגעטען די לאנד-שפראך. פונדעסט וועגן האט ער אין דעם זעלבן 1828 אונגעשריבן אין א פינענעס פאלקס טימלעךן און יאדרדריךן יידיש זין סאטירע זי' העפקער-וועלט", הו ער קרייטיקור שארף די קאחהל-לייט, גאנכאים און באלאטאקסעס, ועלכלך דרייקן און שטיין די אָרְעַמְשָׁפָט, אין פרט זורך דעם געדאנק, או ייון דארפֿן אַרְבִּיעָרְגִּין צו ערדי אַרְבָּעַט. מאקס עריך האט אין צו ואַמְעַנְהָאנְג מיט אַט דעם וווערך טרעפלער באַמְּרַקְט: "מאַשְׁמָעַס, אוֹ מע לִיבְטַדָּס פָּאַלְקָה, מוֹעַן אוֹיר לִיבְן זִין שְׁפָרָאַן".

דאַס בּוֹן די העפקער-וועלט" האט דערזען די לִיכְטִיקָע שִׁין עֲרֵשֶׁת אַיִן זַעֲצִיךְ יָאָר נַאֲכָדָם, וַיְיָ עַס אַיִן אַונְגַּעַשְׁרִיבָן גַּעוֹאָרָה — אַיִן 1888, אין שאַלְעַמְּ-אַלְיַעַמְּס "יִדְיִי שְׁעַ פָּאַלְקָס-בּּיְבּּילְיאַטְעָקָ", ערשותער באַנְד. אַיִן יִדְיִיש אַיִן פָּאַרְבְּלִיבָן אוּיר אַלְיָד פּוֹן יַדְבָּר. לְעוֹינְגָּן — "פּוֹרִי רִימְ-שְׁפִּילְ אַוְיְגַּעַרְפָּן אַיִן שָׁוָּלָה".

גּוֹ. לאַונְגְּזָן קַעְגַּנְיָר פּוֹן יִדְיִיש, האט גּוֹ. לְעוֹינְגָּן גַּעֲפִירַט אַיִן זִין גַּעֲבּוֹרְט-שְׁטָאָט דָעַם 13 פֿעַוּרָאַל 1860.

דָעַם 9 סְעַנְטִיאָבָּעָד ווּוְרַט 180 יְהָ, זִינְטָעַס אַיִן קַרְמַעְנָעַ (וּזְלִין) גַּעֲבּוֹרַן גַּעֲזָאָרַן אַיְנָעַר אַיִן דִי צְנַעַנְעַנְסָטָעַ אַסְטְּקָאַלְעַטְוָר אַיִן רַוְּסָגָאנְד יִצְחָקְ-בָּעָר לְעוֹינְגָּן (רַבְּיָ?).

גּוֹ. לְעוֹינְגָּן ווּוְרַק הַאֲבָן גּוֹ שְׁפִּילַט אַן אַוִּישְׁלַיְלַעַכְעַד רַאֲלִיעַ אַיִן דָעַר אַסְטְּקָאַלְעַבְּאוּגָנוֹג זַיְיָ הַאֲבָן אַיִם גַּעֲמָאָכָט אַ שָׁעַם פּוֹן דָעַם טְמַנְדָעַלְטָאָן פּוֹן די רַוְּסִישׁ יִדְיָן. אַיִן גַּעֲנְגַעַטָּן יִאֲרָהוֹנְדָעָר אַיִן לְעַזְבָּן וּגְוֹעָעָן אַיְנָעַר פּוֹן די גִּינְסָטְקָיָעַ פֿרְיָרָעַר פּוֹן די יִדְיִישׁ מַאֲסָקְלִים אַיִן רַוְּסָגָאנְד.

אַן אַבְּרַצְיַגְטָעַר קַעְגַּנְיָר פּוֹן יִדְיִיש, האט גּוֹ. לְעוֹינְגָּן גַּעֲפִירַט אַיִן זִין גַּעֲבּוֹרְט-שְׁטָאָט דָעַם 13 פֿעַוּרָאַל.

הַלְכָה לְעֹלָמָה

דָבִי ווּאַצְמָאָן

דעם 10-טן אוקטובר 1968 איז אין עטלער פון 56 יאר געשטארבן אונדזער אַבע-עד דני וואצמאן. נאר צוויי טאג פאר זיין טויט איז ער אַנגענומען געוווארן אַין שפיטאל, ווי עם איז פעםגעשטעלט געוווארן, אַז ער טראגט אַין זיך אַ מסוכנען קרענט, וועלבע האט טאקו געבראכט צו זיין אַזוי אַיבערדאשענד שנעלן סוף.

אַיר געדענט, ווי היינט, דני אלס דעם יلد שעשוים פון די בריקס אַין קראמעניז. זיין זיידע, ר' בײַריש בריך דער מײַסטער שלאסטר, וואס האט דאס פאָך געלערנט פון זיך אלין, אַיז אויך געוווען אַ חלמֿיד חכם אוּן אַ יודע גָּנָן. זיינע תפילות פארן עמוד זענען געוווען פול מיט מתיקות. אַין מיינע אוּגן האט ר' בײַריש אַויסגעזען ווי דער חנא ר' יצחק נפחא איינער פון די אַזוי באַליבטּוּ באָ יידּן געשטאלטּן אַין חלמוד, וואס האָבָן אַין זיך פֿאַראַיִינִיקָטּ חורה אוּן מלאה. פון יונע אַוראלטּוּ געשטאלטּן אַונְזָעָרָע, אוּף וועלבע עם פֿאַרְיפְּטּ זיך י.ב., לעווענזאן, ווען ער טרטּ אַרוּס פֿאַרטִּידִיקָן דעם כבוד אוּן וויכטִיקִיטּ פון מלאה אוּן זיין גְּרוֹנְדוּעָרָק "תְּעוּדָה בִּישָׂרָאֵל", אַין די וועגן פון זיינער פֿאַטְעָר זענען בעגן ר' בִּירִישָׁם זיך. אוּן זיינער ווערקעשות האט דני אַין זיך אַרְיִינְגְּזָאָפּטּ די לִיבָּע צו אַרְבִּיאִיטּ. דאָרט האט ער געמאכט די ערשטּ שריטּ אַין שלאסטרִי. ער האט זיך אַין אַט דעם פאָך פֿאַרְפְּאַלְקָאמְטּ אַין דער אַרט שולע אַין קראמעניז.

מייט זיין גוֹטָן אוּן באַשיידענעム כאראקטער האט דני צו זיך געצויגן די הערצער פון זיינע שול' חברִים אוּן אַיז שפֿעטָר געוווען ענְגָּג עֲבִינְדָּן מיט דער יונְגָּדָן פון אלע באַוועונגגען אַין שטאטּ אוּן באַלְיבּטּ דורך אלעמאָן.

אין יאר 1935 האט דני עולה געוווען קיין אַרְצָה יִשְׂרָאֵל. דאָ האט ער בעפּוֹנוּן אַ ווּאַרְעָמָע הײַם אַין דער משפה פון זיין פֿעטָר לאַזְעָר ברוק אַין חַלְ-אַבִּיבּ, ער האט זיך דאָרט אַנגעשטּעקט מיט דעם הייסּן פֿאַטְרִיאָטִיזָם וואס האט ביִי די בריקס אַזוי גַּעֲרָשֶׁטּ, אוּן וועלבּר האט אַין אַים בעפּלאַקְעָרָטּ אלע יארן.

קורץ נאָך דעם האט דני חתונה מיט ליזה שינקְמָן, אַ בְּתָ-עִיר, אוּן זִי גִּיעָן בוּיעָן זיינער אַיְגָעָנָע גַּעַטָּה.

אין יאר 1937 הויבּט דני אַן צו אַרְבִּיאִיטּ אַי די אַונְטְּרָעְדִּישָׁע ווּאַרְשָׁטָאָטּ פון דער הַגְּנָה ווּאוּ ער ווערט אַנְפְּאַרְטְּרוּיטּ מיט פֿאַרְאַנְטוּוֹאַרְטְּלִיבּעָ אַוְיְגָאָבָן. די דאָזִיקָע אַרְבִּיאִיטּ, וועלבּר אַיז פֿאַרְבּוֹנְדָּן געוווען מיט גַּעֲפָרָר, מסירות נפש אַין דער עִיקָּר, מיט קַאלְטְּבּוֹלְטִיקִיטּ אוּן

עלבסט-באהרטונג, האט זיך אמבעסטן געפאסט צו דנים כאראקטער.

מייטן אויפיקום פון מדינת ישראל פארענדייקט דני זיין אויפגאבע אין די געוווער-ווארטאטן. נאך א קורצער צייט הויבט ער אין ארבייטן אלס אינסטראקטאר פון פרעצייעזער מעכאניק אין א מיטעלע פאך-שול אין אשקלון, או נאכער אין דער פאך-שול "שבח" אין חל-אבייב. ווואר ער האט זיך מיר אמאל פארטורייט האט אים די לעדררי פיל באפרידיגט. לי,

צוויל קינדער האבן ליע או נדני או יפגעבראכט, א זיין אלדד או נטעטל שרה' . וועלכע אין געוווען זיינער געראטן. נאכן פארענדייקן פון מיטעל שולע וווערט שרה'לי גערופן צו מיליטער. דארט וווערט זי בעשיקט אויף א אפייצירן קורס.

אייניגע טאג פאר דעם פארענדייקן פון קורס או נ פון איר מיליטער דינסט בכל גיטר שרה'לי ארויס מיט איר אפטיאילונג אויף איונגען מיט לעבעדייק האנט-גראנאטן.

ווען עס קומט אין איר דריה צו וווארפֿן די גראנאטער ריאיסט זי זיך אויף אין איר האנט או נ זי וווערט דערהרגעט אויפֿן פלאץ.

שרה'לעס עלטערן, וועלכע האבן מיט או גבעדולד בעציילט די טאג צו דער ענדע פון איר דינסט או נ געבויט פלענער פאר איר צוקונט, האבן אנטאט זיינער הימס געליבטער טאקטער, באקומוון די שרעקליכע בשורה.

פינק יאר צענען פאריבער פון דאן. זיינער זיין אלדד בריניינט אויף דער וועלט צוויי קינדער, צוויי אייניקלער, פאר ליזן מיט דני, פיל געליבטער דורך זי. אבער זי האבן זיינער טרייסט ניט געפינגען. די טיפע ווונד זיינער האט זיך ניט פארהילט. דער אומגליך זיינער האט פארוואלקנט אלעט או נ האט, ווי עס וויזט אוים, אונטערגעגרבן דאס געזונט פון דני.

אויפֿן מיליטערישן ביה עליין אין קריית שאול, צוישן די דריינ פון די געפאלענע קעמעפר רוען די ביינער פון שרה'לע או נ ניט וויזט פון איר האט געפונגען זיין איבייקע דו איר פאטער, דני זיל, וועלכער אין געוווען א באשיידענער אבער וויבטיקער שותף צו די אוניפארםירטער שכנים זיינען.

אין טאג פון שלושים האט די פארוואלטונג פון שולע "שבח" צו זאמען מיטן ארבען יוצאי קראמעניז אפגעהאלטן אין זכרה אין זאל פון דער שולע. עס האבן אים מספיד געוווען דער פארוואלטער פון שולע ה. סבו, וועלכער האט באצ'ייכענט די נאבעלע שטראיכן פון דנים כאראקטער, ה. שבתאי האט דערצ'ילט וועגן זיינע או נ דנים געמיינזאמע ארבייט אין חע"ש, די אונטערעדישע "הגנה" ווארשטאטן.

יוסף אבידר האט או יפגעבראכט זכרונות פארבו נדענע מיט דניס קינדהייט אוֹן זיין
משפה פון קראמעניז, ווֹי אוַיך באציכנט דניס חלק ביימס שטאָרְקָן דעם כוח פון דער הגנה.

נחום ווישנער

צורך מיט א מאנאט איַז אַין צֵיַקָּגֶוּ בעשṭאָרְבָּן פון אַיִּין האָרֶץ אַטָּאָק אָוְנוּצָּעָר בָּן-עִיר
נחום ווישנער, אַיִּין עַלְתָּעָר פון 82 יָאָר.

נחום ווישנער אַיִּז צורך מיט 63 יָאָר אַנְגָּקָוּמָעָן קִיְּין אַמּוּרִיקָא. אַיִּין פָּאָרְלוּיָּיךְ פון
אט דער לאָנְגָּעָר צִיִּיט האָט ער קִיְּינָמָל נִיס אַיְּבָּרְגָּעָרִיסָּן זִיִּין עַנְגָּן קָאנְטָאָקָט מיט דער משפה.
אלע זִיְּנָעַ ברְיוֹוּ האָבָּן גַּשְׁפָּרְדָּעָלָט מיט הוּמָאָר אוֹן יִדְיָיָשָׂן בְּתָחוֹן. ער האָט פָּאָרְמָאָגָט אַוְצָּר
פון קראמעניצער פָּאָלְקָלָאָר אוֹן פִּילְ פָּעָרְלְ פון אַט דעם אַוְצָּר האָבָּן בָּאָגְלִיָּת זִיְּנָעַ אָפְּטָעַ ברְיוֹוּ.

נחום ווישנער האָט אלע זִיְּנָעַ יָאָרְן שָׁוּעוֹר גַּעֲרָבָעָט, אַבָּעָר דָּאָר האָט ער מיט אַ
ברְּיִיטָעָר האָנָּט גַּעֲשְׁטִיכָּט יָעָן, ווּועָר עַס האָט זִיְּךְ צַו אִים גַּעֲוָעָנְדָעָט אוֹן בָּאָזְוָנְדָעָרט די "גְּרִינְעַ"
לאָנדְסְלִיטִיט.

איַן דער צִיִּיט פון בִּיְדָע וּוּעָלָט מְלָחָמוֹת אַיִּז ער גַּעֲוָעָן זִיְּיעָר טָעַטִּיךְ אַיִּין די
פָּאָרְשִׁידָעָנוּ דָּלְיָיךְ קָאמִיטָעָטָן, אוַיךְ אַיִּז ער גַּעֲוָעָן אַטְּיכְּטִיקָעָר מִיטְּגָּלְיָדָעָר פון דער יִדְיִישָׂרָאֵל
אַרְבִּיְּטָעָר בָּאוּוּגָוֹנָג אַיִּין אַמּוּרִיקָא, כָּמַעַט פון אַיְּרָגָעָר זִיְּנָעַר מיט זִיִּין פָּרוּי רְחַל האָבָּן
זִיְּךְ פִּילְ אַפְּגָעָבָן דער "קְרָעָמְעָנְצָעָר אוֹן בָּרְעַזְעָצָעָר סָאָטִיְּטִי" אַיִּין צֵיַקָּגֶוּ אַוְן דָּוְרָךְ זִיִּין
פָּאָרְמִיטְלָוָנָג האָט די סָאָסִיְּטִי אַיְּבָּרְגָּעָפִירָט גַּרְעָסְעָרָע סָוּמָעָן גַּעַלְתָּ פָּאָר דָּעָר לְעוּוּנִינְזָאָן בִּיבְּלִיאָטָעָק.
צורך מיט 12 יָאָר האָט ער אַיִּין זִיִּין פָּרוּי בָּאָזָוָכָּת יִשְׂרָאֵל. עַס האָבָּן אוַיךְ דָּאָן גַּעֲוָוִילָט אַיִּין
יִשְׂרָאֵל זִיְּיעָר פְּרִיאַנְד די פָּרוּי אוֹן הָעָר דִּירְעַקְטָאָר פון צֵיַקָּגֶוּ, וּוּעַלְכָּעָ זָעַנְעָן גּוֹטָ בָּאָקָאנָט
פִּיעָלָ קְרָעָמְעָנְצָעָר פון די מְחֻנָּה אוֹן דִּיְתְּשָׁלָאָנָד אוֹן אוֹיְךְ-דָּא אַיִּין יִשְׂרָאֵל. די פָּאָרְוּוּאָלָטָוָנָג פון
אוֹנוּצָּעָר פָּאָרְאִיְּן האָט זִיִּין דָּאָן וּוֹאָרָעָם אוֹיְפָגָעָנוּמָעָן אַיִּין חַל-אַבְּיָבָּה.

נחום ווישנער האָט גַּעַלְאָזְט נָאָר זִיְּךְ זִיִּין גַּעֲטְרִיָּעָ לְעַבְעָנָס פְּרִיאַנְד רְחַל, צּוּווִיִּין זִיִּין
אוֹן שְׁנִירָן, אַיְּנִינִיקָּלָעָר אוֹן אַיִּין אַוְרָאִילִינִיקָּל, וּוֹי אוַיךְ אַיְּוֹנְגָּעָרָן בָּרְיִידָעָר דָּרָ מָאָקָס ווּוִישָׂנִיעָר
איַן מִיאָמָיָה.

יהיה זְכָרוֹ בָּרוֹךְ.

צوريיק מיט זעם יאר האט אין ישראל געווילט א סטודענט פון קאנאדע, יוסף טאפט.
ער האט זיך פאר מיר פרגעשטעלט אלס זין פון דער פארשטיינברגער טאטער פון דעם העברעישן
לערער יוסף בורשטיין, צו מיר איז ער בעקומען מיט דער רעקאמונדאכיע פון זיין פטער שאול
בורשטיין אין וויניפרג.

יוסף טאפט האט ארויסגעוויזן א גרויסן אינטערעט צו דער פרגאנגעהית פון זיין
זידע בורשטיין ווי אויך צו קראמענצע הכל.

ער האט געزالט בליבן דא שטודירן אין ישראל, אבער די ידיעה פון פלווצלינגן טויסט
פון זיין פטער מענדל בורשטיין האט אים געכוונגגען זיך חיכף אומקערן קיין וויניפרג. ער
האט אורנדז זיינער צייט פון דארט בעריבן אויך אויך איבערגעשית זיין תרומה פאר דער
לעווינזאן בייליאטעך.

צורייק מיט צוויי וואבן האט אורנדז מאקס דעטער פון וויניפרג צוגעשיקט א אויסצוג
פון אין ענגליישער ציטונג, ווי עס ווערט געמאלדן דאס דער שריפטשטעלער פון קאנאדער ראדיין
פראגראםען, יוסף טאפט, אין עלטער פון 33 יאר, איז געפונען געווארן טויסט אין באדער-ציימער
פון זיין ווינזונג אין טראנטא, אויך איז פאליצי פארשט די סיבה פון טויסט.

מיר דורך אויס או נזער צער אויך מיטגעפיל די געליבגען מיטגלידער פון בורשטיין
פאמיליע אין וויניפרג.

אייניקל פון מרימ אויך נחמן דעסער

א טראגיישער פאל איז געשען צורייק מיט אייניגע וואבן אין דער פאמיליע פון או נזער
בן-עיר נחמן דעסער אויך זיין פרוי מרימ, וועלכע ווינזונג אין ניו-יארק.

נחמן אויך זיין פרוי זענען געפארן אין זיינער אוטא פון ניו-יארק אין דער ריכטונג
פון דער שטאט, ווועס ווינט זיין זיין, אוום דארט צו זאמען פיעירן דער שנידס געבורטסטאג.
אויפן וועג האט זיך זיין אוטא צו זאמונגעהטען מיט א צו זיינטן. ביידע אוטא זענען שטארק
געשעדייקט געווארן, אבער אלע פאסאושירן זענען צו זיינער מזל ארויסGANZ.

אויף צו מארבנים, וווען די פרויין האבן זיך פארנומען אין זיינער זינס הויז מיט
די פארבעריטונגן צו דער פיעירונג, האט נחמןס זיין גענומען די צוויי טעטערלעך (איינע
 $\frac{1}{2}$ יאר די צו זיינט $\frac{1}{2}$ יאר אלט) אויף א שפאציר. וווען זיך האבן דוהיג בעשפאצירט אויפן

ארון דערהרגעט דאם עלטערע מעידעלאץ.

מיר האבן מיט גרויס צער אויפגענוןמען די טראגיישע ידייעה.

דער או מגליך איז א גדר יסער או ז טראגייש זעגען די או משטעגן, ביי וועלכע ער אייז

ג עשען

אלע קראמעגע יצער געמיין א טיפן אנטיאיל אין דעם צער פון דער פאמיליע דעסער אין
די פאראייניגטער-שטאטן אוּן אין קאננדע.

הדסה פרידמן

פֿוֹן ווּאַרְשָׁע אִיז צָו אוֹנְדֶז דערבעאנגען די טְרוּ יְעִירִיקָע יִדְיָעָה, דָּאָס הַדָּסָה פֿרִידְמָן, די פֿרְויַ פֿוֹן יוֹסֵף פֿרִידְמָן אִיז גַּעֲשְׁטָאוּרְבָּן. לִיְדְעָר בָּאַזְיכָן מִיד נִימְתָּ קִיְּין פְּרָטִים ווּעַגְן אִיר פָּאָמִילִיעַ צַוְשְׁטָאָנָד, זִי הָאָט בְּעַדְאָרֶפֶט אלְט זִיְּין יַעֲצֵם בַּיִּי די 62-63 יָאָר.

הדרשה איז דיל טאכטער פון ריביזל אוון אהרון פרידמאן. איך פאטער, אהרון, איך לאע זילינע יארון געוווען א איבערגעבעגענער אוון טיכטיקער צירוניסט אין קראמעניז.

הדיםה וויאיר שווועסטעד רחאל צענען געוווען ענג בעבונדэн מיט די לינקע יוגענט קרייזן
אין קראמענגייז. מיט דעם אפטערעטן פון די סאווייטן פון קראמענגייז ווערדן די שווועסטעד פרידמאן
צוזאמען מיט זיעירע צוקונגעטיקע מענער פרידמאן אוון ליוורע גורבייז עוואקווארט קיין רוסלאנד.
נאכן קרייג קומען זיין, וויאילע קראמענגייזער פון זיעיר קרייז, צורייך קיין פוילן. פרידמאן
ווערט דארט אנטגעשטעלט אויף א פאראנטווארטלעכן פאסטען אוון יורדינישער פראפאטעס. וואס עם אלץ מיט
איהם יע策ט, קען מען זיך נאר אנטשטייסן.

* * *

*

אין ווינדר: צו איז בעווען או ייפשטיינד אין קראמעניצער געטה און וווער האט דעם
געטה אונטערגעזונדען

די טעמם האבן מיר באהאנדעלט אין העפט נך. 3, ברענגןדייך יוספ ברגמאַנטש רשיימה, וועלכע איז פארעפענטיליכט געוווארן אין "סאוועטיש היימלאַנד". זיין באשריבובונג פון דעם או ייפשטיינד שטימט נישט מיט די פון בצלאל שווארץ און טובה טעפערס איז פנקס קראמעניצער. אויך דער חבר פון כנסת גדען האוזנער, באקאנט אלס אייכמאַנטש פראקוראר, האט דערמאַנט אין זיין רעדע אין כנסת אין "יום השואה" דעם או ייפשטיינד אין קראמעניצער געטה נאך יוספ בערגמאַנטש באשריבובונג.

אויף אונדער אונפראגע וועגן די קוועלן אויף וועלכע ער איז זיך מסתרמך, שריביבט אוננדז

הער האוזנער אין זיין בריוו פון 14.8.68:

"מיר איז באקאנט די רשיימה פון "סאוועטיש היימלאַנד", ווי אויך ווענד איך אן אייער או ייפערקזאמקייט אויפֿן בורך "ספר מלחתה הגיטאות", זייט 486, דערציילט דורך פרידה בורנשטיין: "דעם 9 אוגוסט 1942, ווי נאר די זונ איז אויפגעגאנגען האבן פלווצליניג אַרומגעדרינגלט דעם געטה פאליצי און זשאנדרמעריע. עט האט אויסגעבראַךן אַקאמפ אונדערוואָרטעט און נישט אַרגאניזירט". דעם ערשות טאג זענען געפאלן 6 דיטשן און זשאנדרמען. אויף צו מאָרגנַס 10, דעם דרייטן זאג פון קאמפ האבן די יונגווארג אונטערגעצינדן דעם געטה. אין די פלאמען האבן זיינט פֿאַרגעצעט דעם קאמפ אין די צוּשְׁטָעָרוֹנוֹג אַרְבִּיט. דער געטה האט געבענט אַוּאָך ציינט. די פלאמען זענען אויסגעלאַשֵּׁן געוווארן מיטן לעצטן אַטְעַם פון לעצטן ייְדִישַׁן קַעְמְפֶּעֶר".

- - - - -

די יערלעכע אַזְכָּרָה צום אנדענק פון קראמעניצער קדושים איז פֿאַרגעקוּמוּן דאס יאָר, ווי אלעמאַל, אין טאג פון 14 אוגוסט 1968 אין הויף פון סעמינאָר הקבוצים, אין תל-אביב, ביי ריבַּלְּלִיָּס ביבלייאַטְעַק. טע זענען אַנוּוּעָזָעָנְדַּט געוווען הונדערטער קראמעניצער, וועלכע זענען זיך צוּזָאָמעַן געקוּמוּן פון אלע עקן לאָנד. מיט דעם אוּוּנדַה האט אַנגעפֿירַט מְרַדְבִּי אַוטִיקָעַר (אָוּחַ-יִקְרָר), גערעדט האבן מאָנָס גַּאלְדַּעְנְבָּרְג אָון יִצְחָק פֿאַרטְנָאִי. דער באָוּוּסְטָעָר צְלָוּ שְׁפִילְעָד יַעֲקֹב מַעֲזָעָ, האט אַנְטִיל גענוּמוּן מיט פָּאַסְעַנְדָּן כּוֹזִיק. דאסמאַל מער ווי יַעֲדָן מַאֲלַה האבן זיך באַטִּילִיגַט פִּיל יַוְגַּעַנְטִילִיכָּע.

עס זענען דערוּוּקָט געוווארן דורך די רעדנער צוּוַיִּי נִיּוּ פֿאַלְגָּעָנְדָּע טַעַמְעָן:

- 1) אלטזעלטלעכער צוּזָאָמעַנְפָּאָר פון קראמעניצער אין אוגוסט 1969 אין יִשְׂרָאֵל.
- 2) דאס צוֹזִיּוֹנָג פון דעם יַיְנָגָן דָּוָר צְוָר טַעַטִּיקִיָּת פון "אַרְגּוֹן עַוְלִי קְרַמְנִיךְ".

- - - - -

בעל בערנשטיין (קולדלאש) פון בוונאס אירעס בעפינט זיך יעט אין ישראל זיט א פאר מאנאטן, צוליב פערזענלוועכע משפה עניינים. ביי דער געלגענההיט איז אויפגעשטעלט געוווארן די מצבה און קבר פון איר שוועטער צירה זיל, אין אנוועצענההיט פון קראמעניצער חברים און אנדרע. בעל האט אנטיל גענומען אין אייניקע זיכונגן פון וועד און אויר פון דער רעדאקייע פון "קול יוצאי קראמעניצ'". זי האט זיך באקאנט מיט אונזער טעמייניט און האט אונז באקאנט בעמאנט מיט דער ארבײַט פון אונדזער לאנדסלייט אין ארגענטינע.

LITERARIA JUDAICA-HEBRAICA

די טעכזיע פאר יידישער אויסבילדונג פאר דערויאקסענע פון די "בני-ברית" אין אמריקע האט צו געטראָטן צו א פֿרְעַכְתִּיקָר לִיטְעָרָאִישָׁר אָוְנְטְּעָרָנְעָמָונָג, צו פֿאָרְעַפְּנְטִילִיכָן דָּוָרָךְ פֿאָטְאָגְרָאָפִיעַ די אוֹיְסְדְּעָרְזְּוִילְטָעַ לִיטְעָרָאִטור פון 18-טן און 19-טן יָאָרְהָוְנְדָעָרֶט, די תָּקוֹפָה פון דער השכלה. די ווֹיכְטִיקָע אִינְצִיאָטִיו וּוּעָרָט אָוְנְטְּעָרָגְהָאָלָטָן דָּוָרָךְ די הוֹיכָע יִדְיָישָׁ בְּילְדוֹנְגָס אָנְשָׁטָאָלָטָן אין אמריקע (ישיבה יוניברסיטי, אוניברסיטט אויַפְּנָן נָאָמָעָן פון בראנדייס, אָנְשָׁטָאָלָטָן פאר רבנים און לעדר, יְיּוּוּא און נָאָר אַנְדָעָר), וּוּלְכָע זָאָרָגָן אוֹיר פאר אוּסְבִּילְדוֹנָג אַיְן דער נִיעֵר העברעישער לִיטְעָרָאִטור און בעפינען נִישְׁתְּדָרֶצְוּ די נּוֹטִיקָע בִּיכְעָר פון יָעָנָעָר תָּקוֹפָה, בִּיכְעָר וּוּלְכָע זָעָנָעָן יָעָט "קָרִי-הַמְּצִיאָוֹת" (אַזְּלָעָטָנָהִיט).

דער ערשות טיל ענטהאלט אַרְשִׁימָה פון 18 בִּיכְעָר, אַרְיִינְרָעְכְּעָנְדִּיק די "פֿערְיָאְדִּיקָא". פון זַיִן זָעָנָעָן בֵּין יָעָט פֿאָרְעַפְּנְטִילִיכָן גַּעֲוָוָה אַיְן פֿאָרְלָוִיָּךְ פון יָאָר 1969.

רִיבְּלִיָּס בִּיבְּלִיאָטָעַק, וּוּלְכָע האט זיך פֿאָרְגָּעָנוּמָעָן צו קָאנְצָעָנְטָרִירִין די בִּיכְעָר פון "הַשְּׁכָלָה" צִיִּיט, בָּאָגְרִיסְט די ווֹיכְטִיקָע אִינְצִיאָטִיו פון די "בני ברית" אין אמריקע און ווּוּנְשָׁט זַיִן עַרְפָּאָלָג אַיְן זַיִיָּעָר אָוְנְטְּעָרָנְעָמָונָג.

עם ווֹיִזְט זיך אָרוֹוִיס אֶזְ אָמְגָעְפָּעָר, אַהֲלָפָט פון די בִּיכְעָר פון דָעַם ערְשָׁתָן טִיל Literaria Judaica Hebraica גַּעֲפִינָעָן זיך שְׂוִין בֵּין אָוְנָדָז אַיְן בִּיבְּלִיאָטָעַק. די אַיְבָּרִיקָע וּוּלְכָע מִיר זיך בָּאָמִיעָן צו עָרוּוֹאָרְבָּן. די טַעַכְנִישָׁע אַוְיסְפִּירְוָנָג פון דער אָוְנְטְּעָרָנְעָמָונָג אַיִז דָוָרָךְ: Ams Press, inc. 56 East 13th str. N.Y.

דער חַנּוּכָה אָוְנוֹת תשכ"ט

עם אַיִז שְׂוִין אַטְּרָדִיצְיָע בא אָוְנָדָז אַז יָעָדָן יָאָר חַנּוּכָה קָוּמָעָן זיך צְוּנוּיָּף אַיְן חַל-אָבִיגִיד די קְרָעָמָנִיצָר פון גָּאנְצְ-לְאָנְד, פֿאָרְבְּרָעְנְגְּעָנְדִּיק צְוּזָאָמָעָן בֵּין די חַנּוּכָה לִיכְטָלָעָר מִיט לְאָטְקָעָס. דָּאָס יָאָר צָוָם בָּאָדְוִיעָרְגָן הָאָבָן מִיר זיך אָנוּגְעָטְרָאָפָן אַוְיפְּפִיל שְׂוּעָרִיקִיָּתָן. צְוּוּשָׁן זַיִי די

אוונגעלאכקייט צו באקומען א זאל פאר א צווענגליכן פרייז. אזי איז מיר האבן געמוּזט מבטל זיין דעם געדאנק. אוונגעלאכער חברים פון חיפַה זענען נוהג זיך צוֹזאמען טרעפַן פוררים, אונז מיר האבן איז דאסמאָל וועלן אויך פון אנדעראָע עקן לאנד אוונגעלאכער חברים זיך באטייליקן אין דעם יומַן טוב. דאס וועט אפשר זיין א באלוינונג פאר דער נישט פֿאָרגעקוּמַענְעָר מסיבַה פון חנוכה.

- - - - -

א טוּוח אַוִּיסבָּעֵסְעַדְוָנְגָּן אֵין הַעֲפַט נָוֶם. 2 "קוֹל יְוָצָאִי קְרַמְנִיעַץ" אֵיז פֿאָרְעַפְּעַנְטְּלִיבַּט גַּעֲוֹוָאָרָן (ז'יט 13) אַרְשִׁימָה פון געלד-סומען באקומען פון אויסלאָנד. צום באדוּיעָרָן אֵיז נישט דערמאָנט גַּעֲוֹוָאָרָן. יִשְׂרָאֵל רְוִיךְסּ, פון בווענאָס-איירעס, שפֿעַנְדוֹנְגָּן פון 50 דָּאַלָּאָר. מיר פֿאָרִיכְטַן דיַיְהָ רְשִׁימָה אָוָן בעטַן פון דעם חבר רְוִיךְ "סְלִיחָה".

* * *

שׁוֹנְיהַ רִישָׁסּ טַאְכְּטָעָר אֵין אַמְּעָרִיקָעּ צָוְרִיק מִיט אַיִינְגִּיגָעּ יָאָר הַאט זִיךְ צוֹ אַוְנְדָּז גַּעֲוֹוָעָנְדָּעָט דיַיְהָ אַלְמָנָה פון שׁוֹנְיהַ רִישָׁסּ, אֵין וּוֹאָרְשָׁעָ מִיר זָאלָן דיַיְהָ מִיט אַיְרָ טַעַכְטָעָל אַרְבְּעָרְנָעָמָעָן קִיְּין יִשְׂרָאֵל. דיַיְהָ זָאָךְ אֵיז נִיט צּוֹשְׁטָאָנד גַּעֲקָוּמָעָן צּוֹלִיבָא פֿאָרְשִׁידְעָנָעּ סִיבּוֹתָה, דָּעָר עִיקָּר צּוֹלִיבָא אַיְרָ אַנְאַנְטָשָׁלָאָסְעָנְקִיְּיטָן.

דיַיְהָ פְּרוּיִ רִישָׁסּ אֵיז נַאֲכָעֵר שְׁוּוּעָר קְרָאָנָק גַּעֲוֹוָאָרָן אָוָן, פֿיְלָעָנְדִּיגָּעּ אֵיז אַיְרָ טְוִוִּיט דַעְרָנְעָנְטָן זִיךְ, הַאט זִיךְ גַּעֲוֹוָעָנְדָּעָט צוֹ אַיְרָ פְּרִיאִינְד אֵין נִיכְזָאָרָה זִיךְ זָאלָן אַיְרָ טַעַכְטָעָל אַדְאָפְטִירָן. זָוִי עִם שְׁרִיּוּבַּת אַוְנְדָּז. וּוֹאָקְמָאָן גַּעַפְּנוֹת זִיךְ שְׁוִין דָּאָס 12 יְעִירִיקָעּ, זִיְּיעָר גַּעַרְאָטָן מַעֲדָעָלָעּ, אֵין נִיכְזָאָרָה בָּא דַעַם פֿאָרְפָּאַלְקָ, דיַיְהָ פְּרִיאִינְד פון רִישָׁסּ, עִיָּה.

אויך שְׁרִיּוּבַּת וּוֹאָקְמָאָן דָּאָס דִּידָּאָזִיגָעּ פְּרִיאִינְד פֿלָאָנִירָן אַרְיִיזָעּ קִיְּין יִשְׂרָאֵל צּוֹזָאָמָעָן מִיטָּן קִינְד. מִיר וּוּעָלָן דָּאָן הַאָבָּן דיַיְהָ גַּעַלְעַגְעָנְהִיִּיט זִיךְ מִיט זִיךְ אַלְעָ בָּאָקָאנְעָן.

- - - - -

קָרְבָּן תְּפִלָּה צְבָאָה

לְאַנְסָמְלוֹיט

פְּשָׁטוּתְּתֵלָגָג

אין יִשְׂרָאֵל אָוֹן אֲוִימָלָאנְד